Vol. I
No. 15

Monday
15th March, 1954

HYDERABAD LEGISLATIVE ASSEMBLY

Part II—Proceedings other than Questions and Answers

CONTENTS

	Page
Statement by Shri Gopal Rao Ekbote re : allegations against the Tahsildar, Andole ..	809—810
Announcement by the Speaker re : the Message from the Rajpramukh re : reconsideration of the Prize Competition Control and Tax Bill 1953	810—811
General Budget—Demands for Grants :	812—880
Demand No. 8—Charges on account of Motor Vehicles Act	Rs. 16,22,000
Demand No. 16—Elections	5,85,500
Demand No. 18—Administration of Justice	18,94,000
Demand No. 19—Jails and convict Settlements	25,82,000
Demand No. 20—Police	3,29,89,000
Demand No. 61—Road Transport Dept.	2,58,88,000
Demand No. 75—Evacuee Department	1,58,800
Demand No. 80—Grant for Rehabilitation of Displaced persons	2,50,000
Demand No. 81—Welfare of ex-Criminal Tribes ..	55,000
Demand No. 98—Capital outlay on Road Transport Scheme	86,22,000

NOTE :—(*) At the beginning of the Speech denotes confirmation not received.

GOVERNMENT PRESS
HYDERABAD-DN.
1954

THE HYDERABAD LEGISLATIVE ASSEMBLY

Monday, the 15th March, 1954.

The House met at Half Past Two of the Clock

[MR. SPEAKER IN THE CHAIR]

Questions and Answers

(*See Part I*)

Statement by Shri Gopal Rao Ekbote re: allegations against the Tahsildar, Andole.

منسٹر فار ایجوکیشن اینڈ لوکل گورنمنٹ (شری گوپال راؤ اکبوٹے) - مسٹر اسپیکر سر ۵ - مارچ سنه ۵۴ع کو سدی پیٹه کے آنریبل ممبر نے ایک اڈجرنمنٹ موشن کیلئے نوٹس دیا تھا اور وه یه چاهتے تھے که پنچایت ایکٹ کے تحت جو جائیداد غیر منقوله ضبط کیگئی هے اسپر اس هاؤز میں ڈسکشن (Discussion) کیا جائے - اسپیکر صاحب نے اوس اڈجرنمنٹ موشن کو مختلف وجوه کی بناء پر نامنظور فرمادیا لیکن میں نے اوس وقت یه کہا تھا که اس سلسله میں ایوان کے سامنے ایک وضاحتی اسٹیٹ منٹ (Statement) دونگا - اڈجرنمنٹ موشن جو پیش کیا گیا تھا اسمیں دو الیگیشنس (Allegations) لگائے گئے تھے - ایک تو یه تھا که تحصیلدار تعلقه اندول نے ایسی پراپرٹی اٹیچ (Attach) کی جو هینڈلوم سے تعلق رکھتی هے اور اسکو ٦ - مارچ سنه ۵۴ع آکشن (Auction) کردیا جائیگا - دوسرا الیگیشن یه تھا که یه عمل پنچایت کے قواعد کے تحت ٹھیک نہیں هے - جہاں تک پہلے کمپلینٹ (Complaint) کا تعلق هے میں نے انکوائیری (Enquiry) کی تو معلوم هوا که ٹکس ادا کرنے والوں کو کافی سہولتیں دیگئی هیں - پہلے تو یه که ¼ حصه ٹکس پہلے داخل کرنے کی سہولت دیگئی تھی لیکن انہیں اسسمنٹ پر هی اعتراض تھا - ظاهر هے که یه چیز ٹکس وصول کرنے والی مشنری کے دائرہ اختیار سے خارج تھی - اسلئے اسپر توجه نہیں کیجاسکتی تھی - جہاں تک ضبطی جائیداد کا تعلق هے صرف ایسی جائیداد منقوله ضبط کیگئی هے جو قابل ضبطی تھی - یه سنکر تعجب هوگا که اون لوگوں نے جن کے ذمه بقایا تھا خود اپنی جائیداد کو ضبطی کیلئے پیش کیا - اور ایسی هی جائیداد کو اون لوگوں نے پیش کیا جو ضبط کیجاسکتی تھی - یه صحیح نہیں هے که هینڈلوم اور ویونگ (Weaving) سے تعلق رکھنے والے آرٹیکلس (Articles) کو ضبط کیا گیا هے -

دوسرا اعتراض یہ تھا کہ یہ پنچایت ریگولرلی (Regularly) کانسٹیٹیوٹ (Constitute) نہیں کیگئی ہے - ڈپٹی کلکٹر نے جو اس الکشن کو باضابطہ طریقہ پر کنڈکٹ (Conduct) کیا ہے چار ممبروں کے منتخب ہونے کا اعلان کیا تھا - دو نامزد کئے گئے تھے - اسطرح چھ ارکان پر جو پنچایت ہونی چاہئے تھی وہ ہوگئی تھی -

اس سے معلوم ہوگا کہ ان لوگوں کو ضروری سہولتیں دیگئی تھیں - البتہ دو چیزوں کی غلط فہمی ہوئی تھی - سنہ ۵۲-۵۳ کے ٹکسس وصول شدنی تھے جنکو اکٹھے طور پر وصول کرنے کی وجہ سے یہ غلط فہمی ہوئی ہے - اب ڈپٹی کلکٹر اور کلکٹر نے کافی وضاحت کردی ہے - ۲۰ - فبروری کو اعلان کیا گیا کہ پنچایت رولس کے تحت اسسمنٹ کی جانچ کیجائیگی اور اوس وقت تک پراپرٹی کی ضبطی کے اعلان کو ملتوی کیا گیا ہے - میں سمجھتا ہوں کہ اس وضاحت کے بعد تشفی ہوجائیگی -

श्री. व्ही. डी. देशपांडे (अिप्पागुडा):—यह जो पंचायत के चार मेंबर्स लिये गये अुनका नॉमिनेशन हुवा था या अिलेक्शन हुवा था ?

شری گوپال راؤ اکبوٹے - چار الکٹیڈ ممبرس (Elected members) ہیں اور دو نامنیٹیڈ ممبرس (Nominated members) ہیں -

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—अिस सिलसिले में अिलेक्शन कराने के लिये क्या सब जरूरी बातें पूरी तरह की गअी थीं ? क्या फार्म वगैरा बराबर भरवाकर लिये गये थे ?

شری گوپال راؤ اکبوٹے - ہاں ولیج پنچایت ایکٹ کے تحت نامزدگیاں عمل میں آئی ہیں -

Announcement by the Speaker re. Message from Rajpramukh re: reconsideration of the Prize Competitions Control and Tax Bill, 1953

Mr. Speaker : The following message has been received from the Rajpramukh in pursuance of Article 175 (2) read with Article 238 of the Constitution in connection with L. A. Bill No. XIV of 1953, the Hyderabad Prize Competitions Control and Tax Bill, 1953, passed by the Assembly on 11th September, 1953 and reserved for assent of the President on 29th September, 1953 under the provisions of Article 254 (2).

"The President having considered the Hyderabad Prize Competitions Control and Tax Bill, 1953 which was reserved

for his consideration under the provisions of Article 254 (2) of the Constitution of India, has directed in pursuance of the Proviso to Article 201 (read with Article 238) of the said Constitution that the Bill be returned to the State Legislative Assembly with a message requesting that the Bill be modified to make provision for prohibiting the running of an unlawful prize competition.

I, Mir Osman Ali Khan, therefore, return the said Bill for the reconsideration of the Legislative Assembly. "

In view of this message, I am bringing this Bill before the House for reconsideration.

The time and date will be announced later.

वित्तमंत्री (श्री. वि. के. कोरटकर) :—आपने जो तारीख के बारेमें कहा है अुसमें अमेंडमेंट के लिये तारीख मुक़र होगी या फर्स्ट रिडिंग के लिये मुक़र होगी ?

شری کے وینکٹ رام راؤ (چنا کنڈور) - اسمبلی کے وجود میں آنے کے بعد سے یہ پہلی مرتبہ ہے کہ راج پرمکھ کے پاس جانے کے بعد بل اسمبلی کو پھر واپس ہوا ہے کیا یہ کیابنیٹ (Cabinet) کے مشورہ سے کیا گیا ہے - اگر ایسا کیا گیا ہے تو کیا کیابینٹ اسپر روشنی ڈالے گی ؟

مسٹر اسپیکر - جس تاریخ یہ بل پیش ہوگا اوس روز دیکھا جائیگا -

شری کے - وینکٹ رام راؤ - کیونکہ یہ پہلا واقعہ ہے اسلئے .....

مسٹر اسپیکر - پہلا واقعہ ہے تو کیا ہوا - کانسٹی ٹیوشنلی (Constitutionally) ایسا ہوسکتا ہے -

Mr. Speaker : The next item is the introduction of L. A. Bill No. IX of 1954, the Hyderabad Nurses, Midwives and Health Visitors Registration (Amendment) Bill, 1954.

(Shri Mehdi Nawaz Jung, Minister for Public Health, Medical and Rural Reconstruction was not found present in the House.)

Mr. Speaker : Now we shall take up Demands for grants of the hon. Home Minister.

The Minister for Home, Law and Rehabilitation (Shir D. G. Bindu) : Sir, I beg to move :

" That a sum not exceeding Rs. 16,22,000 under Demand No. 8 be granted to the Rajpramukh to defray the several charges that would come for payment during the course of the year ending 31st day of March, 1955. The Demand has the recommendation of the Rajpramukh. "

Mr. Speaker : Motion moved.

Shri D. G. Bindu : Sir, I beg to move :

" That a sum not exceeding Rs. 5,85,500 under Demand No. 16 be granted to the Rajpramukh to defray the several charges that would come for payment during the course of the year ending 31st day of March, 1955. The Demand has the recommendation of the Rajpramukh."

Mr. Speaker : Motion moved.

Shri V. D. Deshpande : I think the amount of this demand is not correct in the sense that part of the amount is given by the Government of India. Actually we find in the budget about 2 lakhs and odd and it is not known how this amount of 5 lakhs and odd has been arrived at.

شری دگمبر راؤ بندو - یہ اعتراض اس ڈیمانڈ سے غیر متعلق ہے آئندہ جب متعلقہ ڈیمانڈ پیش ہوگا میں اسکی وضاحت کرونگا ۔

Shri D. G. Bindu : Sir, I beg to move :

" That a sum not exceeding Rs. 43,94,000 under Demand No. 18 be granted to the Rajpramukh to defray the several charges that would come for payment during the course of the year ending 31st day of March, 1955. The Demand has the recommendation of the Rajpramukh. "

Mr. Speaker : Motion moved.

Shri D. G. Bindu : Sir, I beg to move :

" That a sum not exceeding Rs. 25,82,000 under Demand No. 19 be granted to the Rajpramukh to defray the several

charges that would come for payment during the course of the year ending 31st day of March, 1955. The Demand has the recommendation of the Rajpramukh. "

Mr. Speaker : Motion moved.

Shri D. G. Bindu : Sir, I beg to move :

" That a sum not exceeding Rs. 3,29,39,000 under Demand No. 20 be granted to the Rajpramukh to defray the several charges that would come for payment during the course of the year ending 31st day of March, 1955. The Demand has the recommendaton of the Rajpramukh. "

Mr. Speaker : Motion moved.

Shri D. G. Bindu : Sir, I beg to move :

" That a sum not exceeding Rs. 2,53,88,000 Under Demand No.61 be granted to the Rajpramukh to defray the several charges that would come for payment during the course of the year ending the 31st day of March, 1955. The Demand has the recommendation of the Rajpramukh ".

Mr. Speaker : Motion moved.

Shri D. G. Bindu : Sir, I beg to move :

" That a sum not exceeding Rs. 1,58,300 under Demand No. 75 be granted to the Rajpramukh to defray the several charges that would come for payment during the course of the year ending 31st day of March, 1955. The Demand has the recommendation of the Rajpramukh. "

Mr. Speaker : Motion moved.

شری دگمبر راؤ بندو - اسکے بعد ڈیمانڈ نمبر (۹۷) ہے - اس بارے میں یہ عرض کرنا ہے کہ ری ہیبایٹیشن کے نام سے یہ ڈیمانڈ مجھ سے متعلق کر دیا گیا ہے دراصل یہ لیبر ڈپارٹمنٹ کا ڈیمانڈ ہے - لیبر منسٹر صاحب جب اپنے ڈیمانڈس (Demands) پیش کرینگے اسکے ساتھ یہ ڈیمانڈ بھی وہ پیش کرینگے -

مسٹر اسپیکر - کیا آپ اسکو پیش نہیں کرینگے ؟

شری دگمبر راؤ بندو - میں پیش نہیں کرونگا -

Shri D. G. Bindu : Sir, I beg to move :

"That a sum not exceeding Rs. 2,50,000 under Demand No. 80 be granted to the Rajpramukh to defray the several charges that would come for payment during the course of the year ending 31st day of March, 1955. The Demand has the recommendation of the Rajpramukh."

Mr. Speaker : Motion moved.

Shri D. G. Bindu : Sir, I beg to move :

"That a sum not exceeding Rs. 55,000 under Demand No. 81 be granted to the Rajpramukh to defray the several charges that would come for payment during the course of the year ending 31st day of March, 1955. The Demand has the recommendation of the Rajpramukh."

Mr. Speaker : Motion moved.

Sir, I beg to move :

"That a sum not exceeding Rs. 36,22,000 under Demand No. 93 be granted to the Rajpramukh to defray the several charges that would come for payment during the course of the year ending 31st day of March, 1955. The Demand has the recommendation of the Rajpramukh."

Mr. Speaker : Motion moved.

Shri V. D. Deshpande : As regards Demand No. 16, Elections, I find in the budget a provision is made for Rs. 3,09,000, while here the amount asked for is Rs. 5,85,500. I further find from page No. 78 that a sum of Rs. 2,76,500 in regard to elections is recoverable from the Government of India. After deducting that, an amount of Rs. 3,09,000 is likely to be demanded from this House. How is it that Rs. 5,85,500 is being demanded ?

شری دگمبرراؤ بندو - اس میں الگ الگ مدات ہیں - انکی تفصیل میں آگے بتلاؤنگا -

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—यह जो हेड है जिसमें साफ बताया या है कि थिलेक्शन चार्जेस ३ लाख ९ हजार रखे गये हैं, जिस लिये यह जो डिमांड ५ लाख ८५ हजार ५०० रुपये की पेश की जा रही है वह नहीं जा सकती है।

مسٹر اسپیکر - آپ کا سٹیٹس کیا ہے ؟

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—पेज ७८ में टोटल ३ लाख ९ हजार का बतलाया गया है।

شری دگمبر راؤ بندو - وہ جمع خرچ ہوجاتا ہے -

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—गव्हर्नमेंट ऑफ अिंडीया से जो अिमदाद दी जा रही है अुसे ३ लाख ९ हजार में जमा किये जायें तो जिस तरह से डिमांड पेश की जा रही है अुतनी रक्कम आती है। लेकिन यहां कुछ अिरेग्युलारिटी (Irregularity) पैदा हो रही है। बजेट में ३ लाख ९ हजार होते हुवे यहां पर ५ लाख ८५ हजार ५०० मांगे जा रहे हैं।

شری دگمبر راؤ بندو - گورنمنٹ آف انڈیا جو بھی ہمیں دیتی ہے وہ ہم کنسالڈیٹڈ فنڈ میں جمع کرتے ہیں - اسپر چارج کتنا ہوتا ہے اسکا ڈیمانڈ میں نے رکھا ہے -

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—यहां पर पेज ६४ में अदर अिलेक्शन चार्जेस दिये गये हैं, अुसमें ३ लाख ९ हजार हैं।

شری دگمبر راؤ بندو - یہ میونسپل الکشن کے ہیں یا دوسرے ہیں دیکھنا پڑیگا -

"The net figures shown in the budget for 1954-55 against "Other Election Charges" under M.H. 25 is 3,09,000. As against this, a grant for 5,85,500 is required for the gross amount inclusive of Rs.2,76,500 recoverable from the Government of India towards their share of election charges."

مسٹر اسپیکر - میرے پاس ایک درخواست بھی آئی ہے - جس میں یہ کہا گیا ہے کہ جو ارکان موشن فار رڈکشن دیتے ہیں انہیں ڈسکشن کیلئے کافی وقت نہیں ملتا - میں سمجھتا ہوں کہ طریقہ ایسا نہیں ہے کہ سب کو موقع ملے - موشن موو ہوجاتا ہے تو اس پر بحث ہوتی جاتی ہے - کہیں یہ طریقہ نہیں ہے کہ ہر ممبر کو موقع دیا جائے - میں اس بات کی کوشش کرتا رہا ہوں کہ جن ممبرس نے موشنس پیش کئے ہیں انہیں موقع ملے - لیکن کبھی ایسا ہوتا ہے کہ بعض ارکان کو موقع نہیں ملتا - اس کے لئے دو چیزیں کرنی پڑینگی - ایک تو یہ کہ اب تک ہمارے پاس جس طرح عمل رہا ہے وہ برقرار رہے - اگر کوئی ممبر زیادہ وقت لیتے ہیں تو میں گھنٹی بجاتا ہوں - اور ممبر کی مرضی پر چھوڑ دیتا ہوں - میرے پاس ۱۳۰ کٹ موشنس آئے ہیں - ظاہر ہے کہ ہر ایک موشن کیلئے وقت نہیں دیا جاسکتا - دوسری چیز یہ کہ اگر ہر ممبر کو موقع دیا جانا ہو تو مجھے ٹائیم لمٹ مقرر کرنی پڑیگی کہ کوئی ممبر ۵ منٹ سے زیادہ وقت نہ لیں - اسطرح اگر لمٹ رکھی جائے تو اسی صورت میں زیادہ سے زیادہ ممبرس بحث میں حصہ لے سکتے ہیں - میں اس بات کی بھی کوشش کرتا ہوں کہ جو ممبرس اکثر یہاں تقریر نہیں کرتے انہیں پہلے موقع دیتا

ہوں - اسمیں بھی بعض صورتوں میں کوتاھی ھوسکتی ھے - لیکن میں اسطرح کی کوشش تو کرتا رھا ھوں - لہذا اب ھمارے سامنے دو صورتیں ھیں - یعنی یہ کہ جسطرح اب تک عمل رھا ھے اسی کو برقرار رکھا جائے یا ھر ممبر کو تقریر کیلئے ۰-۵ منٹ دینے کی لمٹ مقرر کردیجائے -

شری پنڈم واسدیو (گجویل) - ھر کٹ موشن پر ۵ منٹ یا ھر ممبر کو ۵ منٹ؟

مسٹر اسپیکر - اگر ھر کٹ موشن پر ۵ منٹ دیتے جائیں تو کوئی ممبر ۱۵ کٹ موشن دیکر ۷۵ منٹ حاصل کرینگے - اور اگر میں ۳ منٹ بھی لمٹ مقرر کروں تو ۱۵ کٹ موشنس کیلئے ۴۵ منٹ ایک ھی ممبر لے لینگے - اسلئے یہ تو ٹھیک نہیں ھے - اور پھر یہ بات بھی ھے کہ کوئی ممبر زیادہ کہتے ھیں اور کوئی کم - ممکن ھے بعض لوگوں کو محروم رھنا پڑے - بہرحال اسکا کچھ نہ کچھ تصفیہ ھونا چاھئے -

شری اناجی راؤ گوانے (پربھنی) - ۵ منٹ میں تو صرف "میں موو کرتا ھوں - میں وتھ ڈرا کرتا ھوں" اس سے زیادہ نہیں کہہ سکتے -

مسٹر اسپیکر - آخر راستہ کیا ھے ؟ کیونکہ اس مہینے کے آخر تک تو ھمیں بجٹ کو ختم کرنا ھے - ایسا بھی نہیں ھے کہ ھمارے پاس ڈسکشن کیلئے کم وقت دیا جاتا ھے - میں نے دوسرے اسمبلیز سے مقابلہ بھی کیا ھے -

شری رنگ راؤ دیشمکھ (گنگا کھیڑ) - ھر ممبر کو ۱۵ منٹ دئے جانے چاھئیں -

مسٹر اسپیکر - اتنا ٹائم کہاں سے آئیگا -

شری رنگ راؤ دیشمکھ - بعض منمبرس ۱۰ - منٹ میں اپنی تقریر ختم کرسکتے ھیں -

مسٹر اسپیکر - جو بھی لمٹ مقرر ھو اسکے مقرر ھوجانے کے بعد اس میں کوئی رو رعایت نہیں ھوگی -

شری رنگ راؤ دیشمکھ - ۱۵ منٹ دینا چاھئے -

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—मेरा सजेशन (Suggestion) यह है कि अगर अेक कटमोशन है तो अुसे १० मिनिट दिये जायें और अेक से यदि ज्यादा कटमोशनस हों तो अुसे ५ मिनिट ज्यादा दिये जायें, और ज्यादा से ज्यादा २० मिनिट दिये जायें।

مسٹر اسپیکر - اگر اسطرح بھی عمل کریں تو اتنا وقت نہیں ملتا - اسکا نتیجہ یہ ھوگا کہ آنریبل ممبرس کو لازمی طور پر شکایت رھیگی -

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—बिझिनेस कमिटी में अिसके बारे में देखना चाहिये कि हम कितना समय दे सकते हैं। यहां पर अभी तय करना मुश्किल है।

مسٹر اسپیکر - مگر اسوقت تک کیا ہوگا ؟

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—कमसे कम १० मिनिट तो रखने ही चाहियें। जिसका अेक कटमोशन है अुसको १० मिनिट देना और जिसके ज्यादा कटमोशन्स हैं अुसे १० से ज्यादा मिनिट देने की जरूरत पडेगी।

مسٹر اسپیکر - میں سمجھتا ہوں کہ ۱۰ منٹ بھی بہت کافی ہیں - اگر دو تین موشنس بھی ہوں تو انہیں ۱۰ منٹ کے اندر ختم کرلینا چاہئے - بہرحال میں اس قسم کی شکایت نہیں چاہتا - میرا یہ منشا ہے کہ وقت پر کام ہوجائے اور کسی کو شکایت کا موقع بھی نہ رہے -

Let the members now move their motions for reduction of grants.

Demand No. 8—Motor Vehicles Act—Rs. 16,22,000

State Transport Authority (District Inspectors)

Shri R. P. Deshmukh (Gangakhed) : I beg to move :

"That the grant under demand No. 8 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion moved.

Working of the State Transport Authority in the City.

Shri Annajirao Gavane : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 8 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion moved.

Policy of Government in respect of Road Permits and Amenities to Passengers

Shri Gopal Rao (Pakhal) : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 8 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Working of State Transport Authority and policy of Taxation on Vehicles

Shri Syed Akhtar Hussain (Jangaon): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 8 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Working of the Officers of the Motor Vehicles Inspectors in the Districts

Shri Gopidi Ganga Reddy (Nirmal-General): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 8 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Working of R.T.A. in the Districts

Shri K. Ananth Reddy (Bhalkonda): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 8 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Demand No. 16—*Elections*—*Rs.* 5,85,500

Govt.'s Failure to Disburse the expenses incurred by the Village Officials during the last General Elections

Shri Gopidi Ganga Reddy: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 16 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved:

Inadequate arrangements for payment of allowances in connection with Elections, conduct of Bye-Elections and preparation of Electoral Rolls

Shri P. Vasudev (Gajwel): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 16 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Misuse of Funds by the Government in connection with the Elections

Shri Viswanath Rao Soore (Lakshettipet-General) : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 16 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Bye-Elections

Shri P. Vasudev : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 16 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Demand No. 18—*Administration of Justice—Rs.* 43,94,000.

Desirability of providing Free Legal Advice to Poor Litigants

Shri K. V. Narayan Reddy (Rajgopalpet) : I beg to move:

"That the grant under Demand No. 18 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion moved.

Speedy and Less Expensive Method of Administration of Justice

Shri K. V. Narayan Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 18 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion moved.

Working of the Administration of the Judicial Department

Shri Sharangowda Inamdar (Andola-ewargi) : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 18 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion moved.

Delay in Disposal of Cases

Shri K. Rajmallu (Lakshettipet-Reserved) : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 18 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion moved.

Working of the Judicial Department

Shri Bapuji Mansing (Paithan-Gangapur-General) : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 18 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion moved.

Inadequate legal aid to the accused in capital cases and protection against harrassment of the witnesses by the Police

Shri A. Laxminarasmiha Reddy (Wardhannapet) : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 18 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Reorganisation of Courts and the Policy of Languages Therein

Shri B. D. Deshmukh (Bokhardan-General) : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 18 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved :

Advisability of having Regional and Urdu languages in the Courts

Shri Annaji Rao Gavane : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 18 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Delay and heavy expenses in administering justice.

Shri B. D. Deshmukh : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 18 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Demand No. 19—*Jails and Convict Settlements—Rs.*25,82,000

Jail Reforms

Shri K. V. Narayan Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 19 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion moved.

Jail Reforms with special reference to the need to make jails Self-supporting

Shri K. V. Narayan Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 19 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion moved.

Inefficiency and Mal-administration in Jail Administration of the State

Shri K. V. Narayan Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 19 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion moved.

Appointments, duties and responsibilities of Administrative Officials in the Jail Department

Shri K. V. Narayan Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 19 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion moved.

Jail industries and measures for their development

Shri K. V. Narayan Reddy: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 19 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Mal-administration and Implementation of the Reforms

Shri R. P. Deshmukh: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 19 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Working of the Department

Shri Madhavrao Waipankar (Hadgaon): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 19 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Conditions of the Jail Industries

Shri P. Vasudev: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 19 be reduced by Rs. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Conditions of prisoners in jails and matters pertaining to remission and parole

Shri A. Ramchandra Reddy (Ramayanpet): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 19 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Mal-administration in jails in respect of persons under remand and in lock-ups

Shri Gopidi Ganga Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 19 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Working of Jails and Convict Settlements

Shri A. Ramchandra Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 19 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Demand No. 20—*Police—Rs.* 3,29,39,000

Economy in Police Expenditure

Shri V. D. Deshpande : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 75,00,000."

Mr. Speaker : Motion moved.

Reduction in Armed Police and economy in Police Expenditure

Shri B. D. Deshmukh : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 21,00,000."

Mr. Speaker : Motion moved.

Repatriation of Police Officers on Deputation

Shri K. Venkat Rama Rao : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 21,000."

Mr. Speaker : Motion moved.

Excesses of Police on the Public

Shri M. Buchiah (Sirpur): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Mal-practices of Police in the day-to-day Administration

Shri K. Rajamallu: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Mal-practices and heavy corruption in District Police Force

Shri R. P. Deshmukh: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Working of the Police Motor Transport Section

Shri R. P. Deshmukh: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Failure of Government to eradicate and to raise the standard of efficiency of the District Police Force

Shri Ankush Rao Ghare (Partur): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Working of the Railway Police

Shri Ankushrao Ghare : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100 ".

Mr. Speaker : Motion moved :

The new organization of the City Police.

Shri Annajirao Gavane : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100 ".

Mr. Speaker : Motion moved.

The establishment charges of the City Police, Hyderabad.

Shri Annajirao Gavane : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100 ".

Mr. Speaker : Motion moved.

Working of the Police Training Centre at Bidar and Amberpet

Shri Annajirao Gawane : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100 ."

Mr. Speaker : Motion moved.

Working of the Anti-corruption branch.

Shri Madhavrao Waipankar : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100 ."

Mr. Speaker : Motion moved.

Administratin of the Police Department

Shri Sharangowda Inamdar : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100 ."

Mr. Speaker : Motion moved.

Amalgamation of H.S.R.P., with the Armed Police Force.

Shri Annajirao Gawane : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100 ."

Mr. Speaker : Motion moved.

New organization of the City Criminal Investigation Branch.

Shri Annajirao Gawane : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100 ."

Mr. Speaker : Motion moved.

Recruitment policy of the Government in the Department.

Shri Annajirao Gawane : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100 ."

Mr. Speaker : Motion moved.

Re-organization of the District Police

Shri Annajirao Gawane : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100 ."

Mr. Speaker : Motion moved.

The policy of the Department in curbing civil liberties in the name of maintenance of law and order and detection of crime.

Shri K. V. Narayan Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100 ."

Mr. Speaker : Motion moved.

Re-organization of the Department

Shri K. V. Narayan Reddy: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Working of the District Criminal Investigation Department

Shri Bhagwanrao Boralkar (Basmat-General): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Working of the Village Patels

Shri Bhagwanrao Boralkar: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Working of District Sub-Ordinate Officers

Shri Bhagwan Rao Boralker: "That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100".

Mr. Speaker: Motion moved.

Failure of the Police to Control the activities of unsocial elements

Shri K. V. Narayan Reddy: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Associating the public with the Police for the preservation of internal peace

Shri K. V. Narayan Reddy: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker: Motion moved.

Salaries, T.A. and D.A. of Police Officers and Constables

Shri B. D. Deshmukh : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion moved.

Taking of forced labour by Police

Shri R. B. Gurumurthy (Khammam-Reserved) : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Failure to release political prisoners

Shri A. Laxmi Narasimha Reddy : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Use of Police Force to put down strikes and settle land disputes

Shri K. L. Narasimha Rao (Yellandu-General) : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Working of City Police and economy in their expenditure

Shri V. D. Deshpande : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Working of Police Station Houses in Karimnagar Dist. and institution of false cases on public Workers in Jagtial and peddapalli taluks

Shri J. Anand Rao (Sircilla-General): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker: Motion moved.

Repression and institution of false cases by Police in Bhir, Osmanabad & Nanded Districts

Shri Ramrao Aurgaonkar (Georai): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker: Motion moved.

Police repression and institution of false cases in Nalgonda

Shri K. Ramchandra Reddy (Ramannapet): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Repression in Telangana

Shri P. Vasudev: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker: Motion moved.

Misuse of powers and corruption by Police Officers in Districts

Shri Vishwanath Rao Soore: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker: Motion moved.

Closing down of Armed Police Camps in the Villages in Telangana

Shri Uppala Malsur (Suryapet-Reserved): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Reduction in the number of Police Sub-Divisions and 81 Police Station Houses

Shri B. Dharmabiksham (Suryapet–General): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Conditions and working of Seth Sendhis and Police Patels.

Shri Gopal Rao: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Working of Criminal Settlements

Shri Uppala Malsur: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1"

Mr. Speaker: Motion moved.

Working of Police Force in Warangal Dist.

Shri B. Krishnaiah (Khammam-General): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Failure to give proper training to the police officers in detecting crimes.

Shri K. Ananth Reddy: I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Rash and rude attitude of the Police Officers towards public.

Shri Gopidi Ganga Reddy: I beg to move :

"'That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Necessity of enforcing strict discipline in the low paid officers and police constables.

Shri Gopidi Ganga Reddy: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Economy in Railway Police

Shri K. Venkat Rama Rao: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Economy in, and working of, the C. I.D.

Shri Ch. Venkatrama Rao (Karimnagar): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion Moved.

Failure of the X-Branch to control corruption

Shri B. Krishnaiah: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Scales of pay, housing conditions and recruitment and training of Police Forces.

Shri Pendam Vasudev: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Working of Police Prosecution Officers.

Shri A. Laxminarsimha Reddy: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Harassment of Harijans by Police

Shri P. Laxmiah (Nalgonda Reserved): I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Behaviour of Police Officers

Shri A. Ramchandra Reddy: I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker: Motion moved.

Malpractices and high-handedness of the Village and District Force

Shri Vishwanath Rao Soore : I beg to move.

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Working of the Police Department in Districts and Rural Areas

Shri Vishwanath Rao Soore : I beg to move:

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Necessity of Efficient Police Force.

Shri K. Ananth Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved :

Working of the Police Department

Shri B. D. Deshmukh : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Necessity of purchase of Arms and Ammunition

Shri Annaji Rao Gavane : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Administration of the Police Department

Shri Syed Hassan (Hyderabad-City) : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1 ".

Mr. Speaker : Motion moved.

Corruption and high-handedness of the District Police Officers

Shri Wamanrao Deshmukh : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1 ".

Mr. Speaker : Motion moved.

Failure of the District Police to maintain Law and Order

Shri Bhujang Rao (Jintur) : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1 ".

Mr. Speaker : Motion moved.

Opening of new Police Statin Houses in Telangana

Shri R. P. Deshmukh : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 20 be reduced by Re. 1 ".

Mr. Speaker : Motion moved.

Demand No. 61—Receipts from R.T.D.—Working Expenses—Rs. 2,53,88,000.

Working of the R.T.D.

Shri R. P. Deshmukh : I beg to move :

" That the grant under Demand No. 61 be reduced by Rs. 100 ".

Mr. Speaker : Motion moved.

Failure of the Dept. to provide amentities to the Public

Shri Sharangowda Inamdar : I beg to move ;

"That the grant under Demand No. 61 be reduced by Rs. 100".

Mr. Speaker : Motion moved.

High rates of transport and corruption in the Department

Shri M. Buchiah : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 61 be reduced by Rs. 100".

Mr. Speaker : Motion moved.

Necessity of Opening new Bus routes in the Districts

Shri K. Ananth Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 61 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Necessity of having efficient inspection staff in the Department

Shri K. Ananth Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 61 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Reduction in the Bus Fares to I.G. 6 pies per mile

Shri Syed Akhtar Hussain : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 61 be reduced by Re. 1."

Mr. Speaker : Motion moved.

Advisory Committee to the R.T.D.

Shri B. D. Deshmukh : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 61 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Inadequate Buses—Opening of new Routes

Shri Syed Akhtar Hussain : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 61 be reduced by Re.1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Granting of Bonus to R.T.D. Employees

Shri V. D. Deshpande : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 61 be reduced by Re.1"

Mr. Speaker : Motion moved.

Store purchases by the R.T.D. and the need for an Investigation Committee

Shri A. Laxminarasimha Reddy : I beg to move :

"That the grat under Demand No. 61 be reduced by Re.1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Overloading of Buses and various inconvenineces to passengers.

Shri J. Anand Rao : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 61 be reduced by Re.1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Corruption in the R.T.D.

Shri Viswanathrao Soore : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 61 be reduced by Re.1"

Mr. Speaker : Motion moved.

Amenities to the Staff and their General Working Conditions

Shri Ch. Venkatrama Rao : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 61 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Failure of Govt. to give Bonus to R. T. D. Workers

Shri R. P. Deshmukh : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 61 be reduced by Re. 1"

Mr. Speaker : Motion moved.

*Demand No. 75 – Evacuee Department – Rs.*1,58,300

Working of Evacuee Department

Shri R. P. Deshmukh : I beg to move :

That the grant under Demand No. 75 be reduced by Re. 1"

Mr. Speaker : Motion moved.

Speedy Settlement of Evacuee Disputes

Shri Abdur Rahman (Malakpet) : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 75 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Policy of Government regarding Evacuee Property

Shri Vishwanath Rao Soore : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 75 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Arrangementsmade by the Govt. to run the M. C. S. Farm in Nizamabad

Shri K. Ananth Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 75 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : eMotion moved.

Demand No. 80—Grant for Rehabilitation of Displaced Persons beford, during and after Police Action Rs. 2,50,000

Rehabilition of Displaced Persons

Shri Syed Hasan : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 80 be reduced by Rs. 100."

Mr. Speaker : Motion movd.

Woking of the Rehabilitation Dept.

Shri Annajirao Gawane : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 80 be reduced by Rs. 100".

Mr. Speaker : Motion moved.

Shri R. P. Deshmukh : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 80 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Mismanagement of Rehabilitation Fund

Shri Abdur Rahman (Malakpet) *:* I beg to move :

"That the grant under Demand No. 80 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Rehabilitation of Displaced Persons

Shri K. Venkatrama Rao : I beg to move *:*

"That the grant under Demand No. 80 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Demand No. 81—*Welfare of ex-Criminal Tribes in the State*
Rs. 55,000

Inadequate Funds provided for the Welfare of ex-Criminal Tribes in the State

Shri K. Ananth Reddy : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 81 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Neglect of Welfare of the ex-Criminal Tribes in the State

Shri Uppala Malsur : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 81 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Demand No. 93—*Capital outlay on Road Transport Schemes outside the Revenue Account*
Rs. 36,22,000

Capital outlay on Road Transport Scheme in Karnatak

Shri Sharangowda Inamdar : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 93 be reduced by Rs. 100 ".

Mr. Speaker : Motion moved.

Establishment of a Bus Depot in Parbhani District

Shri R. P. Deshmukh : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 93 be reduced by Rs. 100 ".

Mr. Speaker : Motion moved.

Capital Outlay on Road Transport Scheme

Shri V. D. Deshpande : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 93 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

Necessity of Plying Buses in Parbhani District

Shri Bhujang Rao : I beg to move :

"That the grant under Demand No. 93 be reduced by Re. 1".

Mr. Speaker : Motion moved.

श्री व्ही. डी. देशपांडे :—मिस्टर स्पीकर सर, जो डिमांड्ज, हाअुसके सामने रखी गअी हैं अुनके बारे में मुख्तसर में चंद बातें मैं कहना चाहता हूं। पुलिस डिपार्टमेंट के सिलसिले में जो मेरी कटमोशन्स हैं वह मैं हाअुस के सामने रखता हूं। अुनमें मैंने यह सुझाव पेश किया है कि पुलिस का आज का जो करीब तीन करोड कुछ लाख का खर्च है, अुसमें करीब ७५ लाख की कमी की जाय। हाल ही में होम मिनिस्टर साहब ने रेडिओ पर तकरीर करते हुअे कहा कि मैं चाहता हूं कि पुलिस का खर्च दिन ब दिन मैं कम करूं, और जिस तरह से हालात में सुधार होता जायगा अुस तरह से यह खर्च कम किया जायगा। अुन्होंने यह भी कहा कि दिन ब दिन लेबर ट्रबल (Labour trouble) बढता जा रहा है, और अितने अितने स्ट्राअिक (Strike) यहां होते हैं, अिसलिये खर्च कम नहीं कर सकते। मुझे अफसोस के साथ तनकीद करनी पडती है कि जहां रोजगारी का सवाल है, जब कारखाने बंद होते हैं, तो अुनको खुलवाने के लिये शांतिमय तरीके से जो कोशिश की जाती है, अुसको लेबर ट्रबल कहा जाता है। अभी मुझे फोन पर अित्तला मिली कि पुरानी मिल के पास जो मजदूर भूख हडताल कर रहा है अुसके आसपास में जो मजदूर खडे थे अुनके अूपर बेरहमी से पुलिस ने लाठीचार्ज किया, और पुलिस ने वहां पर कॉर्डन (Cordon) डाल कर कोशिश की है कि हडताल करनेवाले मजदूरों को तकलीफ दी जाय। मेरी समझ में नहीं आता कि मुनसिफाना डिमांडज् के आपके हडताल और सत्याग्रह के जो शांतिमय तरीके हैं अुनके जरिये से ये मांग की जाय तो भी हुकूमत हमेशा क्यों पुलिस अिस्तेमाल करती है? अभी हाल ही में चिंचोली में जो वाक्या हुआ वह हाअुस को शायद मालूम है। अुसको देखते हुये मैं यह कहूंगा कि "It is a feather in the hat of the Home Minister". अेक नया टुकडा होम मिनिस्टर साहब की टोपी में लगा है। अिससे पता चलता है कि किस बेरहमी से पुलिस हैदराबाद रियासत में राज कर रही है। जैसे अेक शेर को आदमी के खून का अेक दफा चसका लग जाता है तो वह लोगों को ही खाना शुरू कर देता है, अुसी तरह से तेलंगाने में जो जुल्म किये गये और पुलिस को मनमानी करने की अिजाजत दी गअी, अुसीका यह नतीजा है कि गलत तरीके से वह काम कर रही है। अिसका नतीजा न सिर्फ कम्यूनिस्टों को, न सिर्फ सोशलिस्टों को

बल्कि अब खुद कांग्रेस को भी भुगतना पड रहा है। और अब कॉंग्रेसवालों की तरफ से मांग हो रही है कि पुलिस का रिप्रेशन (Repression) बंद होना चाहिये और अुसकी तहकीकात होनी चाहिये। अिससे पता चलता है कि किस तरह से जमहूरी हुकूमत के अंदर सब-अिन्सपेक्टर और कॉन्स्टेबल दिन दहाडे लोगों को शूट करते है, जुल्म करते हैं, और हर तरीके से पैसा कमाने के लिये लोगों पर सख्ती करते रहते हैं। दो सालसे हम देखते आये हैं कि जब कभी हम कोअी मामला हाअुस में होम मिनिस्टर के सामने रखते हैं, तो जवाब दिया जाता है कि आपको अदालत में जाना चाहिये, और मुकद्दमा करना चाहिये। होम मिनिस्टर की गये दो साल की अिस तरह की पालिसी का यह नतीजा हो गया है कि कॉंग्रेस वर्कर्स को भी शूट करने की हद तक यहां की पुलिस बढ गअी है। कम्युनिस्ट या दीगर अव्वामी अन्जुमनों के खिलाफ मनमाने तरीके से काम करने की जो अुन्हें आजादी दी गअी अुसीका नतीजा यह हो गया है कि वे अब कॉंग्रेस के कार्यकर्ताओं के खिलाफ काम कर रहे हैं। अेक चीज मैं होम मिनिस्टर के सामने रखना चाहता हूं। हम लोग लोग-प्रतिनिधी हैं, हम कुछ अिंटीग्रिटी (Integrity) रखते हैं, पचीस तीस साल से लोगों के काम करते आ रहे है, हम जब आपके सामने कोअी चीज रखते हैं तो वह झूट चीज नहीं रख सकते। लेकिन हम पर भरोसा नहीं रखा जाता। पुलिस डिपार्टमेंट के नीचे के लोगों से जो रिपोर्ट आती है, जो पुलिस डिपार्टमेंट अपनी करतूतों के लिये बदनाम अुदा है, अुसकी रिपोर्ट पर भरोसा किया जाता है, और हाअुस के अंदर झूठे जवाबात दिये जाते हैं। मैं यह अिल्जाम लगाना चाहता हूं कि पुलिस डिपार्टमेंट के नीचे के लोगों से आये हुअे जवाबात बिल्कुल झूठे होते हैं, और अुनकी बिना पर होम मिनिस्टर साहब हमको जो जवाबात देते है वे हकीकत से बहुत दूर होते है। अिसीलिये पुलिस आज महसूस नहीं कर रही है कि यहां अेक नअी जमहूरी हुकूमत काम कर रही है। पुराना पुलिस का चौखटा वैसा ही चल रहा है। अगर अुसको आप दुरुस्त नहीं करेंगे, और यह महसूस करेंगे कि अपनी हुकूमत चलाने के लिये, अपोजीशन पार्टी को खतम करने के लिये, या अुन पर जुल्म करने के लिये, सिर्फ हैदराबाद के अंदर ही नहीं बल्कि सारे हिंदुस्तान में भी अगर पुलिस का रवैया यही रहा, तो यही पुलिस अेक दिन जमहूरियत को खतम करने के लिये अपना कदम आगे बढा सकती है। पुलिस को सजा देने के बारे में, या अुनके बारे में कोअी अॅक्शन लेने के बारे में हमारे होम मिनिस्टर की जो अिंडिफरंट (Indifferent) और काम्प्लेसंट अेटीटचूड (Complacent Attitude) है, अुसको अुन्हें छोडना पडेगा। दो साल के बावजूद पुलिस में किसी कदर भी अेफीशिअन्सी (Efficiency) नहीं बढी है। हैदराबाद की पुलिस की अेफिशिअन्सी के लिहाज से तहकीकात करने पर मुझे मालूम हुआ कि मद्रास और बंबअी के दो पुलिस जितना काम करते हैं अुतना काम करने के लिये यहां के चार या पांच पुलिस दरकार होते हैं। अिसके माने यह हैं कि हमारे होम मिनिस्टर दो साल में पुलिस के अंदर जितनी अेफिशिअन्सी लानी चाहिये थी वह नहीं ला सके, और अिसलिये अिसकी तरफ हुकूमत को खास तवज्जेह देनी पडेगी, ताकि अेक तरफ हम पुलिस का खर्च कम कर सके, और दूसरी तरफ अुनकी अेफिशिअन्सी बढा सकें। अिस सिलसिले में मैं ज्यादा तफसीलात में नहीं जाना चाहता। लेकिन हुकूमत के सामने अितना रखना चाहता हूं कि अिसमें से चंद बडे बडे आयटम्स (Items) फौरी तौर पर बंद या कम किये जा सकते हैं। अिसके पहले मैं ने हाअुस के सामने रखा था कि आर्म्ड फोर्सेस (Armed forces)

की तादाद म कमी की जा सकती है। वह किस तरह से की जा सकती है अिसके बारे में तफसीलात के साथ अिस तरफ के अेक ऑनरेबल मेंबर बयान करेंगे। मैं सिर्फ डिस्ट्रिक्ट आर्म्ड रिजर्व्हड् फोर्सेस के बारे में कहूंगा कि ६ बटेलियन्स जिनकी तादाद ८००० जवानों की होती है अिस स्टेट में रखी गअी है। अिसी में ३ एच. अेम. आर. पी. की बटेलियन्स शामिल है। मध्यप्रदेश की आर्म्ड फोर्सेस का मुतालिया हमने किया तो मालूम हुआ कि वहां भी अेक कमेटी कायम की गअी थी, और अुसकी सिफारिशात के तौर पर तीन या चार हजार से ज्यादा आर्म्ड पुलिस नहीं रखी जा रही है। अिसमें टेंपररी और परमनंट अैसे दोनों को मिलाकर अितनी तादाद वहां पर है। अगर हैदराबाद अिस चीज को अपने सामने रखे तो आज के खर्च में करीब २१ लाख की कमी हो सकती है, और अिसी पैसे का अुपयोग हम नेशन बिल्डिंग के कामों के लिये कर सकते है।

दूसरी चीज मैं सिटी पुलिस के रीआर्गनायजेशन (Reorganisation) के सिलसिले में रखना चाहता हूं। अिसके तफसीलात में जाने के लिये वक्त नहीं है। लेकिन दूसरे प्रांतों के किसी शहर की हैदराबाद सिटी की पुलिस स्ट्रेंथ (Police Strength) के बारे में तुलना की जाय तो यहां की तादाद कितनी ज्यादा है अिसका पता चल जायगा। मसलन मद्रास को हमेशा हमारे सामने रखा जाता है। यहां पुलिस के अफसर, स्टाफ और कॉन्स्टेब्युलरी (Constabulary) की तादाद मद्रास की तादाद से दुगुनी है। मद्रास के अंदर करीब तीन या साढेतीन हजार कॉन्स्टेब्युलरी की मदद से अिन्तजाम किया जाता है। और हैदराबाद में आज करीब पांच या छ: हजार पुलिस हैं। मद्रास की आबादी १४ लाख है, और हैदराबाद की १० लाख है। वहां की आबादी यहां से ज्यादा होनेपर भी कान्स्टेब्यूलरी की तादाद कम है। अगर वहां अितनी कम आर्म्ड कान्स्टेब्युलरी से काम चलाया जा सकता है, तो हमारे यहां अितनी ज्यादा तादाद रखने की क्या जरूरत है? अिसके बारे में अेक तफसीली स्कीम अिस तरफ के अेक ऑनरेबल मेंबर की तरफ से हाअुस के सामने मौका आने पर रखी जायगी लेकिन यहां का स्टाफ आमला गैरमामूली तौर पर बढाया गया है। पुलिस अॅक्शन के अैन बाद शायद हालात के मुताबिक अिसकी जरूरत थी, लेकिन आज अिसकी जरूरत नहीं है। वैसे तो पुलिस के हर विभाग में रीआर्गनायजेशन करके खर्च में कमी करने की गुंजाअिश है। लेकिन कम से कम हैदराबाद सिटी के अंदर ६ या ७ लाख रूपये का खर्च अेकानामी के तौर पर कम किया जा सकता है।

डिस्ट्रिक्ट पुलिस के बारे में हमने जो मुतालिया किया अुससे पता चला कि १७ डिस्ट्रिक्ट्स में से ७ डिस्ट्रिक्ट्स् में सबडिव्हिजन ज्यादा हैं। हर डिस्ट्रिक्ट में अेक अेक सबडिव्हिजन कम किया जाय तो काफी अेकानामी हो सकती है। अिसी के साथ साथ तेलंगाने में करीब ८१ पुलिस स्टेशन्स हैं। अुसमें से आज पचास परसेंट कम किये जा सकते हैं। वे किस तरह किये जा सकते हैं अुसके तफसीलात हाअुस के सामने अिस तरफ के अेक मेंबर रखेंगे। लेकिन हर डिस्ट्रिक्ट के पुलिस स्टेशन्स में कमी की जाय तो ६ लाख की बचत करना मुमकिन है। रेलवे पुलिस के बारे में भी हमने मुतालिया किया तो मालूम हुआ कि अुसमें भी काफी अेकानामी करने की गुंजाअिश है। क्रिमिनल अिन्व्हेस्टिगेशन डिपार्टमेंट (Criminal Investigation Department) के बारे में मैं कहूंगा कि पुलिस अॅक्शन के बाद जो हालात रहे, अुनसे फायदा अुठाते हुअे गैरमामूली तरीके पर ६ से लेकर करीब १८ हजार तक खर्च बढाया गया है। पब्लिक अकाअूंटस कमेटी

(Public Accounts Committee) के सामने अिस सिलसिले में जो मवाद आया है अुसको मै हाअुस के सामने नही रख सकता, लेकिन हुकूमत से मै अितना ही कहूंगा कि चंद डिपार्टमेंटस् की आज यह आदत हो गअी है कि किसी वजह से अेक दफा स्टॉफ मे अिजाफा हो गया तो वे अुसी पर टिके रहते है, और बताते है कि अितना खर्च करना जरूरी है। लेकिन सी. आय. डी. मे अेक चौथाअी खर्च निश्चित रूप से कम किया जा सकता है। अिस तरह से अेक। तामी की जाय तो कुल ७५ लाख तक कमी की जा सकती है और आज जो तीन करोड से ज्यादा खर्च बताया जाता है अुसको सव्वा दो करोड तक घटाया जा सकता है। अितना खर्च कम करना हुकूमत के लिये मुमकिन होगा, और अिस पैसे को हम दूसरे कामो के लिये अिस्तेमाल कर सकते है।

अिसके बाद अेक और चीज मै हाअुस के सामने रखना चाहता हूं। जहा हम यह मांग करते हैं कि पुलिस पर ज्यादा खर्च नही होना चाहिये, और आज का खर्च कम किया जाना चाहिये, वहां हमारी यह भी माग है कि पुलिस के स्केल्स ऑफ पे (Scales of Pay) अुनकी हाअुसिग पोजीशन (Housing Position) और दीगर अेमीनिटीज (Amenities) को बढाना चाहिये। हुकूमत जिस तरह से अपने दूसरे विभागो के कर्मचारियो की अमीनिटीज की तरफ ख्याल देती है, अुसी तरह से अुसको कॉन्स्टेब्यूलरी की अेफीशिअन्सी बढाने के लिये अिन चीजों की तरफ भी ध्यान देना चाहिये। अिस सिलसिले मे मै हुकूमत के सामने यह सुझाव रखूगा कि अेक तरफ जैसा मैने अभी बताया खर्च कम किया जाय, और अिस तरह से जो पैसा बचेगा अुसमे कॉन्स्टेब्यूलरी की तनख्वाह बढाअी जाय। आज जो तनख्वाह अुनको हाली मे मिलती है अुसके अिक्वीव्हेलंट (Equivalent) तनख्वाह आय. जी. (I. G.) मे दी जानी चाहिये। अिस तरह से तनख्वाह बढाअी जाय तो आज कॉन्स्टेब्यूलरी के खर्च मे करीब ३० लाख का अिजाफा होगा। लेकिन मैने बताया कि दूसरी जगहो पर कटौती करके अिस खर्च की भरपाअी की जासकती है। जिस तरह से दूसरे विभागो के लोग जिदगी बसर करते है अुसी तरह की जिदगी बसर करने का मौका अगर कॉन्स्टेब्यूलरी को न दिया जाय, तो जिस अेफीशिअन्सी की हम अुनसे आशा रखते हैं, वह कभी पूरी नही हो सकती। दूसरी अेक बात है कि फिलहाल २ हजार व्हेकन्सीज (Vacancies) पुलिस डिपार्टमेंट मे है। अुनको फौरन बरखास्त किया जा सकता है। अिस तरह से खर्च में बचत की जा सकती है। अुनके स्केल्स ऑफ पे बढाये जा सकते है। दीगर विभागों के कर्मचारियो की हाअुसिग अेमीनिटीज के बारे में गवर्नमेंट जिस तरह से अितजाम करती है अुसी तरह से अिनके लिये कॅपिटल अेक्स्पेडिचर (Capital expenditure) के तौर पर अेक हाअुसिंग स्कीम बनाकर हुकूमत को हाअुस के सामने पेश करनी चाहिये। वक्त कम होने की वजह से बाकी पहलूओं पर मै तवज्जेह नही दिलाअुंगा, लेकिन पुलिस के सिलसिले मे मै अितना जरूर कहूंगा कि जबतक अव्वाम की तरफ देखने का अुनका आज जो रवैया है अुसमे नुमायां तौर पर आप फर्क नहीं करते, तब तक पुलिस और अव्वाम में अच्छे ताल्लुकात पैदा नही हो सकते, और अव्वाम में आज जो ख्याल है कि आज की पुलिस करप्शन करनेवाली है, जुल्म और जबर करनेवाली है, अव्वाम को तकलीफ देनेवाली, है अुसमे फर्क नहीं हो सकता। पिछले सौ डेढ सौ साल से अंग्रेजी हुकूमत की वजह से जो अिस तरह से ख्याल लोगों में पैदा हो गये हैं और गये दो चार साल से जो चौखट यहां बरकरार रखा गया है अुसमें जब तक आप तबदिली नहीं करते, तब तक पुलिस और अव्वाम के बीच अच्छे

ताल्लुकात पैदा नही हो सकते। जमहूरी हुकूमत में पुलिस का रवैया अिस तरह से नही रह सकता। म होम मिनिस्टर से कहूंगा कि हम जो शिकायते पुलिस के बारे में हमेशा करते हैं अुसमें से शायद दस बिस गलत हो सकती हैं, लेकिन अगर आपको पुलिस को सुधारना है तो आपको कुछ न कुछ रिस्क लेनी पडेगी अगर पचीस फीसदी गलत केसेस आपके सामने हमारी तरफ से रखी जायें तो कम से कम ७५ फीसद तो सही हो सकती है। अिस बेसिस (Basis) पर अगर आप अॅक्शन लेना शुरू कर देंगे, और पुलिस के सिलसिले मे जो आपका पुराना सोचने का तरीका है अुसको छोड देंगे, तो पुलिस में तुरत सुधार हो सकता है।

अिसके बाद स्ट्राअिक्स में पुलिस का जिस तरह से अिस्तेमाल हुकूमत की तरफ से किया जा रहा है, अुसके बारे मे मै कुछ कहना चाहता हूं। कोत्तागुडम की हडताल मे और हट्टी गोल्ड माअिन्स की हडताल, मे पुलिस का गैरमामूली तरीके से अिस्तेमाल किया गया। हडताल करनेवालों के खिलाफ झूठे मुकद्दमात बनाने की कोशिश की जाती है। हडताल शुरू होते ही १४४ दफा लगायी जाती है, और मजदूरों को अुसको तोडने के लिये मजबूर किया जाता है। कोत्तागुडम में दफा १४४ अैसे समय में लगायी गअी जब कि हम हुकूमत के साथ बातचीत कर रहे थे। अितनाही नहीं, हट्टी गोल्ड माअिन्स मे जिन औरतों ने हडताल की अुनको पकड कर चालान किया गया, और हरअेक को पचास पचास रुपये जुर्माना किया गया। हम आशा करते थे कि होम मिनिस्टर कम से कम अुन औरतों के खिलाफ कार्यवाही नहीं करेंगे, या अुनके मुकद्दमात वापिस लेंगे। अेक तरफ तमाम पार्टियों को अेक जगह लाकर सवाल को हल करने की कोशिश की जाती है, और दूसरी तरफ १४४ दफा लगाकर असे हालात पैदा किये जाते हैं कि अुस दफेको तोडने के लिये मजदूर मजबूर हो जायें, या १४४ दफा तोडने का बहाना बनाकर अुनपर मुकद्दमात चलायें जाते है। मैं हुकूमत से अपील करूंगा कि कोत्तागुडम के मजदूरों पर जो केसेस चलाअी जा रही हैं अुनको वापिस लिया जाय। लेकिन यह नहीं किया जा रहा है। अभी ओल्ड मिल के पास हडतालियों पर लाठीचार्ज किया गया। अुसकी खबर सूनकर तो मुझे अैसा मालूम होने लगा कि अिस हाअुस में बैठने से क्या फायदा जब कि करीब ४५ फीसद लोगों की हम नुमाअिंदगी करते हैं तब भी हम पुलिस के लाठीचार्ज को रोक नहीं सकते, और न यहां बैठकर होम मिनिस्टर पर अितना भी दबाव हम ला सकते है कि अिस लाठीचार्ज को रोका जाय। तो फिर हमारे यहां आने से फायदा ही क्या है? लाठी चार्ज करने से पहले आप हमे बुला सकते थे। मगर जो पुलिस पीस और आर्डर (Peace and Order) को कायम रखने के लिये बनाअी गअी है, अगर वही खुद पीस और आर्डर को तोडने लगे तो क्या कहा जाय? नमक अगर अपना नमकपन छोड दे तो अुसको नमकाया नही जा सकता। हुकूमत को और पुलिस को अपने तरीकों में तबदीली करनी चाहिये। मै हुकूमत से पूछूंगा कि आर. टी. डी. का अितना बडा प्रांतव्यापी स्ट्राअिक (Strike) हुआ लेकिन क्या कही पर भी अैसा वाकया हुआ जिसको बुरा कहा जा सके? पूरे अमन के साथ सारी रियासत में स्ट्राअिक चलाया गया। अगर अमन के खिलाफ काम करने का हमारा अिरादा होता तो आज रियासत मे जो ६०० बसेस काम कर रही हैं अुनमे से कितनी बच सकती थी अिसको आप सोच सकते हैं। लेकिन हम सोचते हैं कि हम अव्वाम के लोग हैं, और यह जो हुकूमत की प्रापर्टी (Property) है वह अव्वाम की प्रापर्टी है वह कायम रहे। अिस दृष्टीसे हम अिसकी तरफ देखते हैं। अव्वाम मे डेमोक्रेटिक तरीका बढाने की तरफ हमारा अॅटीट्यूड (Attitude) है। लेकिन हम देख रहे हैं कि हुकूमत

की तरफ से अुसके लिये कोअी रिस्पान्स (Response) नही मिल रहा है। दो साल से हम अिस चीज को हुकूमत के सामने रख रहे है कि हमारे साथी आज जो जेलों में सजाअें भुगत रहे है अुनको रिलीज (release) करना चाहिये। वादे तो किये जाते है कि अुनको रिहा किया जायगा, अुनके खिलाफ जो मुकद्दमात है वह वापस लिये जायेंगें। लेकिन दो साल होन के बावजूद हुकूमत के तरीके मे बदल नही हो रहा है। अुसका अपना पुराना रवैया चालू है। बल्कि अपनी हुकूमत को कायम रखने के लिये हर जगह पुलिस का अिस्तेमाल किया जा रहा है। मै कहूंगा कि हम अपने तरीके से जमहूरियत को आगे बढाने के लिये कदम आगे बढा रहे हैं, और अिसमे अगर हुकूमत की तरफ से हमें रिस्पान्स नही मिलेगा और हालात बद्तर होते जायेंगे, तो अुसकी जिमेदारी हुकूमत ही पर रहेगी। अगर अिस तरीके से जुल्म बढते जायेंगे तो हम मजबूर हो जायेगे और हमको अिसके खिलाफ कदम अुठाना पडेगा।

अिसके बाद आर. टी. डी. के सिलसिले में अेक और चीज मै रखना चाहता हूं। आर. टी. डी के वर्कर्स को बोनस (Bonus) देने के सिलसिले मे जो हुकूमत का रवैया था वह गलत था, और आज भी मै कहूंगा कि वह गलत है। हुकूमत ने काफी रकम अपने पास जमां कर रखी है। दूसरी रियासतों में जहां ६ पाअी अेक मील के हिसाब से किराया लिया जाता है, वहा हमारे पास अेक आने के हिसाब से लिया जाता है। और अेक जमाने में अिस तरह से किराया बढाकर हुकूमत ने अपने पास मुनाफे के तौर पर अेक काफी बडी रकम जमा कर रखी है। जब अिसमें से बोनस देने का सवाल आया तो हुकूमत अदालत में नही गअी, क्योंकि अुसको डर था कि छ: महिने का ही नही बल्कि अेक साल का बोनस देना पडेगा। अिसलिये हुकूमत बोनस देने के लिये पशोपेश करने लगी, और अिस तरह से स्ट्राअिक को प्रेसीपिटेट (Precipitate) किया गया। आखिर स्ट्राअिक किया गया और अुसको अच्छी तरह से शांतिमय तरीके से चलाने की कोशिश की गअी। मै अुन तमाम तफसीलात में नही जाना चाहता। लेकिन हुकमत ने अिलेक्ट्रिसिटी डिपार्टमेंट के लोगों को जहां अिसी तरह का मसला था बोनस दिया है, तो फिर आर. टी. डि. वर्कर्स को क्यों नहीं दिया जाता? हुकूमत को तमाम डिपार्टमेंटस के बारे में अेक पॉलिसी से चलना चाहिये। आर. टी. डी. वर्कर्स की मांग बिल्कुल सही है अिसके बारे में हमें शक नहीं है। और गैरमामूली तौर पर यह डेप्रिसिअेशन फंड (Depreciation fund) रखा गया है। और अुसके साथ साथ जो अमेनिटीज (Amenities) वहां के स्टाफ और अव्वाम को दी जानी चाहिये वह नहीं दी जा रही है। बसेस में ओव्हर लोडिंग (Overloading) किया जाता है। पेसेंजर्स रास्तों पर खडे रहते है लेकिन ओव्हर लोडिंग होने की वजह से वे सफर नहीं कर सकते। अिसलिये मेरी यह मांग है कि आज जिन रास्तों पर जितनी बसेस चल रही हैं अुनकी तादाद डेढ गुना बढायी जा सकती है। और नये रूटस (Routes) भी कायम किये जा सकते हैं ताकि लोगों की तकलीफ दूर हो जाये। जिंतूर तालुके में अेक जमाने में आर. टी. डी. की सर्विस चल रही थी लेकिन बाद में वह बंद हुअी और अेक प्रायव्हेट कंपनी बस सर्विस चला रही है। आज की हुकूमत फिर से वहां सर्विस शुरू करनेवाली थी, लेकिन प्रायव्हेट सर्विसेस के लोग अपनी सर्विस चालू रहने के लिये अफसरों से मिलकर कोशिश करते है। पिछले दो साल से वहां हुकूमत की तरफ से सर्विस क्यों नहीं शुरू की गअी यह मेरा सवाल है। मैंने सुना है कि अभी

शुरू करनेवाले है लेकिन अब तक क्यो नही शुरू की गअी ? अिसके सिवा और भी मुकामात है जहा पर आर. टी. डी. की बस सर्विस शुरू की जा सकती है।

अिसके बाद अेक कटमोशन बसेस के फेअर (Fare) कम करने के सिलसिले में है। मै अुस पर अपने ख्यालात का अिजहार करते हुअे हाअुस का ज्यादा समय नही लूगा। लेकिन मुझे अितना कहना है कि आज के फेअर कम किये जाने चाहिये। अगर फेअर कम किये जाये तो हुकूमत को यह समझने की जरूरत नही है कि अुसकी आमदनी कम होगी। लोगो को ज्यादा सहूलियते दी जाये तो लोग ज्यादा प्रवास करेंगे, और आमदनी बढेगी, और फेअर कम करने से जो आमदनी मे कटोती होगी अुसकी पूर्ति हो सकेगी। अिसलिये फेअर कम करने से कोअी नुकसान नही होगा।

मेरा जो और अेक अमेंडमेंट है रिहॅबिलिटेशन के बारे मे अुस पर भी म अपने ख्यालात का अिजहार करना चाहता हूं। अिस सिलसिले में पंडित नेहरू भी यहां आकर गये। वे बिदर और अुस्मानाबाद मे भी गये। मै कहना चाहता हूं कि पुलिस अॅक्शन के पहले और बाद मे जिन लोगो का नुकसान हूवा है, और अुनको अुसके लिये जो अिमदाद दी गअी है, अुस लिहाज से देखा जाय तो जितना काम होना चाहिये था वह नही हुवा है। हुकूमते हिंद से जो रकम अिस रिहॅबिलिटेशन के काम के लिये मिली है वह काफी नही है। और अुतने से यह सवाल हल नहीं होनेवाला है। हैदराबाद सरकार को भी अिसके लिय अपने पास से रकम खर्च करनी चाहिये। और पुलिस अॅक्शन के पहले और पुलिस अॅक्शन के बाद जिन लोगों को तकलीफ हुवी है अुन तमाम लोगो को रिलीफ (Relief) देना हमारा फर्ज है। अिसमे मजहब के लिहाज से फरक़ नहीं होना चाहिये। जो भी मुतासिर लोग है अुन तमाम की अिमदाद करनी चाहिये। और अिसके लिये सरकारको कदम अुठाना चाहिये। हुकूमते हिंद से जो ग्रॅांट (Grant) आअी है वह काफी नहीं है। यही चंद चीजें मै हाअुस में रखना चाहता हूं। अिसपर होम मिनिस्टर गौर करेंगे अैसी आशा करते हुवे मैं अपनी तकरीर खतम करता हूं।

श्री. बापूजी मानसिंग (पैठण, गंगापूर) :—मिस्टर स्पीकर सर, माझी कटमोशन न्याय-खात्याच्या कारभारा बाबत आहे. न्याय खातें असें असावे कीं लोकांना बरोबर न्याय मिळाला पाहिजे. तसेंच न्याय स्वस्त पण असावा पण आपल्या प्रांतात अितर प्रांतापेक्षा न्याय फारच महाग आहे. दिवाणी कोर्टांत दावा दाखल करावयाचा असल्यास शेंकडा पांच रुपये स्टॅांप भरावा लागतो. त्याबरोबर स्टेटमेंट भरावे लागतें, व अितर खर्चही करावा लागतो. हा दिवाणी खात्याचा प्रकार झाला. या शिवाय फौजदारी खात्याचा प्रकार वेगळांच आहे. त्यांत फौजदार व पोलीस यांची बरोबरी करता करतांच नाकीं नअू येतात व नंतर वांटायला लागतें कीं नको ही फौजदारी.

मिस्टर स्पीकर :—आपण भाषण वाचत आहांत काय ?

श्री. बापूजी मानसिंग :—नाहीं, मी बोलतों आहे, भाषण वांचत नाहीं. माझी कटमोशन होती अेक, आणि माझ्या नांवावर दिली गेली अेक, असें झालें आहे. माझी कटमोशन चूक छापली गेली या करितां माफी मागतों.

श्री. माधवराव वायपनकर (हदगांव) :—मिस्टर स्पीकर सर, माझी कटमोशन जी आहे ती अशी आहे की जेल मध्यें कामकाज कसे काय चालतें व तेथे जे कैदी असतात त्यांना कोणत्या रितीने वागविण्यांत येते व त्यांच्या कडून काम करून घेअून जें अुत्पन्न काढतात तें कमी दाखवून जेलच्या अुत्पनांत कमी दाखवितात या वर मला चर्चा करावयाची आहे. मिस्टर स्पीकर सर, जेल मध्यें जी अुत्पन्नांत कमी दाखविली आहे ती खरोखर येत नाहीं.....

[*Mr. Deputy Speaker in the chair*]

जेल मध्यें तेथील अधिकारी खर्च करितात कमी आणि दाखवितात जास्त या मुळे जेलखात्याचें अुत्पन्न कमी, आणि खर्च जास्त राहतो. कैद्याला सात छटाक खायला द्यावयाचे असले तर त्याला पांच छटाकच द्यावयाचे व मांडावयाचे मात्र सात छटाक. अशी परिस्थिती जेल मध्यें असते. जे लोक जेलमध्यें गेले होते त्यांना या गोष्टीचा चांगला अनुभव असेल की तेथे कैद्याला खरोखर कशा रितीने वागवितात. मला सांगावयाचें आहे कीं त्या कैद्यांची अेखाद्या मेहतरापेक्षांहि खराब परिस्थिती असते. या गोष्टीकडे गव्हर्नमेंट लक्ष देत नाहीं. कैद्याकडून योग्य तेंच काम घेतलें पाहिजे. या खात्यावर २५,८२,००० रुपये खर्च दाखविला आहे आणि २,३०,००० उत्पन्न दाखविलें आहे. ही जी तूट दाखविली आहे ती सर्व भरून निघू शकेल, पण सरकारने तिकडे लक्ष दिलें पाहिजे. कैद्याकडून गालीचे विणून घेतले पाहिजेत, तसेच त्यांना भरतकाम शिकविलें पाहिजे. अशा प्रकारे निरनिराळे अुद्योग कैद्याकडून करून या तूटीत कमी करता येईल. आणि हें जे अुत्पन्न कैदी काढतील त्यांतून त्यांनाहि कांहीं भाग द्यावयाला पाहिजे. या मुळे त्या कैद्यांनाहि काम करावयास अुत्साह वाटेल, आणि ते जेलच्या बाहेर पडल्या नंतर देखील अेकदम बेकार होणार नाहींत. कारण त्यांनी जेलमध्यें कमाअी केलेली असेल. जर अेखादा माणूस बाहेर दोन रुपये रोज कमावतो तर जेलमध्ये तो अेक रुपया रोजही कमावणार नाहीं काय?

चोऱ्या कां होतात याच्या मुळाशीं जें कारण आहे तें बेकारीचें, खायला न मिळण्याचें आहे. लोकांना खायला मिळालें नाहीं, तर माणूस त्या वेळेस कांहीं ही करावयाला तयार होतो, आणि अशा प्रवृत्तीमधूनच चोऱ्या होतात. जर त्या कैद्याजवळ जेल मधून सुटून आल्यावर कांहीं पुंजी असली तर तो चोरी करणार नाहीं.

माझी अी दुसरी कटमोशन आहे ती पोलिस खात्यांतील लांचलुचपत वाढली आहे ती बंद करण्याबद्दल आहे. मला असें सांगायचें आहे कीं पोलिस लोकांच्यावर जुलूम करतात. परवां तळेगांवच्या पाटलाच्या येथे डाका पडला होता तेव्हां पोलिसांनी त्यांच्याच घरच्या पाव्हण्याला तीन दिवस पोलीस चौकीवर बसवून ठेवले आणि जेव्हां त्यांना लांच मिळाली तेव्हां सोडून दिले.

तसेच अेका मांगाची कत्तल झाली तरी अद्याप खूनी अिसमाचा पत्ता लागला नाहीं. असे तुमचे पोलीस आहेत. त्या मांगाला मारणाऱ्याचा पत्ता का लागला नाहीं तर तो खून अेका जमीनदाराने केला, व त्याबद्दल पोलीसांना पांचशे रुपये लांच मिळाली आहे. म्हणून त्या मांगाच्या लाशाचा सापळा सुद्धां लोकांना दिसूं दिला नाहीं. हा अशा रीतीचा पोलीस जुलूम होतो आहे. या वर होम मिनिस्टर साहेबांनी चांगल्या रितीने लक्ष द्यावयाला पाहिजे. तसेच किनवटच्या मारवाड्याचा पोरगा आहे, त्यानेही गरिबांच्यावर जुलूम चालविला आहे. तो प्रत्येक घरी जाअून वर्गणी गोळा करतो, व नाहीं दिली तर धमक्या देतो, व गरीब लोकांना त्रास देतो.

आमच्या होम मिनिस्टर साहेबानी सांगितलें होतें की नादेडचे डि. अेस. पी. फार हुशार आहेत. त्यांनी आमच्या समोर त्याचे वर्णन केले होते. नादेडला डाकू आहेत. तेथील शीख डाके घालतात म्हणून त्याना तेथे पाठविले होते. पण त्यानी तेथे कोणी भाऊसाहेब होते त्याच्या वरील मुकद्दमा काढून घेतला म्हणून त्याची बदली औरंगाबादला केली.

आमच्या येथे हुस्तक म्हणून सब-अिन्सपेक्टर आहे. त्याने तुमना जुलूम चालविला आहे. त्याने लोकाना असे मारलें की काहीची हाडेच मोडली आहेत. त्याच्या बद्दल निदान दहा अेम. अेल. अे. नी शिकायत केली, तरी होम मिनिस्टरसाहेबानी तिकडे लक्ष दिले नाही.

परवांच, कॅांग्रेसचे अेक वर्कर साहेबराव आहेत ते मला म्हणत होते की होम मिनिस्टर साहेब भोकरला येणार आहेत. तेव्हा तुम्ही चला, त्याच्या समोर आपण शिकायत करू. मी त्यांना सागितले की तुम्ही काँग्रेसचे असून जर ते तुमचे अैकत नाहीत तर ते आमचे काय अैकणार ? आमच्या वर जुलूम झाला, आणि आम्ही शिकायत केली तेव्हा तुम्ही गप राहीलां. पण आता काँग्रेसच्या लोकावरहि जुलूम होत आहे. परवाच चिचोळीला काँग्रेस वर्करला ठार मारले. तुम्हाला वाटते आम्ही ज्या कांही शिकायती करतो त्या सर्व खोटया असतात. पण मला सांगावयाचे आहे की आम्ही खोटें कशाला बोलावें ? आम्हाला खाटे बोलण्याचें कारण काय?

खरें पाहिलें असता सरकारच वरून चुकते. आमचे मिनिस्टर दौन्यावर जातात आणि कलेक्टर डि. अेस. पी. वगैरे कडून मार मोठमोठ्या पारटचा खातात यामुळे ते त्याचे मिंधे होतात. तुम्हाला प्रत्येक मैलाला दहा आणे भत्ता मिळत असताना, तुम्हाला त्याच्या जवळून पारटया खायची गरज काय आहे ? तुम्ही त्यांचे मिंधे झाल्यामुळें त्यांच्यावर अॅक्शन घेअू शकत नाहीत. यामुळे लांचखोरी वाढते. यांच प्रमाणे कलेक्टर दौन्यावर गेले म्हणजे तहसिलदाराकडून खातात व त्यांचे मिंधे बनतात. सब-अिन्स्पेक्टर दौन्यावर गेला म्हणजे त्याला पाटील बकरे कोंबडया खाअू घालतो, मात्र त्या कोंबडया गरीब धनगरा पासून फूकटात आणलेल्या असतात. या प्रमाणे खालपासून वर पर्यंत सगळे अेकमेकाचे मिंधे झालेले असतात. आतां निझामाचे राज्य राहिलें नाही, तर लोकशाहीचें राज्य आहे. या कडे लक्ष दिलें पाहिजे. तुम्ही लोकांचे अैकणार नाहीं तर लोक तुमच्या विरूद्ध आपोआपच होतील. मला टीका करावयाची नाहीं. यापुढे सरकार चांगलें काम करील अशी आशा व्यक्त करून मी आपले भाषण संपवितों.

శ్రీ పెండెం వాసుదేవ్:

అధ్యక్షా,

నేను నా కోత తీర్మానము మీద మాట్లాడే ముందర ఒక విషయం చెబుతాను. ముఖ్య మంత్రి గౌరవనీయులైన రామకృష్ణారావుగారు ఒక విషయం చెప్పారు. "ఈ వామపక్షాలవారికి ఏదో ఒకటి అనటం అలవాటు అయింది. ప్రతి తడవా చెప్పిందే చెప్పడం, అనిన మాటే అనటం వల్ల మాకు వినకుండ విడచిపెట్టడము అలవాటు అయిపోయింది" అని రామకృష్ణారావుగారు అన్నారు. వారికున్న ఆ తప్పుడు ఆ అలవాటులను తప్పించే విధానము మాకు తెలుసును, [illegible] వారికి ఉన్న, [illegible] జమీందార్లను [illegible]

ప్రజాసంస్థలను, ప్రజల పోరాటాలను అణిచే ఆ జబ్బును ఏ విధంగా తొలగించాలనేది మాకు తెలుసు. ఈ విమర్శలు యీవిధంగా జరుగుతున్నాయంటే, కేవలం యీపైపువారు అటుపైపు వాళ్లను రెచ్చకొట్టడానికి, వారికి కోపం తెప్పించి మేము సంతోషపడాలని కాదు. ప్రజా సమస్యలను ఏ విధంగా పరిష్కరించాలనే దృక్పథంతోనే, ఆ దృష్టితోనే ప్రజలవోట్లు తీసుకొని, ప్రజల విశ్వాసాన్ని సంపాదించి ఎన్నికలలో గెలిచి ఇచ్చటకు వచ్చాం. అచ్చటి ప్రజానీకం ఎదుర్కొంటున్న బాధలను చూసి, మేము వాటిని మీదృష్టికి తీసుకురావడం జరుగుతోందేగాని, మిమ్మల్ని రెచ్చగొట్టాలనే ధోరణిలో గాని, మిమ్ములను అవమానపర్చాలనే ఉద్దేశంతోగాని మేము యీ విమర్శలు చేస్తున్నామని అనుకోవద్దు. ప్రజల సమస్యలను ఏ విధంగా పరిష్కరించలేకుండా తలక్రిందులౌతున్నారో మీకూ తెలుసు. మీరు బుద్ధిపూర్వకంగానే ప్రజల సమస్యలను పరిష్కరించకుండా చేస్తున్నారు. పోలీసు బలగంచేత, పోలీసుల నిరంకుశత్వంచేత ప్రజల సమస్యలను అణచచూస్తున్నారు. మసిబూసి మారేడుకాయను చేస్తున్నారు. " మేము పోలీసుకు బడ్జెటులో తక్కువడబ్బును కేటాయించాం " అనే సమస్యను తీసుకురావచ్చును. పోలీసుశాఖపై ఖర్చు తక్కువచేశామనే సమస్య వచ్చినపుడు (H.S.R.P.) బెటాలియన్సు పూర్వం ఆరు ఉంటే ఇప్పుడు రెండు బెటాలియన్సు మాత్రమే తక్కువ అయినాయి. ఇది తప్పితే, జిల్లాలలోని పోలీసుల సంఖ్యగాని, పోలీసు స్టేషన్ల సంఖ్యగాని, పోలీసు క్యాంపుల సంఖ్యలోగాని ఏమీ తక్కువకాలేదు. వాటికి ఖర్చుపెట్టే డబ్బులో పోలీసుయాక్షన్ కాలం నుంచి యీ నాటివరకు ఒక్క రాగిడబ్బు కూడా తక్కువ చేసిన పాపాన పోలేదు. పోలీసుకు తక్కువ ఖర్చు చేస్తున్నామని మాత్రం చెబుతారు. నేను మంత్రిగారిని ప్రశ్న వేసిన సందర్భంలో వారు ౧౯౪౩ సంవత్సరంనుంచి ౧౯౫౩ వ సంవత్సరం వరకు ఉన్న పోలీసు బలగం యొక్క సంఖ్యను యిచ్చారు. ౧౯౫౩ వ సంవత్సరం వరకు పోలీసుల సంఖ్య 33 వేల వరకు ఉంది. ౫ వేల వరకు హెడ్ కానిస్టేబుల్సు సంఖ్య ఉన్నది. పోలీసుల సంఖ్య క్రమేణా పెరగడం జరిగింది. ఈ విధంగా ఉంటే, ప్రభుత్వమువారు వేనిపైన తక్కువ ఖర్చు పెట్టారో నాకు బోధపడటం లేదు. ఇక నేను నా కట్ మోషన్సు విషయంలో మాట్లాడుతాను.

మొదటి కట్ మోషన్ ఎన్నికల విషయం గురించి ఉన్నది. జనరల్ ఎన్నికలు వచ్చాయి. బై-ఎలక్షన్సు వచ్చాయి. జనరల్ ఎలక్షన్సులో హైదరాబాదు స్టేటులోని కొన్నివేలమంది యువకులను ఓటింగులో పాల్గొనివ్వకుండా బుద్ధిపూర్వకంగా కుట్రపన్నడం జరిగింది. జనరల్ ఎన్నికలు జరిగేనాటికి మూడు సంవత్సరాల క్రితం ఓటర్లలిస్టు తయారుచేసి, ౧౮ సంవత్సరాల వయస్సు ఉన్నవారిని, ఎన్నికలనాటికి వారికి ౨౧ సంవత్సరాలు వయస్సు వస్తున్నప్పటికి ఆ ఓటర్లలిస్టు తయారు చేసేనాటికి ౨౧ సంవత్సరాల వయస్సు ఉండాలని చెప్పి వారిని ఓటర్లలిస్టులో చేర్చకపోవడం జరిగింది. జనరల్ ఎన్నికలు జరిగేనాటికి వారికి ౨౧ సంవత్సరాలు వచ్చినప్పటికీ వారు ఓటింగులో పాల్గొనే హక్కు లేకుండా పోయింది. ఇది ప్రభుత్వము బుద్ధిపూర్వకంగానే జరిపిన కుట్ర. పోనీ వారేమైనా పాతకాలం మనుష్యులా అంటే అదీకాదు. వారంతా నవయువకులు. వారు ప్రస్తుతం జరుగుతున్న అనుభవాలు చూస్తున్నారు. వాళ్ళు ఈ ప్రభుత్వాన్ని అసహ్యించుకొంటారనే భయంతో వేలసంఖ్యలో ఉన్న యువకులను గ్రామ ప్రజానీకాన్ని ఓటర్ల సంఖ్యలో, ఓటర్ల లిస్టులో లేకుండా చేశారు. ఆనాడు ఓటర్లలిస్టు తయారు చేస్తున్నప్పుడు మేము జైళ్ళల్లో ఉన్నాము. అప్పుడు రామకృష్ణారావుగారు, వి. బి. రాజుగారు మంత్రులుగా

ఉన్నారు. ఓటర్లలిస్టు తయారు చేస్తున్నప్పుడు మేము హైదరాబాదు [illegible] లోనే ఉన్నాము. హైదరాబాదు సంస్థానంలోని జైళ్లల్లో [illegible] 30 రూపాయలు జర్మానా కట్టి [illegible] చేసిన కుట్రలు కాకపోతే [illegible] కూడా [illegible] వచ్చింది. [illegible] లప్పుడే. [illegible] కు పేరు ఏదో [illegible] ంగ్ జరిగే రోజు [illegible] ఖైదు ఆ ఓటు చేసే [illegible] 'ఈ పేరు నీదికాదు.' [illegible], అతని కొడుకును "ఈ పేరు నీదికాదు గనుక నీవు ఓటు చేసేందుకు [illegible]" అన్నారు [illegible]తో ఓటర్లలిస్టు తయారు చేయుటంచేత యీవిధంగా [illegible] పోగొట్టు కొంటున్నారు. వాళ్ళకు ఓటుచేసే హక్కుపోతే మీకు కూడా నష్టము కదా! ఆ విధంగా జరిగితే అందరికీ నష్టమే. కాబట్టి అటువంటి తప్పులు లేకుండా చేయాలని కోరుతున్నాను.

పోలీసులకు ఇచ్చే ట్రైనింగ్ విషయం చూస్తే పూర్వకాలంనుంచి [illegible] వాదుల పరిపాలన కాలంనుంచి నైజాంనవాబు కాలంనుంచి ఇస్తున్న ట్రైనింగ్ [illegible] ప్రభుత్వములో కూడా వుంది. లాటీచార్జి చేయడం గురించి, తుపాకీ పట్టుకోవ [illegible], [illegible] సెక్షన్ పెడితే ఎక్కడ (Left, Right) చేయాలనేదానిని గురించి [illegible] పోలీసులకు ట్రైనింగ్ ఇవ్వడం జరుగుతోంది. అంతేగాని, పోలీసులకు ఆ శిక్షణతో [illegible] లో ఏ విధంగా మెలగాలి, ప్రజలతో ఏవిధంగాకలసిపోవాలనే విషయంగురించి, [illegible] తరువాత కూడా మీ హయాములో కూడా, ప్రజా ప్రభుత్వమని డబ్బవాయించుకొనే మీ ప్రభుత్వములో కూడా పోలీసులకు ఆ విధమైన ట్రైనింగ్ ఇవ్వడం లేదని అంటే [illegible] ప్రజలంటే అసహ్యించుకొనే పద్ధతి మనస్తత్వము వారికి ఏర్పడింది. వారికి [illegible] కృత్యాలు చేయడం అలవాటయింది. మానవత్వం వారిలో లేకుండా చేశారు. కాని యీ [illegible] లో పోలీసులు ప్రజలతో ఎలా ప్రవర్తించడమో, ప్రజలతో ఎలా కలసి మెలగడమో మొదలైన విచక్షణాజ్ఞానం కలిగించే విధానాలు గురించి వారికి నేర్పకపోతే, వారికి ఆ విధంగా ట్రైనింగ్ ఇవ్వకపోతే అది సరియైన విధానము అనిపించుకోదు. ప్రత్యేకంగా వారికి నీతి నియమాలు నేర్పాలి. వారుకూడా ప్రజలలో ఒకరని అనుకొనే భావము వారిలో కల్పించాలని అందుకోసం ప్రత్యేకంగా ట్రైనింగ్ ఇప్పించాలని కోరుతున్నాను. అంబర్‌పేట, నాందేడ్ కేంద్రాలలో ఇటువంటి, సామాజిక శిక్షణ ఇప్పించాలి.

హైదరాబాదు స్టేటులోని పోలీసుల వేతనాలు చూస్తే చాలా తక్కువగా వున్నాయి. మద్రాసు రాష్ట్రంలో, బొంబాయి రాష్ట్రంలో, యు. పి. రాష్ట్రంలో, సి. పి. రాష్ట్రంలో, పంజాబ్ రాష్ట్రంలో ఈ విధంగా మన తోటి రాష్ట్రాలలో పోలీసులకు ఏవిధంగా వేతనాలు వున్నాయి? అలవెన్సులున్నాయి?—అనేది చూడాలి. పోలీసులకు పొట్ట వున్నది, వారికి భార్యాబిడ్డలు వున్నారు, వారిని పోషించాలి. "మీరు పోలీసువాళ్ళయొక్క ఖర్చును తగ్గించుమంటున్నారు గదా?" అని మీరు మమ్మల్ని అనవచ్చును. అవును; పోలీసువాళ్ళ ఖర్చు తగ్గించాలి. మీ జీతాలు

తగ్గించుకోండి. పోలీసు డిపార్టుమెంటులోని పెద్ద పెద్ద ఉద్యోగుల జీతాలు తగ్గించండి. ౩౦, ౪౦ రూపాయలతో ఒక కానిస్టేబుల్ ఏవిధంగా తన భార్యాబిడ్డలను పోషించుకోగలడో ఆలోచించండి. పోలీసుల వేతనాలు తోటిరాష్ట్రాలలో ఏవిధంగా ఉన్నాయో చూపించుతాను. హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో పోలీసు కానిస్టేబుల్ కు ౩౫ రూపాయల నుంచి ౪౫ రూపాయలవరకు ఒ. యస్. వుంది. బొంబాయి రాష్ట్రంలో ౩౫ రూ. నుంచి ౪౫ రూ. వరకు ఐ. జీ. వుంది. పంజాబ్‌రాష్ట్రంలో ౪౭ రూ. నుంచి ౫౭ రూ. వరకు ఐ. జీ. వున్నది. మద్రాసురాష్ట్రంలో జీతం తక్కువగా వున్న, వారికి ఇచ్చె అలవెన్సు ఎక్కువగా వున్నది. హైదరాబాదు స్టేటులో కానిస్టేబుల్ కు ౧౭ రూ. అలవెన్సు ఇవ్వబడుతోంది. బొంబాయి రాష్ట్రంలో ౩౫ రూ. అలవెన్సు లివ్వబడుతోంది. మద్రాసు రాష్ట్రంలో ౩౫ రూ. ఇవ్వబడుతున్నాయి. ఉత్తరప్రదేశ్‌లో ౩౫ రూ. అలవెన్సు ఇస్తున్నారు. తోటిరాష్ట్రాలలో యీ విధంగా ౩౫ రూపాయలు జీతం, ౩౦రూ. అలవెన్సు మొత్తం ౬౫ రూ. ఐ. జీ. జీతం కానిస్టేబుల్ కు ఇవ్వబడుతూంటే, హైదరాబాదు స్టేటులో అన్ని కలిపి ఒ. యస్. ౫౩ రూపాయలు మాత్రమే ఇవ్వబడుతోంది. మీరు అనవసరంగా రెండువేలు జీతాలు ఇచ్చి గొప్పగొప్ప ఉద్యోగాలు ఇచ్చి, ఆఫీసర్లను మేపుతున్నారు. కాని నేటి కరువు కాటకాలలో, ఆర్థిక సంక్షోభకాలంలో పిల్లజెల్లాను పోషించుకోవలసిన కానిస్టేబుల్ కు ౫౩ రూపాయలు మాత్రమే ఇస్తున్నారు. ఈ జీతం వారికేమాత్రం సరిపోదు. వారికి సరైన జీతం సరైన అలవెన్సు ఇచ్చినపుడే వారు తమయొక్క డ్యూటీని సక్రమంగా నిర్వర్తించ గలుగుతారు. లేకపోతే వారు తప్పుదారులు తొక్కుతారు. అత్త ఎప్పుడైతే అడ్డంకులు పెడుతుందో అప్పుడే కోడలు దొంగతనం చేస్తుంది. కాబట్టి కానిస్టేబుల్ కు జీతం పెంచే విషయం చూడాలి. మిమ్ము లను చిక్కులలో పెట్టుతున్నామనే పద్ధతిని తీసుకోకుండా కానిస్టేబుల్ తన భార్యాబిడ్డలను యీ కరువుకాటకాలలో యీ ఆర్థిక సంక్షోభం పరిస్థితులలో ఏ విధంగా పోషించుకోగలడో ఆలోచించండి.

జైలు విషయం ఉంది. జైళ్లలో అనేక పరిశ్రమలు ఉన్నాయి. బట్టలు కుట్టే పరిశ్రమ బట్టలు నేసే పరిశ్రమ; చెప్పులు కుట్టే పరిశ్రమ; రంగులఅద్దకం పరిశ్రమ;—ఇటువంటి పరిశ్రమలన్నీ జైళ్ళలో ఉన్నాయి. వరంగల్ జైలులో షత్రంజీ, లుంగీలు నేసే పరిశ్రమలున్నాయి. తమ కుటుంబాలను పోషించుకోలేక, వెలుపల ఉన్న జాగీర్దార్ల జమీందార్ల వత్తిడివల్ల విధిలేక కొన్ని పనులు చేయడంవల్ల వాళ్ళ జైలులోకి రావలసివచ్చింది. వారికి పనులు నేర్పి, వారిచేత మంచి పనులు చేయించుకోవడం ఇదీ మంచిదే అనుకోండి. కాని వీటి ఆదాయం చూస్తే, పూర్వపు రజాకార్ల ప్రభుత్వంకాలం నాటి ఆదాయంకన్న, నేడు వచ్చే ఆదాయం చాలా తోవలకు పోయింది. మేము గుల్బర్గా జైలులో ఉన్నప్పుడు భవనాని గారిని అడిగాము. వారు అన్నారు; "మేము బ్రిటీషు కాలంలో వారిక్రింద ఉద్యోగం చేశాం. కాంగ్రెసు పాలనలో కూడా కాంగ్రెసు ప్రభుత్వం క్రింద పని చేస్తున్నాం. తరువాత మీారు పరిపాలనచేసినా, మీాక్రిందా ఉద్యోగం చేస్తాం". అని చెప్పారు. అప్పుడు మేము వారికి చెప్పాం. "కాంగ్రెసువారివలె మేము బుద్ధిహీనులం కాము. కాంగ్రెసుప్రభుత్వమువారు బ్రిటిష్‌పాలనలో బ్రిటిషువారు నిరంకుశత్వాన్ని సాగించుకొనేందుకు తయారుచేసుకొన్న కీలుబొమ్మలు పోలువిగ్రహాలైనటువంటి ఉద్యోగులనే మట్టిబొమ్మలుగా ఉంచారు. మేము వచ్చినతరువాత మిమ్మల్ని ఎవరినీ పెట్టుకోము; పూర్తిగా పరిపాలన మారుస్తాము" అని చెప్పాం. హైదరాబాదు జైళ్ళల్లో ఉన్న పరిశ్రమలను ఒక వైపున నాశనం చేయడం

జరుగుతోంది. మరొక వైపున జైళ్ళలో కరప్షన్ ఎక్కువ అయిపోయింది. ఉత్పత్తి అయిన సరుకుకు విలువ సరిగా రాకుండా పోతోంది.

౧౯౫౧—౫౨ లో జైలు పరిశ్రమల ఉత్పత్తి రు. ౩,౮౦,౬౩౮, ౧౯౫౨—౫౩ లో రు. ౩,౮౩,౧౩౨ లు, ౧౯౫౩—౫౪ లో రు. ౩,౩౦,౦౦౦లు ఈ సంవత్సరం రు. ౩,౧౦,౦౦౦ లు మాత్రమే ఉత్పత్తి అయినది. ఇదంతా ఎక్కడకు పోతోంది? మొన్న దీని విషయమై అసెంబ్లీలో ప్రశ్నవేస్తే సరిగా జవాబివ్వకుండా తప్పించుకున్నారు. ఆ సరకు చెప్పో చెప్పకో తీసుకుపోవడం జరిగిందని, తరువాత ఆ డబ్బు జమకట్టించాం అనిచెప్పి తప్పించుకోవడం జరిగింది. జైలు పరిశ్రమలలో తయారయ్యే సరుకంతా మటుమాయమై పోతుందని మీరు బాగా గుర్తుంచుకోవాలి. అక్కడ తయారయ్యే సరుకు విలువ జమాపద్దులు లేకుండా పోతోంది. జైలులో తక్కువధరలకు ఉత్పత్తి అవుతోంది. బయట రెండు రూపాయల కూలి వుంటే జైలులోపల చాలా తక్కువ వుంటుంది. ఆ నాడు నైజాం కాలంలో ఉత్పత్తి ఎక్కువ అయ్యేది. ఈ ప్రభుత్వ హయాంలో చాలా తగ్గిపోయింది. మఃడి సరుకుపైన యిప్పుడు తక్కువ పెట్టారా అంటే లేదు. సమానంగానే పెట్టారు. ఉత్పత్తి అయిన సరుకు మాత్రం కనబడటం లేదు. తయారయిన సరుకుకు జమాపద్దులు సరిగా లేవు. ఖైదీలు తయారు చేసే ప్రతి వస్తువా సరిగా జమ అవుతోందా? ఆ డబ్బు అంతా ఎక్కడకు పోతోంది? ఎవరిచేత దొంగలింపబడుతోంది? వేరే దొంగలెవరూ లేరు. అదంతా ఆ సింధీ వంశీయులకే పోతోందని నేను ఖచ్చితంగా చెప్పగలను. ఆ ఉత్పత్తి విలువ అంతా సక్రమంగా లెఖలోకి వచ్చేటట్లుగా చూడాలి. ఆ ప్రకారం ఉత్పత్తి చేస్తున్న ఖైదీలకు, వేతనాలు ఇవ్వడానికి కూడా కొంతడబ్బును కేటాయించడానికి కూడా ప్రయత్నం చేయాలి. పది సంవత్సరాలనుంచి జైలులో కూర్చొని రాత్రింబవళ్లు కష్టపడి తయారు చేసిన వాటిల్లో ఆ ఖైదీకేమి యివ్వరు. అతను వచ్చిన కట్టుబట్టలతో బయటికిపోవాలి. తను తయారు చేసిన వేల రూపాయల సరుకులో ఒక రాగిడబ్బు విలువగల వస్తువు కూడా తనకురాదు. ఆ ప్రకారం కాకుండాఅతను ఉత్పత్తి చేసినదానిలో కొద్దిభాగం తీసి వుంచి అతనికి యివ్వాలని కోరుతూ యింతటితో నేను ముగిస్తున్నాను.

شری عبدالرحمن - مسٹر اسپیکر سر - میرے دو ٹین کٹ موشنس ھیں - میں مختصر وقت میں اپنے خیالات کا اظہار کرونگا - فینانس منسٹر کی مایوس کن تقریر کے بعد جو بجٹ اور جنرل ڈسکشن کے جواب میں انہوں نے کی - (کیونکہ کوئی چیز انہوں نے ملک سے بیروزگاری کو دور کرنے کیلئے نہیں کہی) اسلئے ہم بہت ھی مایوس تھے اسکے بعد چیف منسٹر نے اپنے ڈیمانڈس کے سلسلہ میں کچھ اسطریقہ سے تقریر کی کہ ہم توقع رکھتے تھے کہ کم ازکم وہ ھماری مشکلات کا لحاظ کرتے ہوئے حکومت کی اچھی پالیسی کا اظہار کرینگے - لیکن ابتداء ایسا معلوم ھوا کہ ایک کمزور کیس کو ایک قابل وکیل جس طرح قوت کے ساتھ پیش کرتا ھے اسیطرح سے انکی تقریر بھی تھی - لیکن رفتہ رفتہ ایک واقعہ کے سلسلہ میں وہ اس منزل پر اتر آئے اور کہا کہ میں جو چاھے کرسکتا ھوں - میں ایسا کرسکتا ھوں - میں ویسا کرسکتا ھوں وغیرہ - تو ھم یہ سوچنے لگے کہ کہیں ایک نیا ھٹلر تو جنم نہیں لے رہا ھے - کیا جمہوریت کا یہ تقاضہ ھے کہ جمہور کو [illegible]

کی رائے کو نظر انداز کریں - جمہور کو پیش نظر رکھے بغیر اپنے خیال کے مطابق حکومت چلائیں - ہونا تو یہ چاہئے تھا کہ جمہوریت میں عوام کی رائے کو رہنما بنایا جائے - لیکن ایسا نہیں ہوا - اسلئے میں اسطرف چیف منسٹر صاحب کو توجہ دلاتا ہوں کہ اس طرح کے ریمارکس سے ہمارے احساسات کو ٹھیس نہ پہنچائیں -

اسکے بعد میں پولیس ڈپارٹمنٹ کے تعلق سے کہونگا جسکے بارے میں میں نے کچھ کٹ موشنس پیش کئے ہیں - ہمارے پاس ریزرو پولیس کا جو عملہ ہے اسکی جو جمعیت ہے وہ غیرمعمولی طور پر زیادہ ہے - اسکے تعلق سے ہمارے لیڈر نے بہت ہی صاف صاف الفاظ میں ایوان کے سامنے یہ رکھا ہے کہ اسمیں بہت کافی حد تک کمی کیجانی چاہئے - اس سال تو یہ رقم موازنہ میں شریک کیگئی ہے اسلئے اس سال تو کم کرنے کی توقع نہیں کیجاسکتی لیکن کم ازکم آئندہ سال اسمیں کمی کیجائے - لیکن اسوقت اس رزرو پولیس (Reserve Police) کو کھلا پلا کر مسنڈوں کی طرح سے ایک جگہ بٹھائے رکھنے کی بجائے جہاں جہاں بدامنی ہورہی ہے ایسے مقامات پر انکو پھیلایاجانا چاہئے تاکہ دن بدن افسوسناک واقعات جو ہمارے ملک میں رونما ہورہے ہیں ان پر قابو پایا جاسکے - کیونکہ جیسا کہ ایک سوال کے جواب میں بتلایا گیا کہ ایک ضلع میں ۳۷ سے لیکر ۴۷ تک قتل کے واقعات ہوئے - یہ کہنا بیجا نہوگا کہ مقامی پولیس تو ایسے معاملات میں دلچسپی لیتی ہے - اسلئے کہ سیاسی کارکن جو کانگریس پارٹی کے مخالف ہیں ان کو جھوٹے مقدمات میں لپیٹ کر عدالتی کشاکش میں مبتلا کیا جائے اور اپنے عہدہ داروں کی خوشنودی حاصل کرسکیں - اسکے سوائے انکا کوئی دوسرا کارنامہ نہیں ہے - اسلئے کم ازکم ایک ہی جگہ پر رکھا ہیکر پڑے رہنے والی رزرو پولیس کو پھیلادیا جانا چاہئے تاکہ اس قسم کی خرابیاں دور ہوسکیں -

اسکے علاوہ میں یہ بھی عرض کرنا چاہتا ہوں کہ پولیس ایکشن کے بعد محکمہ پولیس سے تجربہ کار لوگوں کو ہٹادیا گیا (میں کسی ایک طبقہ کے تعلق سے نہیں کہہ رہا ہوں) لیکن اس محکمہ میں دیکھا یہ گیا کہ ۲۰-۲۵ سال کی سرویس والے سب انسپکٹرس کو چونکہ انکی جائدادوں کو تخفیف کرنا تھا اسلئے علحدہ کردیا گیا - ایسی بیسیوں مثالیں ہیں - حکومت کے عہدہ داروں کے پاس ایسے کئی کیسس بھی پیش کئے گئے ہیں اسلئے حکومت اس جانب بھی توجہ کرے -

اضلاع پولیس کے تعلق سے ایک دو مثالیں میں ہاؤز کے سامنے رکھنا چاہتا ہوں ایدل آباد شہر سے کچھ دور نہیں ہے لیکن وہاں کے پولیس پٹیل نے راتوں میں بعض ہریجنوں کو گھر پر سونے کیلئے مجبور کیا اور نہ سونے پر پیٹ کر گاؤں سے باہر کردیا تھا - وہاں سے دو سو آدمی اسمبلی تک بھی آئے - انکی درخواستیں لیکر ہوم منسٹر صاحب کو ہم نے پیش کیں لیکن افسوس ہے کہ انکا کچھ نہیں ہوا اور آج بھی غالباً وہ لوگ گاؤں

سے باہر ہیں - اسیطرح بنڈ سیلاوام کا دیشمکه ایک پارٹی بنائے ہوئے ہے - وہ غریبوں بالخصوص ہریجنوں کی زمینات پر قبضہ کرنا شروع کردیا ہے - حکومت اور عہدہ داروں کے علم میں یہ بات لائی گئی - درخواستیں دیگئیں لیکن آج تک بھی اسکا انسداد نہیں ہوا - ایک کانسٹبل تک بھی اس موضع میں نہیں بیھیجا گیا - جہاں ایسے واقعات ہوتے ہیں - عوام پر ایسے ظلم ٹوٹتے ہیں تو اس جانب حکومت کو سب سے پہلے توجہ کرنا چاہئے تاکہ کہیں ایسا نہوکہ یہ مظالم بڑھتے بڑھتے حکومت کی خبر نہ لے لیں -

اب سی - آئی - ڈی کا کارنامہ سنئے - ۲۲ - مارچ سنہ ۵۴ء کو عدالت سشن سے کچھ ملزمین رہا ہوتے ہیں عدالت سشن سے انکو رہائی ملنے کے بعد وہ باہر آتے ہی سی - آئی ڈی کے کارندے انہیں گرفتار کرلیتے تھے - نہ صرف یہ ہوا بلکہ ان پر ایسے مقدمات عائد کئے جبکہ وہ جیل میں تھے - یہاں بلدہ میں یہ حالت ہے - یہ پوروڈ ملیا وغیرہ ملزمین تھے -

ایک آنریبل ممبر - ۲۲ - مارچ آگے ہے -

شری عبدالرحمن - ۲۲ - فبروری - (Thank you Sorry)

اسکے بعد باز آبادکاری کے تعلق سے میرا ایک کٹ موشن ہے - اس پر کہتے ہوئے مجھے بہت ہی افسوس ہوتا ہے - میں ان واقعات کا اعادہ کرنا نہیں چاہتا کہ یہ واقعات کیوں ہوئے - کیسے ہوئے وغیرہ - جو کچھ ہوا ہوا - لیکن اس جانب حکومت نے اپنی وسعت نظری کا ثبوت نہیں دیا - جو کچھ بھی حکومت نے باز آبادکاری کے تعلق سے کام کیا وہ میرے خیال میں ایک فیصد بھی نہیں ہے - جو کچھ بھی باز آبادکاری کا کام ہوا وہ سیاسی پارٹیوں کے کارکنوں نے کیا ہے - اسمیں کانگریس کے بہت سے میرے دوست اور ادھر کی مختلف جماعتوں کے لوگ ہیں انہوں نے انفرادی طور پر اپنی اپنی کوشش سے اس مسئلہ کو حل کرنے کی کوشش کی ہے - حکومت کی جانب سے دو چار روپیہ وظیفہ یا تھوڑی بہت امداد دیجائے تو یہ مسئلہ حل ہونے والا نہیں ہے - حکومت کو چاہئے کہ نہایت کشادہ دلی کے ساتھ اس مسئلہ کو حل کرے - جو رقم اس بجٹ میں باز آبادکاری کے نام سے رکھی گئی ہے وہ نہ رکھی جاتی تو اچھا ہوتا کیونکہ یہ دنیا کو غلط باور کرانا ہے - میں صاف صاف یہ عرض کرنا چاہتا ہوں کہ جو پیسہ اس کام کیلئے رکھا گیا ہے اس سے مصیبت زدوں کی تکلیف دور نہیں ہوسکتی - بعض عہدہ داروں کی جو کمیٹیاں اس مسئلہ کو حل کرنے کیلئے بنائی گئی ہیں اس سے لوگوں کو فائدہ ملنے والا نہیں - اس سلسلہ میں یہ کہا جاتا ہے کہ عدالتوں میں رسوم معاف کر کے مقدمات پیش کرنے کی اجازت دیگئی ہے - لیکن مقدمہ بازی سے برسوں تک یہ مسئلہ حل ہونے والا نہیں ہے - میں آنریبل منسٹر صاحب کو اس خصوص میں زیادہ کہنا نہیں چاہتا وہ خود ایک کامیاب وکیل ہیں - مقدمات کی پیشیاں تو لکھتے لکھتے انگلیوں میں گٹھے آگئے ہونگے - اس

مسئلہ کو چھان بین کرنے کے بعد بھی مزید ڈالے رکھنا مناسب نہیں ہے اسلئے اس تعلق سے حکومت سے میں یہ اپیل کرتا ہوں کہ بجائے رسوم معاف کر کے مقدمات چلانے کے بہتر ہے کہ ہر ضلع میں ایک با اختیار کمیٹی بنائی جائے تا کہ وہ سوقتی طور پر شہادت لیکر اسکا فوری تصفیہ کرے - ایسا تصفیہ عدالت کے تصفیہ سے بھی بہتر ہوگا کیونکہ عدالتوں میں ہم نے دیکھا ہے کہ بہت سی ڈگریاں بھی تعمیل نہیں ہوسکی - گاؤں کے لوگ جو با اثر ہوتے ہیں وہ اسکو نہایت عمدگی کے ساتھ حل کرسکتے ہیں -

عدالت کے تعلق سے بھی میرا ایک کٹ موشن ہے - اس پر میں مختصراً عرض کرنا چاہتا ہوں - حال ہی میں علاقہ واری زبانوں کے تعلق سے حکومت نے اعلان کیا ہے - حکوست نے بہت عرصہ کے بعد مادری زبانوں کی ہمت افزائی کرنے کے لئے جو اعلان کیا ہے وہ تو اچھا کیا ہے لیکن اس کے ساتھ ساتھ ایک تنگ نظری سی مجھے اس میں محسوس ہو تی ہے کیونکہ صحیح یا غلط طورپر ہی صحیح اردو یہاں کی سرکاری زبان رہی ہے نہ صرف عام لوگ اردو میں بات چیت کرتے ہیں بلکہ سرکاری عہدہ‌دار بھی اس زبان سے واقف ہیں - لیکن اب اس زبان کو نظر انداز کیا گیا ہے جسکی وجہ سے وکیل پیشہ حضرات اور دفاتر کے اہلکاروں و بعض عہدہ داروں کی معیشت پر بہت برا اثر پڑرہا ہے - اس لئے اس خصوص میں حکومت سے میں یہ خواہش کروں گا کہ جن علاقوں میں کنڑی اور مرہٹی عدالت کی زبان رکھی گئی ہے وہاں اردو بھی ان کے ساتھ ساتھ رکھی جائے - اور ہندی چونکہ پندرہ سال میں ہماری قومی زبان بنے گی اس لیے ہندی کو بھی موقع دیا جائے - فیصلہ جات اگر انگریزی میں ہوں تو کوئی ہرج نہیں ہے - اسیطرح جن تعلقوں میں تلگو کو رواج دینا ہے وہاں بھی تلگو کے ساتھ ساتھ اردو رکھی جائے اور فریقین کو یہ آزادی ہونی چاہئے کہ وہ جس زبان میں چاہیں اپنا بیان دیں اس جانب بھی حکومت توجہ کرے اور یکم اپریل سے مادری زبانوں کو رواج دینے سے متعلق جو احکام نافذ ہوئے ہیں اس سے قبل ہی اس خصوص میں اعلان کرے تو بہتر ہوگا - ورنہ یہ سمجھا جائے گا کہ حکومت جان بوجھ کر یہاں کے زیادہ لوگ جس زبان کو بول سکتے ہیں اسکو نظرانداز کر کے مشکلات میں مبتلا کررہی ہے اور اس سے عدالت کا مقدس مقصد بھی حاصل نہیں ہوسکتا -

اس کے ساتھ ساتھ آر- ٹی - ڈی (R. T. D.) کے تعلق سے میں ایک دو جملے عرض کروں گا - بسیں ہمارے ملک میں بہت کم ہیں - اکثر جگہ پختہ سڑک ہیں لیکن وہاں آر- ٹی- ڈی کے بسیس نہیں چل رہی ہیں - ان میں جس قدر ہوسکے اضافہ کرنا چاہئے - میں نے دیکھا کہ اضلاع میں بس اسٹیجس پر بیسیوں لوگ ٹھیرے رہتے ہیں لیکن کنڈکٹر جگہ کی قلت کی وجہ سے انہیں نہیں بٹھاتا - اس کی وجہ سے خانگی سرویس والے فائدہ اٹھاتے ہیں - اور ہم کو جو آمدنی ہو سکتی تھی اسکا ایک حصہ خانگی سرویس والے حاصل کرتے ہیں - خانگی سرویس والوں کی اسطرح ہمت افزائی نہیں

ہونی چاہئیے - مجھے یہ دیکھکر افسوس ہوتا ہے کہ کانگریس کے ایک ذمہ دار ایم - ایل - اے ایک سے زیادہ مرتبہ خانگی بسوں کے لیے کوشش کرتے اور اوس سلسلے میں پیروی کرتے دیکھے گئے - جہاں ایک سے زیادہ خانگی بسیں چل سکتے ہیں - وہاں آر ٹی ڈی کی بسیں بھی چلائی جا سکتی ہیں اور آسانی بھی ہوسکتی ہے جہاں آمدنی ہو وہاں زیادہ بسیں چلانا چاہیے -

شری جے - بی - متیال - راؤ - کیا آنریبل ممبر بتا سکتے ہیں کہ وہ کونسے کانگریسی ایم - ایل - اے - ہیں جو پرائیویٹ بسوں کے لئے کوشش کررہے ہیں ؟

شری عبدالرحمن - میں کسی کا نام لینا نہیں چاہتا آپ خود اپنے ساتھیوں سے پوچھ لیجئیے - وہ آپ کے ساتھ بیٹھتے ہیں - میں شخصیتوں پر کبھی نہیں جاتا - لیکن اس قسم کی ہمت افزائی کی کوشش کم از کم کانگریس کی جانب سے نہیں ہونی چاہیئے - یہ مجھے کہنا ہے - اس لئے عوامی بجٹ بنانے کی ذمہ داری ان پر ہی عائد ہوتی ہے -

Mr. Deputy Speaker : The hon Member's time is over.

شری عبدالرحمن - شکریہ -

شری اناجی راؤ گوانے - مسٹر اسپیکر سر - آج کے جو ڈیمانڈس ہیں ان کے منجملہ میں نے زیادہ ترکٹ موشنس پولیس ڈپارٹمنٹ کے بارے میں دئے ہیں - فینانس منسٹر صاحب نے اپنی بجٹ اسپیچ (Budget speech) میں کہا کہ مجھے بڑی خوشی ہے کہ ہم پولیس پر جو خرچ کرتے رہے ہیں اس میں کمی کررہے ہیں ہمیں توقع ہے کہ بجٹ کا صرف ۱۰ فیصد حصہ ہی پولیس پر خرچ کریں گے - اس طرح سے انہوں نے امید دلائی تھی - لیکن جو بجٹ ہمارے سامنے آیا ہے وہ ہمارے آج کے حالات کے لحاظ سے نا موزوں ہے - میں تو کہوں گا کہ بجٹ پر زیادہ خرچہ ہورہا ہے - یہ کس طرح سے ہورہا ہے میں آپ کے سامنے رکھنے کی کوشش کروں گا - آپ اور ہم سب اس بات پر متفق ہیں کہ ہمارے پاس آج ابنارمل کنڈیشنس (Abnormal conditions) نہیں رہے کہ جس کے لئے ہم کو غیرمعمولی پولیس فورس (Police Foroe) کی ضرورت ہو - گذشتہ سال بھی اس کو تسلیم کیا گیا تھا اور اس کے پہلے کے سال بھی اس کو تسلیم کیا گیا تھا کہ اب ابنارمل کنڈیشنس نہیں رہے ہیں - پھر کیوں اتنے پولیس فورس کی ضرورت پڑرہی ہے اور خرچہ بڑھ رہا ہے - میں آپ کے سامنے چند فیگرس رکھنا چاہتا ہوں - میں مدھیہ پردیش - بمبئی اور مدراس کا تھوڑا سا مقابلہ کرنے کے بعد بتلاؤں گا تا کہ پولیس فورس پر خرچ کا اندازہ ہوسکے کہ ہمارے پاس پولیس فورس پر کس قدر خرچ ہورہا ہے - ہم یہ مقابلہ تین چیزوں کو پیش نظر رکھ کر کرسکتے ہیں - ایک تو ایریا (Area) - دوسرے پاپولیشن (Population) اور تیسرے کرائیمس (Crimes) ان تینوں چیزوں کو پیش نظر رکھ کر میں بمبئی - مدارس - مدھیہ پردیش اور حیدرآباد اسٹیٹ کا مقابلہ کروں گا تا کہ حیدرآباد میں جو پولیس فورس پر خرچ ہورہا ہے اسکا

اندازہ ہوسکے - حیدرآباد میں فی ہزار (۱٫۸۸) پولیس مین - بمبئی میں فی ہزار (۱٫۰۵) ہے - مدارس میں (۱٫۰۶) ہے - مدھیہ پردیش میں (۱٫۰۰) ہے - اب میں پر اسکوائر میل (Per square mile) پولیس مین (Policemen) کی تعداد بتاؤں گا - نمبر آف پولیس مین (Number of Police men) پر اسکوائر مائل (Per square mile) حیدرآباد میں (۲٫۴) بمبئی میں (۳٫۷) مدارس میں (۳٫۰۰) مدھیہ پردیش میں (۴٫۵) ہیں - میں نے پاپولیشن اور ایریا کے لحاظ سے فیگرس رکھے ہیں - اب کرائمس کے لحاظ سے ۵۱ع کے فیگرس آپ کے سامنے رکھتا ہوں - ہمارے پاس پر تھاوزنڈ پاپولیشن (Per thousand population) کرائمس (۵٫۵) ہیں - کاگنزایبل کرائمس رپورٹڈ پر تھاؤزنڈ آف پاپولیشن ان حیدرآباد (Cognizible crimes reported or thousand of population in Hyd.) (۵٫۵) ہے - مدراس میں (۱۲٫۹) - مدھیہ پردیش میں (۷) - اس سے معلوم ہوگا کہ بمبئی مدراس وغیرہ جو بلحاظ پاپولیشن - ایریا اور کرائمس کے ہم سے زیادہ ہیں وہاں پولیس فورس ہمارے سے کم ہے - آج کل ابنارمل کنڈیشنس بھی نہیں ہیں - ان چیزوں کو دیکھ کر ایوان یہ سمجھ سکتا ہے کہ جو خرچہ ہو رہا ہے اس کی وجوہات کیا ہیں - گو ہمارے سامنے ایک چیز رکھی گئی ہے کہ ہمارے فورسس ان افیشنٹ (Inefficient) ہیں - جہاں تک ہم لوگوں کو معلوم ہے اس کے سوائے اور کوئی دوسری وجہ ہمارے سامنے نہیں رکھی گئی کہ ہمارے پولیس مین اور پولیس آفیسرس ان ایفیشنٹ ہیں اس واسطے اس کی ضرورت ہے - یہ ضرور تسلیم کیا گیا ہے کسی حد تک کہ ہمارے فورسس ان افیشنٹ ہیں - اگر ایسا ہے تو اس کو درست کرنے کے لئے ہمارے پاس کیا طریقہ اختیار کرنا چاہئے اور کس طرح اس کو ڈولپ (Develop) کرنے کی کوشش کرنی چاہئے اس کو بھی دیکھنا چاہئے - ہمارے فورسس میں رکروٹمنٹ (Recruit-ment) کو کس طرح درست کیا جاسکتا ہے یہ بتانے سے پہلے یہ کہہ دینا چاہتا ہوں کہ بمبئی کا پاپولیشن (۳۵۹۴۳۵۵۹) ہے - ہمارا پاپولیشن ایک کروڑ چھیاسی لاکھ اور کچھ ہزار ہے - اس کے لئے ہمارے پاس تین رینجس (Ranges) رکھے گئے ہیں - ویسٹرن - ایسٹرن اور سنٹرل رینج - ایک رینج ڈی - آئی - جی کو پوسٹ کر کے جو ابنارمل کنڈیشنس کے تحت قائم کیا گیا تھا وہ بھی قائم رکھا گیا ہے - بمبئی میں صرف دو رینجس ہیں لیکن ہمارے پاس تین رینجس رکھے گئے ہیں - اور ہر رینج کے تحت چھ چھ رینجس ڈسٹریبیوٹ کئے گئے ہیں - یہ فیگرس اضلاع کے میں نے رکھے ہیں - سٹی کے لحاظ سے جتنا فرق ہے وہ بھی آپ کے سامنے آئیگا - ہمارے سٹی پولیس کو ری آرگنائز کرنے کی کوشش کی جارہی ہے - اس سلسلہ میں ایک اسکیم حکومت کے سامنے ہے - اور اس پر ایک حد تک عمل بھی کیا جارہا ہے - ہمارے پاس جو ری آرگنائزیشن ہو رہا ہے وہ مدراس سسٹم پر ہو رہا ہے - لیکن یہ نہیں دیکھا جارہا ہے کہ وہاں کیا فورسس رہنا چاہئے اور ہمارے پاس کیا فورسس رہنا چاہئے - مدراس سٹی کا پاپولیشن [illegible] لاکھ ہے اور ہماری سٹی کا دس لاکھ چھیاسی ہزار کے قریب ہے - وہاں کیا فورسس رہنا

میں بتانا چاھتاھوں ۔ وھاں عہدہ دار اور کانسٹبلیری یہ ھیں۔ کمشنر ایک۔
ڈپٹی کمشنر تین۔ اسسٹنٹ کمشنر آٹھ ۔ اسی کے لحاظ سے۔ انسپکٹرس اور سب انسپکٹرس
ھیں (۲۲) انسپکٹرس (۱۳۲) سب انسپکٹرس اور کانسٹبولری ۔ٹمپرری اور پرمننٹ (۲۷۶۶) ۔
لیکن ھمارے پاس جو فورسس ھیں یہ ھیں۔ ایک کمشنر ۔چھ ڈپٹی کمشنرس ۔ دس اسسٹنٹ
کمشنرس ۔ (۴۷) انسپکٹرس (۱۶۰) سب انسپکٹرس۔ ھیڈکانسٹیبلس اور کانسٹیبلس ملا کر
(۵۰۲۰) ۔ جو وھاں سے تقریباً دوگنا ھیں۔ حالانکہ یہ چیز مانی جاتی ھے کہ ھمارے
پاس ابنارمل کنڈیشنس نہیں ھیں ۔ آج کے حالات میں اڈجوائننگ پراونسس
(Adjoining provinces) کے مقابلہ میں ان کے
ایریا ۔ پاپولیشنس ۔ اور کرائمس کے مد نظر ھمارے پاس فورسس زیادہ نظر آتے ھیں۔ اور
اس سے کوئی فائدہ بھی نہیں ھے ۔ مجھے یہ کہنا پڑیگا کہ ھمیں اس میں کمی کرنے کے
لئے کس طرح کی کوشش کرنی چاھیئے ۔ ھمارے ایک آنریبل ممبر نے ابھی ریزرو
فورسس اور ایچ ۔ یس ۔ آر ۔ پی (H. S. R. P.) کا ذکر کرتے ہوئے
انہوں نے کہا تھا کہ ڈسٹرکٹ کے سیول فورسس اور سٹی کے ایچ ۔ یس ۔ آر ۔ پی کے جو
بٹالینس ھیں ان میں کم از کم ایک بٹالین کم کی جاسکتی ھے ۔ مجھے یہ کہنا ھے کہ ھمارے
جو آرمڈ فورسس (Armed forces) ھیں وہ سوائے رائفلس کاندھے پر
ٹریژری آفسس پر پہرہ دینے کے یا کبھی منسٹرس آجائیں تو ان کی سلامی دینے کے اور
کوئی کام نہیں کرسکتے ۔ میں پربھنی ضلع کا ایک واقعہ مثال کے طور پر پیش کرتا ھوں ۔
وھاں کے سپرنٹنڈنٹ سے کسی نے کہا کہ ھم شادی کے سلسلہ میں کہیں جارھے ھیں۔
آپ دو تین آرمڈ پولیس مین کو دیجئے ۔ انہوں نے جواب دیا کہ میں لاٹھی کے
ساتھ جوانوں کو دوں گا ۔ آرمڈ پولیس مین نہیں دے سکتا اگر وہ آرمس لیکر جائینگے تو
ان کے رائفلس کوئی دوسرا چھین لیگا ۔ میں کہوں گا کہ ایسے فورسس رکھنے سے کیا
فائدہ ۔ میں آنریبل ھوم منسٹر سے اپیل کرتا ھوں کہ ریزرو فورسس کی ایک بٹالین کو
کم کیا جاسکتا ھے ۔ سٹی ریزرو اور ڈسٹرکٹ سیول ریزرو کو بھی کم کیا جاسکتا ھے ۔
یا ان کو بھی باضابطہ ٹریننگ اور وہ فیسیلیٹیز (Facilities) دیجائیں
جو ایچ ۔ یس ۔ آر ۔ پی کو دیجاتی ھیں ۔ ھمارے پاس تین بٹالین کا رکھنا ھماری ضروریات کے
لئے کافی ھوسکتا ھے ۔ لیکن خواہ مخواہ تمام فورسس رکھنے سے کوئی فائدہ
پبلک کو نہیں ھورھا ھے ۔ مجھے یہ عرض کرنا ھے کہ ایسے بڑے فورسس
کو آپ کم کر سکتے ھیں یا دونوں کو املگمیٹ (Amalgamate)
کیا جاسکتا ھے ۔ یہ چیز بھی کہی جاتی ھے کہ ھمارے پاس افیشنٹ اور ٹرینڈ ھینڈس
(Trained hands) نہیں ھیں ۔ میں یہ عرض کروں گا کہ آپ نے بعض ٹریننگ
سنٹرس جو کانسٹیبلس کے لئے رکھے ھیں وہ ناکافی ھیں ۔ اس کے لئے ایوان ضرور آپ کی
مدد کریگا ۔ دونوں جانب سے اس کی تائید کی جائیگی آپ ضرور اس پر خرچہ کیجئے ۔
پہلے کے سنٹر میں جو ٹریننگ دیجاتی ھے اس کے لئے وھاں کئی سال گزارنے پڑتے ھیں ۔ اس کو
آپ بڑھانے کی کوشش کیجئے ۔ خاص طور پر نئے رکروٹمنٹ (Recruitment) کا

کی حد تک ۔ تاکہ آپ کو افیشنٹ پولیس آفیسرس اور پولیس کانسٹیبلس مل سکیں۔ اس کے علاوہ پولیس کانسٹیبلری میں جہاں تک ہوسکے میٹریکیولیٹس لینے کی کوشش کی جائے۔ میٹریکیولیٹس پولیس کانسٹیبلری میں آنے کے لئے تیار ہیں۔ بیشک آپ کو ایسا کرنا ممکن نہیں ہوگا لیکن ان کو دوتین انکریمنٹ (Increment)دیکر لیا جاسکتا ہے ۔ سب انسپکٹر کی پوسٹ کے لئے بھی گرائجویٹس مل سکتے ہیں۔ان کو بھی پولیس میں لینے کی کوشش کریں ۔ ان کے لئے انسپکٹری کا چانس بھی رکھنا چاہیئے ۔ اگر ایسا کیا جائے تو آپ کے پولیس فورسس میں پڑھے لکھے کانسٹیبلس اور آفیسرس آجائینگے ۔ ممکن ہے یہ کہا جائے کہ ہم نے بہت کوشش کی کہ پولیس فورسس میں پڑھے لکھے لوگ آجائیں۔ لیکن لوگ ہمارے پاس نہیں آتے ۔ اس لئے جو لوگ بھی مل سکے ہم نے اونہیں بھرتی کرلیا ۔ لیکن آج کے حالات میں میں یہ کہوں گا کہ ایجوکیٹڈ (Educated)لوگ بھی پولیس میں آنے کے لئے تیار ہیں۔ ان لوگوں کو بھرتی کرکے پولیس کی افیشنسی بڑھائی جاسکتی ہے ۔ساتھ ہی ساتھ مجھے یہ بھی عرض کرنا ہے پولیس میں جو تنخواہ سب انسپکٹرس ہیڈ کانسٹیبلس اور کانسٹیبلس کو دی جاتی ہے جیسا کہ ایک آنریبل ممبر نے کہا کم ہے اس کو بڑھاسکتے ہیں ۔ جو تنخواہ حالی میں دیجاتی ہے اس کو کلدار میں دینے کی کوشش کی جانی چاہیئے ۔اگر آپ کو افیشنٹ آفیسرس کی ضرورت ہے اور پولیس کا محکمہ جوکہ ایک ذمہ دار محکمہ ہے اور پبلک کی زندگی کا جس پر انحصار ہے اس کو اگر افیشنٹ بنانا چاہتے ہیں تو ان کی تنخواہ میں اضافہ کرنا پڑیگا ۔ کم تنخواہ دیکر فالتو لوگوں کو رکھنے سے فائدہ نہیں۔ بمبئی میں سب انسپکٹرس اور کانسٹیبلس کو جو تنخواہ دی جاتی ہے اس لیول (Level)پر لانے کی کوشش کرنی چاہیئے ۔ اس کی وجہ سے کم فورسس اور کم بجٹ کے باوجود آپ کا پولیس کا محکمہ زیادہ افیشنٹ ہوسکتا ہے ۔ اور جس محکمہ پر مال و جان کی حفاظت کی ذمہ داری ہے وہ محکمہ سمجھداری کے ساتھ کام کرسکیگا ۔ نئی آرگنائزیشن کے تحت ڈیٹاچمنٹ فورسس (Detatchment forces)کے طور پر نیو آرگنائزیشن (New organisation)کرنے کی کوشش کی جارہی ہے ۔ لیکن میں یہ کہوں گا کہ آپ کا اسپیشل برانچ کرائم ڈپارٹمنٹ میں جو کام کررہا ہے وہ افیشنٹ نہیں ہے ۔ آج کل تو اسپیشل برانچ کا صرف یہی کام ہے کہ گورنمنٹ پارٹی کے علاوہ جتنی دوسری بھی پارٹیاں ہیں اور جو پبلک میں زور سے کام کررہی ہیں ان کو اور ان کے ورکرس کو دبائے اور ان پر جھوٹے مقدمہ چلاکر کسی طرح ان کو سپرس (Suppress)کرنے کی کوشش کی جائے۔ ایسا کام کیا جاتا ہے تو آنریبل ہوم منسٹر پولیس آفیسرس کو سرٹیفیکٹس دیتے ہیں۔ کوئی سب انسپکٹر ہے تو اس کو انسپکٹر کیا جاتا ہے ۔ کوئی انسپکٹر ہے تو اس کو ڈی-وائی-یس-پی بنایا جاتا ہے ۔ اس عمل کا جو نتیجہ ہوسکتا ہے اس کو بھگتنا پڑیگا ۔ جس طرح کہ آپ نے چنچولی میں بھگتا ۔ ایک دن ضرور ایسا آئیگا ۔ کیونکہ اس طرح کی مینٹالیٹی (Mentality)ہوجاتی ہے ۔ اگر اس طرح کی مینٹالیٹی پیدا کی جائے کہ پبلک کو

سپرس کیا جائے تو اس سے پبلک کی بھلائی نہیں ہوسکتی - آپ کا اسپیشل برانچ جس طرح طریقہ سے کام کررہا ہے وہ میں آپ کو بتاؤں گا - آج دنیا کے حالات بدل رہے ہیں - یو - یس - اے - (U. S. A.) سے معاہدات کئے جارہے ہیں ایسے حالات میں آپ کا انٹلیجنٹ برانچ (Intelligent branch) کس طرح کام کررہا ہے - جو لوگ یہاں اس ملک کے کارندے کے طور پر کام کرتے ہیں ان کے خلاف تو آپ کا اسپیشل برانچ کسی طرح کی کارروائی نہیں کرتا بلکہ ان کو اپنے کام کرنے کی اجازت دی جاتی ہے اور اس کے برخلاف یہاں کی مختلف پارٹیوں کو سپرس کرنے کی کوشش کی جاتی ہے - اور ایسے لوگوں کو انعام دیا جاتا ہے -

انکی پارٹی کو دبانے کی کوشش کی جائے تو انکو انعام ملتا ہے - اور انکو پراسپر (Prosper) ہونے کا سرٹیفیکٹ دیا جاتا ہے - آج پولیس کے محکمہ میں کام کا جو طریقہ ہے اسکو سدھارنا ضروری ہے - ایک اور چیز مجھے آپ کے سامنے رکھنا ہے وہ یہ کہ ہماری سٹی میں ایک ڈپارٹمنٹ ہے جسکو ہم نے دیکھا ہے - ٹرانسپورٹ کے سلسلے میں سوٹرو ہیکل گاڑیاں جو یہاں آتی ہیں وہ وہاں درست کی جاتی ہیں - وہاں ایک اے - ایس - پی (A. S. P.) رکھے گئے ہیں - وہ وہاں کام کرتے ہیں - بہترین طریقہ پر وہاں کام ہوتا ہے - لیکن ایسے کاموں میں گورنمنٹ مدد کرنے کی کوشش نہیں کرتی - آپ کے موٹر گیاریج کا جو محکمہ ہے اسکو بھی اس کے تفویض کرنا چاہئے - موٹر گیاریج پر جو خرچ ہوتا ہے وہ غیر ضروری ہے - بجائے اسکے پولس کے تحت جو محکمہ ہے وہاں کام ٹھیک ہوتا ہے اگر اس کے تفویض کیا جائے تو میں سمجھتا ہوں کہ کفایت کے ساتھ کام ہوگا اور اس طرح سے کافی بچت کرسکتے ہیں - اسیطرح میں کہوں گا کہ اخراجات کے لحاظ سے بہت سی ایسی چیزیں ہیں جن میں کمی ہوسکتی ہے - کئی آنریبل ممبرس نے بتایا کہ فورسس میں کمی کی جاسکتی ہے یہ غیر ضروری خرچہ ہے میں برائے نام اس کا بھی تذکرہ کروں گا کہ جو آڈٹ پارٹیاں رکھی گئی ہیں ان کی بھی ضرورت نہیں ہے - اگر گورنمنٹ اس پر غور کرے تو معلوم ہوگا کہ کسطرح بلاوجہ ایک مد کو رکھنے کے لیے ڈپارٹمنٹ کی جانب سے منظوری حاصل کرنے کی کوشش کی جاتی ہے اور اس لئے یہ مدات رکھے گئے ہیں - اگر گورنمنٹ اس پر غور کرے تو مجھے یقین ہے کہ بہت کچھ بچت ہو سکتی ہے - ہمارے بجٹ کا فیگر ٹن پرسنٹ آف دی بجٹ (Ten per cent of the budget) ہوسکتا ہے اور اچھی طرح سے نگرانی اور کفایت کا لحاظ رکھا جائے تو ہمارا پولس کا محکمہ ایک افیشنٹ محکمہ ہوسکتا ہے - پولس کے علاوہ مال آفیسس یا دوسری چیزیں جو ہیں میں ان پر بحث کرنا نہیں چاہتا کیوں کہ بہت سے آنریبل ممبرس ان پر بحث کرنے والے ہیں اور ان مباحث کے بارے میں آپ کا جو جواب آنے والا ہے وہ بھی ہم کو معلوم ہے جیسا کہ آنریبل ہوم منسٹر نے کہا تھا کہ جھوٹے مقدمات اگر دائر ہوتے ہوں تو اس کا تصفیہ عدالت سے ہوسکتا ہے - آنریبل چیف منسٹر اور آنریبل

ہوم منسٹر یہ چیز بخوبی جانتے ہیں - کہ کیا ایک پولس کانسٹیبل کو بھی جس نے کوئی زبردستی کی ہو عدالت میں کھینچا جاسکتا ہے - ذرا آپ اپنے دل پر ہاتھ رکھکر سوچئیے - وہ بھی جانتے ہیں کے ایسا نہیں ہوسکتا - لیکن ہم لوگوں کے آگے بہانہ بنانے کے لئیے یہ چیزیں پیش کی جاتی ہیں - ناندیڑ کے جو کیسیس پارٹی کے نام پر چلائے گئیے ان کا تصفیہ پولس کے خلاف ہوچکا ہے - آپ نے ان افسروں کو جو اسکے ذمہ‌دار تھے کیا سزا، دی - کیا آپ انکو سزا، دینے کے لئے تیار ہیں - جب تک ان حالات کی اصلاح نہ کی جائے آپ کا محکمہ درست نہیں ہو سکتا - انٹی کرپشن (Anti Corruption) کے بارےمیں میں کچھ نہیں کہوں گا کیوں کہ بہت سےلوگ اس بارے میں کہنے والے ہیں - آر - ٹی - اے ڈپارٹمنٹ (R. T. A. Department) جہاں سے پرمٹ (Permit) ایشو (Issue) کئے جاتے ہیں اس پر ایک آنریبل ممبر نے تنقید کی تھی - پربھنی ضلع میں ایسی چیزیں ہورھی ہیں- گورنمنٹ کے سامنے وھاں کےحالات کو رکھا گیا تھا کہ وھاں ایک دو لوگوں کو مناپلی (Monopoly) دے دی گئی ہے - اور وھی مسلسل ۱۰-۱۲ سال سے فائدہ اٹھارھے ہیں- یہ عمل کس حدتک درست ہوسکتا ہے- ہم نے کئی مرتبہ اس سلسلے میں ریپریزنٹیشن (Representation) کیا کہ ایک ھی شخص کو سالہاسال سے مستفید ہونے کا موقع دیا جارہا ہے اور کسی دوسرے کو اجازت نہیں دی جارھی ہے یہ چیز درست نہیں ہو سکتی لیکن آج تک اس پر غور نہیں کیا گیا -

تیسری چیز مجھے یہ عرض کرنا ہے کہ عدالتی کاروبار ریجنل لینگویجس (Regional languages) میں چلانا چاھئے - حال ھی میں اس بارے میں ایک سرکیولر جاری کیا گیا ہے لیکن اس کے بعد اس سلسلے میں کچھ کرائسس (Crisis) بھی ہوئے ہیں کچھ شکایتیں بھی آئی ہیں - مجھے ہوم منسٹر صاحب سے یہ کہنا ہے کہ ریجنل لینگویجس کو عدالت میں رائج کرنا ضروری ہے - یہ پبلک کی مانگ ہے- جس تعلقہ میں دو زبانیں بولی جاتی ہیں وھاں دونوں لینگویجس رکھنا چاھئے مثلاً کوئی تعلقہ ایسا ہوکہ وھاں تلنگی اور مرھٹی بولی جاتی ہے تو وھاں دونوں زبانوں کو رکھنا چاھئے اور کوئی تعلقہ ایسا ہے کہ وھاں کنڑی اور مرھٹی بولی جاتی ہے تو وھاں کنڑی اور مرھٹی رکھنا چاھئے اور کہیں مرھٹی اور کنڑی بولی جاتی ہے تو وھاں دونوں بھاشاؤں کو جاری رکھنا چاھئیے مجھے ساتھ ساتھ یہ کہنا ہے کہ یکایک فوری طور پر جاری کرنا غلط ہوگا - کیونکہ ھماری عدالتوں کی جو مشنری ہے - صیغہ‌دار وغیرہ جیسے ہونے چاھئیں ویسے نہیں‌ھیں اسلئے رفتہ رفتہ ریجنل لینگویجس کو لاگو کریں تو آسانی ہوگی جو طریقہ حیدرآباد کرنسی کی جگہ رفتہ رفتہ آئی-سی کرنسی کے بارے میں اختیار کیا گیا ہے وھی طریقہ ریجنل لینگویجس کے بارے میں بھی اختیار کرنا چاھئے تاکہ آھستہ آھستہ اس پر عمل کیا جاسکے اور وہ رفتہ رفتہ

رائج ہوجائے - اردو میں بھی کام کرنے کا موقع دینا چاہئےلیکن آہستہ آہستہ
ریجنل لینگویجس کو اپلائی (Apply)کرنا چاہئے - اس طرح
کام کیا جائے تو میں سمجھتا ہوں کہ چھ مہینے میں عدالتوں میں ریجنل لینگویج
میں کام شروع ہوجائے گا - یہ پبلک کی زبردست مانگ ہے - کلاشیس(Clashes)
کا بہانہ کرکے اس مسئلہ کو نہیں ٹالنا چاہئے -

آخر میں میں کہوں گا کہ جو چیزیں ہوم منسٹر صاحب کے سامنے رکھی گئی
ہیں وہ ان پر غور کریں - پولس کے محکمہ کے بارے میں کہاجاتا ہے کہ ہمارے
پولس کا محکمہ مدراس اور بمبئی کی پولس کے مقابلہ میں ان افیشنٹ (Inefficient)
ہے - مدراس کا ایک پولسمن جس طرح کام کرسکتا ہے یہاں کے چار پولسمن
نہیں کرسکتے لیکن میں اس کو صحیح ماننے کے لیے تیار نہیں ہوں - ہوسکتا ہے کہ
یہ چیز ۱۰ پرسنٹ صحیح ہو- اس ڈپارٹمنٹ میں افیشنسی (Efficiency)
بڑھانے کے لیئے رکروٹمنٹ (Recruitment) کے طریقہ
میں تبدیلی کرنی چاہئے- میں سمجھتاہوں کہ اس طرح اس ڈپارٹمنٹ میں افیشینسی
آسکتی ہے اور بہت کم خرچہ میں ہم افیشنٹ کرسکتے ہیں- اتنا کہتے ہوئے میں
اپنی تقریر ختم کرتا ہوں -

The house then adjourned for recess till Forty-five minutes Past Five of the clock.

The House re-assembled after recess at Forty five minutes Past five of the clock.

[MR. DEPUTY SPEAKER IN THE CHAIR]

श्री. गोपिडी गंगा रेड्डी :– अुपाध्यक्ष महोदय, मैंने आज यहां हाअुस के सामने जो कट-मोशन पेश किये हैं वे पांच हैं। अब तक मैंने देखा है कि अिसी तरह हरसाल यहां पर कटमोशन पेश होते हैं, और अुसपर बहस भी बहुत होती है, लेकिन नतीजा अुसका कुछ नहीं निकलता। हम देखते हैं कि वजन करने का जो काटा रहता है अुसपर कभी बराबर वजन नहीं होता है। हर-वक्त यह वजन कम ही होता है। पूरा वजन नहीं बल्कि हर वक्त यह वजन ११ मासे ही होता है जितना वजन होता है अुतना ही वो बतलाने की जरूरत होती है। हमें हर सरकार पार्टि की तरफ से कहा जाता है कि आप कभी काम का पूरा वजन तो बताते ही नही। मैं कहता हूं कि जितना असल वजन है अुतनाही तो बता सकते हैं, जो वजन नहीं है वह कैसे बताया जा सकता है।

जब हम सवाल पूछते हैं तो सवाल अेक होता है और जवाब दूसरा ही मिलता है। सवाल के लिहाज से यहां पर जवाब नहीं दिया जाता। जैसे कि यदि हम किसी बनिये के पास जायें और अुससे कहे कि तुवर की दाल दो और यदि अुसके पास तुवर की दाल न हो तो वह तुवर की दाल नहीं है अैसा कभी नहीं कहेगा। वह कहता है कि तुवर की दाल खाने से गर्मी होती है, अुसे नहीं खाना चाहिये । आप चाहे तो मूंग की दाल लेजाअिये। मूंग की दाल अच्छी होती है। अुसी तरह हम यहां पर जो सवाल पूछते हैं अुसका सही जवाब तो नही दिया जाता लेकिन सवाल अेक और अुसका जवाब अेक मिलता है।

अब मैंने जो कटमोशन पेश किये हैं अुसपर आता हूं। मैंने अेक कटमोशन पुलिस के खर्चे के बारे में पेश किया है। मैं मानता हूं कि देशकी रक्षा करने के लिये और शांति कायम रखने के लिये देश में रक्षकों की जरूरत होती ही है, और अुसके लिये जितना खर्चा करने की जरूरत है अुतना तो किया जाना ही जाहिये। जिस तरह से किसान की अपनी फसल की रक्षा करने के लिये खेत के चारों तरफ बाढ वगैरा लगानी पडती है ताकि दूसरे जानवर आदि आकर खेत की फसल खराब न करें, अुसी तरह सरकार को भी देश की रक्षा के लिये पुलिस की जरूरत होती है, लेकिन जिस तरह बाढ ही यदि फसल खाने लगी तो वह बाढ की फिर क्या जरूरत है। बाढ तो खेत की रक्षा के लिये लगाअी जाती है, वही यदि फसल खाने लगी तो फिर अुसकी क्या जरूरत है। अुसी तरह ये पुलिस जो हमारे देशके रक्षक हैं वही यदि देश के भक्षक होजाये तो फिर अिन पुलिसों को न रखना ही अच्छा। हमारे यहां जो पुलिस शाखा है अुसकी जिस नमुने व्यवस्था होनी चाहिये जिस नमुने पर अुन्हे काम करना चाहिये वैसा आज नहीं हो रहा है। यदि किसी देहात में सरका होता है या कहीं कतल होता है तो वह सरका करने वालों को या कतल करने वालों को अुतना डर नहीं होता है, लेकिन दूसरे लोगों को ही ज्यादा डर लगता है, क्योंकि सरका करने वालें तो भाग जाते हैं, और पुलिस आकर दूसरें आसपास के लोगों को तंग करती है। पुलिस का लोगों को बहुत डर लगता है। यह पुलिस तो सही मानेमें देश की रक्षक होती है, लेकिन लोगों को अैसा लगता है कि मानों पुलिस रक्षक नही बल्कि भूत है। अुनको तो पुलिस भुत के माफीक नजर आती है हमारे यहां जो पुलिस है अुनको अैसा लगता है कि हम यदि वर्दी पहन लिये तो कोअी बडे आदमी बनगअे और हमें अब सब अधिकार प्राप्त होगये, और हम अब जो चाहें कर सकते हैं। अुनकी अिस भावना के कारण ही वह लोगों को बहुत तंग करते हैं। हम देखते हैं कि पुलिस जिस तरह पहले काम किया करती थी वैसे ही आज भी काम कर रही है, अुस में रत्ती भर भी फरक नहीं है।

मैं देखता हूं कि हमारे अिलाके में कअी बार सरका होता है, कत्तल होते हैं, और जो भी जुर्म होता है अुसके तहकिकात के लिये हुकुमत ने पुलिस और सी. आय. डी. भी रखे हैं, लेकिन सैकडा ९० केसेमें कुछ पता नहीं लगता। अिस नमूनेसे आज पुलिस डिपार्टमेंट का काम हो रहा है। किसी के घर में चोरी होती है, तो चोर तो भाग जाता है, अुसका कहीं पता नहीं लगता, लेकिन पुलिस आकर पडोसियोंको ही तंग करती है। रिपोर्ट दी जाती है तो पुलिस आकर दूसरे लोगों से आकर पूछती है कि कब चोरी हुअी, तुम कहां थे, तुम्हें कैसा पहले मालूम नही हुआ, अिसी तरह के सवालात पूछ पूछ कर दूसरे लोगों को तंग किया जाता है, लेकिन चोर का कहीं पता नहीं लगता। जहां सरका होता है वहां पर लोगों को तंग करते हैं। सरका करनेवालों से रिश्वत खाकर अुन्हें छोड देते हैं। कहा यह जाता है कि रिश्वत दी जाती है अिस लिये यह लोग रिश्वत लेते हैं। लोग रिश्वत न दें तो फिर यह लोग कहां से रिश्वत लेंगे। लेकिन रिश्वत लेना बंद करनेके लिये कोअी तदाबीर अखत्यार नहीं किये जाते। मैं कहता हूं कि अुसको रोकनेके लिये आपको तदाबीर अखत्यार करने चाहिये। हमारे पूर्वजों रामायण की महती बतलाअी लेकिन अुस जमानेमें भी रावण जैसे लोग थे। अुन्होंने जिस तरह अय्याशी की अुसी तरह आज हमारे पुलिस डिपार्टमेंट के अफसर और जवान भी अय्याशी में मस्त हैं। अुनको देश काल का कुछ भी भान नहीं है। जिस नमुने से अुन्हें रखना चाहिये वैसा नहीं रखा जा रहा है।

सही माने में तो पुलिस आवाम की मदद के लिये है और आवाम को सब तरह की सहायता पहुंचाना अुनका काम है। पुलिस के पास जाने के लिये कोअी रोकटोक तो नहीं है। फिर भी लोग आज पुलिस के पास नहीं जाते वे पुलिस से बहुत डरते हैं। अिस तरह की पुलिस रखनें से क्या होगा ? जिनसे कि लोग डरते है तो अैसी हालत में वे लोगों का क्या भला कर सकते हैं। हैं ? पुलिस मत रखीये और पुलिस का कुछ काम नही है अैसा मेरा कहना नहीं है और अुनका कुछ काम नहीं अैसा भी मैं नहीं कहता हूं, लेकिन जिस नमूनेसे कि आज आप पुलिस रख रहे हैं अुससे कुछ भी फायदा नहीं हो रहा है, लेकिन जिनके पास लोगों को जाना चाहिये अुनसे तो लोग डरते हैं तो अैसे पुलिस लोगों की क्या मदद करेंगे ?

आज भी हम देखते हैं अेट्टी, चाकरी और बिगार बंद नहीं हुअी है। पुलिस के लोग जब कभी दौरे पर जाते है तो दूसरे लोगों से बरावर मुफ्त में काम करवालेते हैं।

अिलेक्शन के सिलसिले में भी मेरी अेक कटमोशन है। कअी जगह रास्ते बनवाने के लिये और अिलेक्शन के लिये घर आदि बनवाने के लिये सरकार ने पैसे मंजूर किये थे। रामायनपेठ का वाक्या है कि वहां पर अिलेक्शन के जमाने में घर और रास्ता बनाने के लिये और अिलेक्शनके लिये झोंपडियां बनवाने के लिये हरिजनों से काम लिया गया लेकिन आज तक भी अुनकी अुस काम की मजदूरी नहीं मिली, और बेगार के तौर पर अुन्हें वह काम करना पडा।

अब में लॉकप रिमांड के(Lock-up Remand) के सिलसिले में बोलना चाहता हूं। जब मुलजिम को अदालत से हिरासत में रखा जाता है, और अुनको दो साल तक लॉकप रिमांड में रखा जाता है, कि अुनके मुकद्दमें का फैसला नहीं होता, तब के बीच के दिनों में अुन मांगोंकी क्या गत होती है, जरा देखिये। जिनको अदालतसे रिमांड मांग कर लॉकप में रखा जाता है, अुनकी हालत तो आज भी बहुत बुरी है। अुनको नहाने धोने के लिये भी बाहर नही छोडा जाता है। अेक अेक साल तक वे लोग नहाते तक नही। अुनके जो पायखाने रहते हैं वह भी अितने खराब रहते हैं कि दो फर्लांग से बदबू आती है। और अैसी हालत में अुन्हे वहां रहना पडता है। अिस से तो जिन लोगों को सजा होजाती है अुनका रहना अच्छा होता है। लेकिन अिन लोगों की हालत तो बहुत ही खराब होती है। आज भी वहां पर यहही हालत है। हिरासत में रखने के बाद अुन्हें रोज़ाना नहाने की अिजाजत देने के लिये सरकार को क्या तकलीफ होती है यह मेरी समझ में नहीं आता।

हमारे यहां जो कॉंस्टेबल की भरती होती है, और बाद में अुन्हे जो ट्रेनिंग दी जाती है वह भी ठीक नहीं होती है। अुन्हे सीधे खडे रहने और ठीक से चलने तक नहीं आता है। हाथ अिधर तो पांव अुधर पडता है। अैसे लोगों को परेड करना कहां से आयेगा ? वह तो बंदूक भी ठीक से पकडना नहीं जानते हैं। ऑफिसरस को भी ठीक तरह से ट्रेनिंग नहीं दी जाती है। पहले तो अिन लोगों को ठीक से ट्रेनिंग देनेका अिंतेजाम किया जाना चहिये

पुलिस की जो तहकिकात होती है अुसके बारे में भी मुझे कुछ अर्ज करना है। पुलिस ऑफिसर्स जब तहकिकात के लिये जाते हैं तो बराबर तहकिकात नहीं करते। और जो लोग तहकिकात

में आते हैं अुनसे रिश्वत ले कर अुन्हे छोड देते हैं, और दूसरे लोगों को फुजूल तंग करते हैं। और मारपीट करते हैं। मेरे तालुके कांबली में अेक सब अिन्स्पेकटर ने ने अेक आदमी को खूब मारा। अितना मारा, अितना मारा कि अुसके लिये चलना तक मुशिकल होगया। अिसके बारे मे डी. अेस पी. साहब के पास भी शिकायत की गअी। अुन्होंने तहकिकात की । डिपार्टमेंटल अिनक्वारी के बाद जब यहां सवाल पूछा जाता है कि अुस केस के बारें में क्या किया गया तो कहा जाता है कि जुर्म साबित हुवा है, और अुस अफसर के खिलाफ रेकॉर्ड में लिखदिया गया है। में कहना चाहता हू कि खाली रेकार्ड में लिखने से क्या होगा ? अुनको तो बडी सजा मिलनी चाहिये । नही तो ये लोग समझने लगते हैं कि हुकूमत हमारा कुछ नहीं कर सकती है। और फिर वे मनमानी करने लगते हैं। और फिर चिंचोली और अरमूर जैसे वाकये पेश होते हैं। जिस तरह दिवाना कुत्ता मालिक और दूसरे लोग दोनों को भी काटता है, अुसी तरह ये पुलिस के लोग भी सब को काटेंगे अैसे लोग बदअमनी करते हैं। अुन्हे सख्ती के साथ सजा देकर ठीक करना चाहिये। पुलिस के कामों पर ज्यादा तवज्जेह देने कीं जरूरत है।

यह तो अेक फॉरमॉलिटी (Formality) होगअी है कि सरकार की तरफसे डिमांड पेश कये गये कि दूसरे पार्टी की तरफ से अुसमें कटमोशन पेश किये जायें, और बहस की जाय। लेकिन अुसका नतीजा तो कुछ निकलता ही नहीं। अिस साल के कटमोशन के जबाब में कहा जाता है कि अगले साल हम तबदिलियां करने वाले हैं, लेकिन फिर अगला साल वैसा ही आता है और जाता है। अिस तरह नहीं होना जाहिये। यहां जो भी कटमोशन लाये जाते हैं अुनपर ठीक तरह से सोंचना चाहिये।

आज भी हम देखते हैं कि अिन्स्पेक्टर्स के पास ऑरडरली रखे जाते हैं, और अुन बेचारों को अुस अिन्स्पेकटर के पास सब तरह का काम रोटी पकाने का भी, करना पडता है। वह बेचारा कॉंस्टेबल क्या करे ? जिस तरह सुसराल में पैर फैलाकर आराम से बैठते हैं अुसीतरह यह सब अिन्स्पेक्टर्स भी कुछ काम नहीं करते , और टेबलों पर पैर फैलाकर आराम से सोते रहते हैं। सब काम घर का भी और ऑफिस का भी अुस ऑर्डरली से करा लेते हैं। यह भी अेक यट्टी ही है। कहा जाता है कि रिश्वत अूपर के अफसरों में नहीं है बल्कि नीचे वह ज्यादा है, लेकिन मुझे यह कहना है कि वह अूपर से ही नीचे आती है। आज हमारे यहां १६ मिनिस्टर्स हैं, यानी १६ आने पूरा बंदा रूपया है। वह तो आप पूरा १६ आने रखना चाहते हैं, और अुसे तो कम करने की बात आप के सामने नहीं आती। लेकिन आप यदि कम करना चाहे तो कर सकते हैं। लेकिन असल बात यह है कि आप चाहते नहीं हैं । अब दूसरे मेंबरो के बोलने के लिये समय मिले अिस लिये में अपनी तकरीर खतम करता हूं।

شری یل - ین - ریڈی - مسٹر اسپیکر سر - میں دوتین کٹ موشنس پیش کیا ہوں اس کے منجملہ ایک کٹ موشن یہ بھی ہے کہ عدالتوں میں جو کیپیٹل کیسس لئے جاتے ہیں - جو لوگ نادار ہوتے ہیں ان کے لئے حکومت کی جانب سے جو امداد دی جارہی ہے وہ بالکل ناکافی ہے - اس سلسلہ میں حکومت کو نہایت سنجیدگی سے سوچنے کی ضرورت ہے کیونکہ ہمارا گزشتہ دو تین سال کا تجربہ ہے کہ مقدمات میں جو لوگ

وکیل مقرر نہیں کرسکتے انہیں ایک وکیل دیا جاتا ہے - جنہیں ۷۰ روپیے ایک کیس کے لئے دئے جاتے ہیں - ان بدقسمت لوگوں کے لئے وکیل تو مقرر کئے جاتے ہیں لیکن وہ ضروری کاغذات جو عدالت میں کام کرنے کے لئے ضروری ہیں سرکاری جانب سے نہیں دئے جاتے - ان کے لئے خود ملزم کو خرچہ برداشت کرنا پڑتا ہے - اس طرح وہ زیر بار ہوتے ہیں اور اپنے مقدمہ کی صحیح طریقہ سے پیروی نہیں کرسکتے -

دوسری بات یہ ہے کہ ہائیکورٹ میں وکیل کو مقرر کرنے کی جو بھی فیس ہے وہ مقرر ہے لیکن اپنے چوائس (Choice) کا وکیل مقرر کرنے کے لئے موقع نہیں دیا جاتا بلکہ ہائیکورٹ خود اپنی جانب سے ایک فہرست مقرر کرتی ہے اور اسی فہرست میں سے عدالت کو جس کو مناسب سمجھتی ہے تقرر کرتی ہے - لیکن یہ ضروری ہے کہ ملزم کے اعتماد کا وکیل مقرر ہو - اس لئے خاص طور پر اس جانب میں حکومت کو توجہ دلانا چاہتا ہوں کہ اس بات کا پورا پورا موقع دیا جانا چاہیئے کہ ملزم اپنے چوائس (Choice) کا وکیل مقرر کرسکے -

اس کے ساتھ میں یہ بھی عرض کرنا چاہتا ہوں کہ عام طور پر یہ تجربہ ہوا ہے کہ ایک کیس میں چار پانچ مقدمہ ہوتے ہیں تو بھی وہی ۷۰ روپیہ دیتے ہیں - اس لئے اکثر اوقات یہ ہوتا ہے کہ وکیل کام کرنے کے لئے تیار نہیں ہوتے - اگر وہ کام ہاتھ پر لے بھی لیں تو جتنی دلچسپی لینا چاہئے وہ نہیں لیتے - اس خصوص میں ہائیکورٹ میں کئی مرتبہ ریپریزنٹیشن (Representation) کیا گیا کہ یہ معاوضہ کم ہے - زیادہ معاوضہ دیا جائے - ہم حکومت کی یہ پالیسی نہ سمجھ سکے کہ بعض اوقات ایک مقدمہ میں دو تین لاکھ روپیہ خرچ کیا جاتا ہے چنانچہ تلنگانہ میں جو ٹرائبیونل (Tribunal) قائم ہوا اس میں قاسم رضوی پر جو مقدمہ چل رہا تھا اس پر دو تین لاکھ روپیہ خرچ کئے گئے - ایک سٹیزن (Citizen) پر بھی جب مقدمہ ہوتا ہے تو ان کے لئے بھی اتنی ہی سہولت دی جانی چاہیئے - میں اس مقدمہ کے لیول پر نہیں جانا چاہتا - ممکن ہے کہ حکومت اس مقدمہ میں ایک خاص وجہ سے اتنا روپیہ خرچ کی ہو لیکن جو وکلاء کام کرتے ہیں انہیں پیسہ برابر ملنا چاہیئے - اور بروقت ملنا چاہیئے کیونکہ عام طور پر یہ شکایت ہے کہ معاوضہ بعد میں ایصال کیا جاتا ہے اور اس کا اثر ملزمین پر پڑتا ہے کیونکہ وکلاء وقت پر پیسہ نہ ملنے کی وجہ سے جو توجہ لینا چاہیئے وہ نہیں لیتے -

ایک اور چیز میں یہ عرض کرنا چاہتا ہوں کہ پولیس کی جانب سے جو مقدمات پیش ہوتے ہیں اس میں گواہوں کے متعلق پولیس کا کیا طرز عمل ہے - اس ضمن میں عدالت کو توجہ دلانے کے باوجود پولیس کے خلاف کوئی ایکشن نہیں لیا جاتا - یہ ہوتا ہے کہ شہادت کے لئے جو تاریخ مقرر ہوتی ہے اس کے ۴ - ۵ روز پہلے گواہوں کو لا کر پولیس اپنی کسٹڈی (Custody) میں رکھتی ہے اور ان سے کہا جاتا ہے کہ اس قسم کی شہادت دو - اگر کوئی نادانی سے یہ کہے کہ میں ایسا بیان نہیں

دیتا تو اس کو مار پیٹ کی جاتی ہے۔ میرے پاس اس قسم کی کئی شکایتیں وصول ہوئی ہیں۔ بعض اوقات یہ ہوتا ہے کہ وہ پولیس کے سامنے تو اقبال کرتے ہیں لیکن کورٹ میں جانے کے بعد پولیس کے خلاف بیان دیتے ہیں تو ان کو بری طرح سے پیٹا جاتا ہے۔ اس قسم کے اسپیشل انسیڈنٹس (Incidents)عدالت کی توجہ میں لائے گئے ہیں۔ میں مثال کے طور پر عرض کرنا چاہتا ہوں کہ ناگر کرنول میں ستما کے خلاف جو مقدمہ پیش ہوا اس میں گواہی دینے کے لئے بے حد پیٹا گیا اور جب گواہ عدالت میں آیا تو اس نے اپنے جسم پر پولیس کی مارپیٹ کے نشانات بتلائے۔ اس نے بیان کیا کہ میں مقدمہ سے متعلق کچھ نہ جاننے کے باجود مجھے مجبور کیا گیا اور اس طرح سے پیٹا گیا۔ اس نے اس طرح کا اپنا بیان قلمبند کرایا۔ اس قسم کے ایک نہیں کئی واقعات میں بتلا سکتا ہوں۔ یہ پولیس کا طرز عمل صحیح مجرمین کو سزاء دلانے کا نہیں ہوسکتا۔ بلکہ پولیس جن کو سزاء دلانا چاہتی ہے یا پھانسنا چاہتی ہے ان کے خلاف غلط سلط بیان دلا کر سزا دلاتی ہے۔ اس سلسلہ میں میں یہ عرض کروں گا کہ کورٹ کا جو قدیم معیار اور رویہ تھا وہ اب نہیں ہے۔ کیونکہ جب ہم پولیس کے خلاف بیان بھی دیتے ہیں تو عدالت اس پر کوئی توجہ نہیں کرتی۔ اور عدالت میں اصول قانون کی ان معمولی چیزوں کا بھی لحاظ نہیں کیا جارہا ہے۔ میں لیگل(Legal)چیزوں سے بھی واقف ہوں۔ جہاں فرسٹ انفرمیشن میں نام نہیں ہے یا جہاں فرسٹ انفرمیشن دیر سے ملتا ہے تو عدالت اس کیس کو مشتبہ نگاہ سے دیکھتی ہے۔ لیکن آج ہم کیا دیکھ رہے ہیں کہ حادثات کے چار پانچ سال کے بعد بھی مقدمات پیش ہوتے ہیں۔ فرسٹ انفرمیشن میں ملزم کا نام نہیں رہتا تو بھی ملزم کا پروٹکشن (Protection) نہیں کیا جاتا۔ بلکہ شروع سے لیکر آخر تک جو پروسیجر (Procedure)ہے اس کو پورا کرنے کے بعد بھی پروٹکشن نہیں دیا جاتا۔ اس طرح کی آج عدالتوں کی حالت ہے اور اس قسم کے بیانات عدالتوں میں دئے جاتے ہیں۔ نہ صرف یہ بلکہ پولیس کے بڑے عہدہ دار آکر عدالت میں تشریف رکھتے ہیں اور بعض جگہوں پر تو یہ بھی دیکھا گیا ہے کہ بڑے عہدہداروں کو عدالت میں کرسی ڈالکر بٹھاتے ہیں۔ نتیجہ اس کا یہ ہوتا ہے کہ گواہ ڈرتے ہیں اور عدالت کے سامنے صحیح صحیح بیان کرنے سے گریز کرتے ہیں۔ آئے دن ایسے واقعات ہوتے رہتے ہیں اس لئے اڈمنسٹریشن آف جسٹس (Administration of Justice)کے معیار کو بلند کرنے کے لئے یہ ضروری ہے کہ اڈمنسٹریٹو مشنری (Administrative machinery) کا ان پر جو انفلوینس (Influance) ڈالنے کی کوشش کی جاتی ہے اس کو چک (Check)کیا جائے۔ اگر ایسا نہ کیا جائے تو جوڈیشری (Judiciary)پر لوگوں کا جو رہا سہا اعتماد ہے وہ بھی ختم ہوجائیگا۔ اس لئے حکومت اس بارے میں خاص طور پر توجہ دے۔

میرا دوسرا کٹ موشن مقدمات میں تحقیقات اور تفتیش کے سلسلہ میں ہے۔ پولیس کا اس خصوص میں جو طرز عمل ہے اس پر دوسرے معزز اراکین نے کافی صراحت کے

ساتھ روشنی ڈالی ھے مگر میں چند اور چیزوں کو ایوان کےسامنے لائے بغیر نہیں رہ سکتا ۔ کیونکہ گذشتہ سالوں سے ہم یہ دیکھتے آئے ھیں کہ پولیس تفتیش کےنام سے گرفتار شدہ اشخاص کو اپنے تحویل میں لاکر زدو کوب کرتی ھے جس میں کئی لوگ مر گئے ھیں ۔ اور اس کے واقعات بھی ھاؤز کے سامنے لائے گئے ھیں۔ جنگاؤں میں ایک شخص کو سرقے کی علت میں ایسا ھوا ۔ حضور آباد پرکال میں بھی ھوا ۔ اور بیدر ضلع میں بھی اس قسم کےواقعات ھوئے ۔ جگتیال تعلقه میں بھی ھوئے اور ایکسال میں اخبارات میں جو خبریں آئی ھیں اسی انفرمیشن (Information) کو دیکھیں تو معلوم ھوگا کہ اس قسم کے ۵ - ۶ حادثات ھوچکے ھیں۔ اتنی سیریس چیزیں پولیس کی تفتیش میں لوگوں سے کی جاتی ھیں۔ ان کی جانوں سے کھیلنے کا طریقه بھی رائج ھے ۔ اس کے لئے سوچنا چاھیئے ۔ تفتیش کےسلسله میں کئی لوگ ختم ھوگئے ۔ میں سینکڑوں مثالیں دے سکتاھوں ۔ ملز مین کو محض شبه پر گرفتار کیاگیا اور پیٹا گیا ۔ اگر آپ مقدمات عائد کرتے ھیں تو اس کےلئے ثبوت لائیئے ۔ قانونی چارہ‌کار اختیار کیجئے ۔ لیکن آپ ملزمین کو پیٹ کر ان سے قبول کروالینا چاھتے ھیں ۔ اور ان سے ھی انفرمیشن لینا چاھتے ھیں۔ اسی کوشش اور اسی دھندے میں لگے رھتے ھیں۔ اور وھی پرانے طریقوں پر چلتے رھتے ھیں۔ یه چیز کسی اچھی حکومت کے لئے صحیح طریقه نہیں ھوسکتی ۔ اس لئے میں یه عرض کروں گا که پولیس عوام پر ھمیشه رعب ڈالنے اور ان کو ستانے کے لئے جو طریقه اختیار کرتی ھے اوسکو بدلنے کی کوشش کرنی چاھئے ۔ اور جب اس قسم کے واقعات عہدہ داروں کے پاس آئیں تو اون کی طرف فوراً توجه کرنی چاھئے ۔ میں نے اس قسم کی شکایتیں ھوم منسٹر کےپاس پیش کی ھیں ۔ تعلقه راسنا پیٹھ میں پولیس نے جن ملزمین کو گرفتار کیا اور اونکی عورتوں کو زدو کوب کیا ۔ میں نے ان عورتوں کو ھوم منسٹر کے پاس پیش کیا بیلم پلی کے سب انسپکٹر نے وھاں چند ملزمین کو گرفتار کیا لیکن کئی دنوں تک اون کو عدالت میں نہیں بھیجا گیا ۔ یه احکام ھیں که چوبیس گھنٹے سے زیادہ کسی شخص کو پولیس اپنی حراست میں نہیں رکھ سکتی لیکن اس کے باوجود ایسے ملزمین کو عدالت بروقت روانه نہیں کیا جاتا ۔ بلکه تین چار روز گزرنے کے بعد بھیجا جاتا ھے ۔ اون کی گرفتاری کی تاریخ غلط درج کی جاتی ھے ۔ جب کبھی عدالت میں پیش کیا جاتا ھے تو ھمیشه ملزمین کو باھر رکھا جاتا ھے اور خود پولیس کی جانب سے رپورٹ پیش کی جاتی ھے ۔ مجسٹریٹ صاحب یه نہیں پوچھتے که ملزمین کو کب گرفتار کیا گیا ۔ ملزمین کی دریافت ھوئی یا نہیں ۔ اس قسم کی دریافت کی عدالتیں جرائت نہیں کرسکتیں ۔ بیلم پلی کے واقعه کے سلسله میں ھوم منسٹر صاحب کو خاص طور پر ریپرزنٹ (Represent) کیا گیا تھا ۔ اس میں یه بھی ھوا تھا که عدالت سے مہلت لیگئی تھی ۔ مہلت ختم ھونے کے بعد ملزمین کوزدو کوب کیا گیا ۔ مہلت ختم ھونے کے بعد جب کوئی الزام عائد نہیں ھوسکا تو اونکو چھوڑ دینا چاھئے تھا ۔ لیکن ایسا نہیں کیا گیا بلکه گرفتار کر کے چند روز اور بغیر عدالت کی اجازت کے رکھا گیا ۔ اور اس کے بعد مہلت لیگئی اور پھر مار پیٹ کیگئی ۔ بعد میں عدالت میں کہا جاتا ھے که ان

کے خلاف کوئی ایسا مواد نہیں جس کے تحت ریمانڈ جیل کیا جاسکتا ہو ۔ اوس وقت ناظم صاحب غصہ میں آتے ہیں ۔ اون لوگوں کے جسم پر ضربات کے نشانات تھے جو پولیس نے تفتیش کے وقت پہنچائے تھے ۔ اس کے لئے عدالت سے دواخانہ رجوع ہونے کی اجازت ملتی ہے ۔ لیکن پولیس باہر آکر ملزمین کو گرفتار کرلیتے ہیں اور اپنی کسٹڈی (Custody) میں رکھتے ہیں ۔ چار پانچ روز رکھکر اونکی مرہم پٹی کرکے رہا کرتے ہیں ۔ عدالت کے علم میں یہ چیزیں ہیں کہ بیجا طور پر کسٹیڈی میں رکھا گیا ۔ اس سلسلہ میں حکومت کو توجہ دلائی گئی ۔ اس کے باوجود ہماری حکومت کی جانب سے اور ہمارے ہوم منسٹر کی جانب سے یہ کہا جاتا ہے کہ جب وہ لوگ گنہگار نہیں ہیں تو اون کے لئے عدالت کا دروازہ کھلا ہے ۔ وہاں پیش ہوسکتے ہیں ۔ میں پوچھنا چاہتا ہوں کہ نظام کے زمانے میں جب پولیس کے اور دیگر عہدہ داروں کے مظالم ہوتے تھے تو آپ نے کانگریس کے نیتاؤں کی حیثیت سے کتنے مقدمات ایسے دائر کرائے ۔ اوس زمانے میں گورنمنٹ ۔ عدالتوں اور عہدہ داروں کے خلاف کوئی استغاثہ پیش نہیں ہوا اس لئے کیا یہ سمجھنا چاہئے کہ اوس زمانے میں پولیس والے منصفانہ طریقہ پر کام کرتے تھے ؟ کیا اس کے یہی معنے ہیں ۔ آج آپ پولیس پر مقدمات دائر کرنے کے لئے تیار نہیں ہیں ۔ اس پر سوچنا چاہئے ۔ جب تک ہم اس کو نہیں سوچینگے یہ مرض دور نہیں کیا جاسکتا ۔ آج حالات ایسے ہیں کہ پولیس کے خلاف مقدمات پیش نہیں کئے جاسکتے ۔ اگر پیش کئے جائیں تو اوسکو ناکام بنانے کی کوشش کیجاتی ہے ۔ وکیل بھی پیروی کے لئے نہیں ملتے ۔ گواہ بھی نہیں ملتے ۔ اگر کوئی گواہی دینے پر تیار ہوجاتا ہے تو اسکے پیش ہونے سے پہلے ہی دوسرے مقدمہ میں اسکو پھانس کر سپرد جیل کیا جاتا ہے ۔ یہ پولیس کا ریکارڈ ہے ۔ جب تحقیقات کے لئے کسیکو بھیجا جاتا ہے تو شاکی سے شکایت دریافت نہیں کیجاتی ۔ آپکے آفیسرس شاکی کو اس کی اطلاع نہیں دیتے کہ ہم شکایت دریافت کرنے کے سلسلہ میں آئے ہوئے ہیں ۔ آپ ثبوت فراہم کیجئے ۔ بلکہ یہاں سے خود اپنے نیچے کے عہدہ داروں کو لکھا جاتا ہے اور انکی جو رپورٹ آتی ہے اوسکو صحیح سمجھتے ہیں ۔ اور ساری دنیا جو کہتی ہے اسکو غیر صحیح قرار دیتے ہیں ۔ اس واسطے میں یہ عرض کرونگا کہ اس پالیسی پر چلنے سے یہاں کی پولیس کے نظم و نسق میں بہتری پیدا ہونے والی نہیں ۔ آج پولیس کی جو عام روایات ہیں اوسکو خود آنریبل ہوم منسٹر صاحب جانتے ہیں ۔ لیکن سختی سے ان چیزوں کو مسدود کرنے کے لئے توجہ نہیں کرتے ۔ اس لئے یہ وبا جو ہمارے ملک میں پھیلی ہوئی ہے دور نہیں ہوسکتی ۔ میں ایک اور چیز ہاؤز کے سامنے پیش کرکے اپنی تقریر ختم کرتا ہوں ۔ وہ آر ۔ ٹی ۔ ڈی ۔ کا معاملہ ہے ۔ بسس کے ریکوائرمنٹ (Requirement) کے لئے جو مال باہر سے خریدا جاتا ہے وہ ضرورت سے زیادہ ہوتا ہے ۔ جہاں تک مجھے معلومات ہیں آفیسرس اپنے ریکوائرمنٹ کے لحاظ سے نہیں سوچتے بلکہ کمیشن کے لحاظ سے سوچتے ہیں ۔ مجھے معلوم ہے کہ اس وقت ۳۰-۳۶ لاکھ روپیہ کا اسٹاک پڑا ہوا ہے ۔ ہمارا کافی کیپٹل اس میں انوسٹ (Invest) ہوگیا ہے جو روزمرہ کی ضروریات سے کئی گونا زیادہ ہے ۔ بسوں کے بہت سے پارٹس ایسے ہوتے ہیں

جو ہمارے پاس آسانی سے تیار کئے جاسکتے ہیں لیکن حکومت اس پر کوئی توجہ نہیں کرتی باہر سے بڑی بڑی رقمیں دیکر منگوانے کی بجائے یہاں اونکو تیار کرسکتے ہیں - لیکن یہ چیز عہدہ داروں پر چھوڑی جاتی ہے اور وہ لوگ کمیشن کی خاطر باہر سے منگواتے ہیں آج ہمارا کافی روپیہ اس کے اندر انوسٹ (Invest) کیا گیا ہے لیکن اس کا غلط استعمال کرتے ہوئے ہماری ضروریات سے زیادہ سامان منگوایا گیا ہے - اور جو اس وقت بیکار پڑا ہوا ہے اس کے متعلق میں یہ سجیشن دیتا ہوں کہ ایک کمیٹی مقرر کیجائے اور اس کی پوری تفصیلات دریافت کی جائیں اور اسکی سفارشات کو مد نظر رکھتے ہوئے وہاں کے پرچیزنگ (Purchasing) کے طریقے کو روا رکھا جائے -

آر - ٹی - ڈی (R. T. D.) میں ایک کروڑ ۳۶ لاکھ کا ڈپریسیئیشن فنڈ (Depreciation fund) رکھا گیا ہے - دو کروڑ ۵۷ لاکھ کا اصل کیاپیٹل (Capital) ہے اسکے لئے ایک کروڑ ۳۶ لاکھ کا ڈپریسیئیشن فنڈ جو رکھا گیا ہے وہ کیوں رکھا گیا ہے وہ بہت زیادہ ہے - حکومت اسپر کیوں غور نہیں کرتی - بسس کو زیادہ کرنے اور سڑکوں کی تعمیر پر اس فنڈ کو خرچ کیا جاسکتا ہے اسپر حکومت کو غور کرنا چاہئے - اس قسم کے فنڈس ایڈل (Idle) پڑے ہوئے ہیں - انکو استعمال کرنے کی کوشش کرنی چاہئے - ہم نے سنا ہے کہ سنٹرل گورنمنٹ نے ۳۶ لاکھ روپیہ کا پراویژن (Provision) آر - ٹی - ڈی کو مدد دینے کیلئے رکھا ہے جب سنٹرل گورنمنٹ نے ایسا پراویژن رکھا ہے تو پھر وہاں سے قرضہ حاصل کرنے کی کوشش ہماری حکومت کیوں نہیں کرتی - اگر ایسی کوشش کیگئی ہے تو اسکی تفصیلات ہاؤز کے سامنے آنی چاہئیں - مجھے امید ہے کہ آنریبل ہوم منسٹر ان امور کی وضاحت کرینگے - اتنا کہتے ہوئے میں اپنی تقریر ختم کرتا ہوں -

श्री हणमाजी चोंडीबा पाटील (आष्टी) :—

मिस्टर स्पीकर सर, आज हाअुस के अंदर अेक नया तजरुबा मैं देखा रहा हूं । यहां अिसके पहले कभी मैंने अिस बात को नहीं देखा कि काँग्रेस के बारे में अपोजीशन कुछ हमदर्दी रखती हो, लेकिन पुलिस के बारे में बोलते हुअे अपोजीशन के बाज आनरेबल मेंबरों ने कहा कि काँग्रेस के लोगों में दुःख ही रहा है और अुसको सामने रखते हुअे अुन्होंने भी काँग्रेसियों के बारे मे हमदर्दी बतलाअी । अिसको मैं आनरेबल होम मिनिस्टर की तरक्की का अेक पहला कदम समझकर अुनको धन्यवाद देता हूं । हैदराबाद मे शांति प्रस्थापित करन के पुलिस के अूपर जो खर्च किया जाता है और अुसके खिलाफ जिस तरहसे हर बजेट के वक्त कटमोशन्स पेशकिये जाते हैं अुसी तरहसे अिसवक्त भी ज्यादा से ज्यादा कटमोशन्स पेश हुअे हैं, लेकिन जैसा कि मैंने कहा अुनके दिलोंमे अिसवक्त गवर्नमेंट से मोहब्बत पैदा हो गअी है और वे देश में शांति प्रस्थापित करने की अुम्मीद करते हैं तो मैं अुनसे कहूंगा कि बाअिंदा हो सकें तो पुलिस पर कम से कम खर्च करने की तरफ होम मिनिस्टर साहब तवज्जह फरमायेंगे । मुझ मालूम है कि गये साल पुलिस के बारे मे अजला से जो शिकायतें आती थीं वे अिस साल कम हो गअी हैं, अिसलिये मैं अपोजीशन से कहूंगा कि अगर आप किसी तरह से हुकूमत

के साथ मोहब्बत दिखायेगें और अुसका अच्छी तरह से साथ देगें तो हम गरीबों के मसायल हल करेंगे। हैदराबाद रियासत को ज्यादा से ज्यादा आगे बढाने की तरफ मौजूदा हुकूमत तवज्जह देगी। गये साल होम मिनिस्टर की तरफ जाकर मैंने भी रिप्रेजेंटेशन (Representation) किया था कि पुलिस का खर्च कम करने के बारे मे सोंचा जाय। मैंने यह भी सुझाया था कि पुलिस की तादाद कम करकें होम गार्डस् की संस्थाकायम की जाय, तो अुन्होंने कहा था कि ठीक है, हम अिसके अूपर सोंच रहे हैं। आप अेक सवाल के तौर पर अिसको पूछिये मैं अुसका जवाब दूंगा ,लेकिन गये साल मैंन कोअी सवाल नहीं पूछा, लेकिन अब वक्त आ चुका है, अपोजीशन के दिल मे खुशी है, खर्च कम करने के लिय वे कह रहे हैं, गवर्नमेंट के बारे मे अुनके दिल में मोहब्बत पैदा हो गअी है, कांग्रेस के बारे मे अुनके दिलों में हमदर्दी पैदा हो रहीं है, हमारे दु:ख में वे शामिल हो रहे हैं तो मैं अुम्मीद करता हूं कि मौजूदा गवर्नमेंट हमारी मांग को जरूर पूरा करेगी, और आअिंदा साल में होमगार्ड संस्था कायम करके पुलिस का खर्च कम किया जायगा। आप जानते हैं कि सरकार करप्शन (Corruption) को नष्ट करने के लिये कोशिश कर रही है। अेंटी करप्शन (Anti-Corruption) कमेटी भी मुकर्रर की गअी थी और अुसकी रिपोर्ट भी हुकूमत के सामने पेश हुअी है और अुसके मुताबिक हुकूमत आगे कदम बढायेगी लेकिन होम मिनिस्टर के बारे में हमेशा जो नाखुशी की बातें जाहीर की जाती थीं लेकिन आज की अपोजीशन की तकरीरें सुनने के बाद मुझे विश्वास होने लगा है कि हम आगे बढ रहे हैं।

दो चार बातों की तरफ मैं हुकूमत की तवज्जह दिलाना चाहता हूं। अभी करप्शन के बारे में जो कुछ कहा गया है अुसमें कुछ सचाअी जरूर है, अिसलिये करप्शन को दूर करन के लिय ज्यादा पैसा खर्च करने की जरूरत है, क्योंकि बसेस के कंडक्टर और दूसरे छोटे छोटे लोगों में अभी काफी करप्शन है, अिसलिये अच्छे और लायक लोगों की यहां तादाद बढानी चाहिये। आर. टी. डी. (R. T. D.) को हमें सुधारना है। गये साल मैंने अेक बात की तरफ ऑनरेबल होम मिनिस्टर की तवज्जह दिलाअी थी कि हर तालुके में बसेस चालू की जानी चाहियें। दूसरी बात यह है कि बीड या आष्टी से हैदराबाद की सरहद पर जो बंबअी अिलाके के गांव हैं वहां जाना ह तो बस हमारी रियासत की हद के बाहर नहीं जा सकती, अिसलिये लोगों को बहुत तकलीफ होती ह। सरकारी कामों के लिये बसेस दूसरे अिलाके में जा सकती हैं लेकिन आष्टी के लोगों के लिये नहीं जा सकती। मैंन कअी दफा अिसके लिये रिप्रेजेंटेशन किया था लेकिन होम मिनिस्टर साहब ने अिसके बारे में कोअी तवज्जह दी या नहीं मुझे मालूम नहीं, लेकिन मुझे बताया गया कि बंबअी की हुकूमत से अिसके बारे में हमारी बातचीत चल रही है। अुसका फैसला क्या हुआ वह मुझे मालूम नहीं है। हम चाहते हैं कि तमाम तालुकों में जाने के लिये निकली हुअी बसेस किसी भी दूसरे अिलाको के गांवों में मुकाम के लिये नहीं रुकनी चाहिये। अिस तरफ ज्यादा तवज्जह देकर पब्लिक की शिकायत दूर की जाय। बसेस डायरेक्ट (Direct) जा सकेंगी तो सब लोगों को और ओहदेदारों को भी सहूलियात होगी। आखिर मैं मैं फिर यह कहूंगा कि होम गार्ड की स्थापना कर के पुलिस का खर्च कम किया जा सकता है। अिससे अच्छे अच्छे नागरिक और किसानों के बच्चे अुसमें शामिल हो सकते हैं और जहां पुलिस की जरूरत पड़ेगी वहां अुनका काम करने केये लिये होम गार्ड के मुकामी लोगों की मदद ली जा सकती है।

अिसलिये लीडर आफ दी अपोजीशन ने जो ७५ लाख कम करने के लिये कटमोशन पेश किया है अुसके लिये अगर होम गार्ड संस्था स्थापित की जाय तो अुनकी मंशा पूरी हो सकती है। मैं हाअस का ज्यादा वक्त लेना मुनासिब नहीं समझमता। मैं अुम्मीद करता हूं कि जो चीजें मैंने हाअुस के समाने रखी हैं अुन पर हुकूमत गौर करेगी।

श्री. वामनराव देशमुख (मोमिनाबाद जनरल) :—अध्यक्ष महाराज, गृहमंत्र्यांनी जी ३,२९,३९,००० रुपयाची जी पोलीस खात्यावर मागणी केली आहे त्या करितां मी कपात सुचविली आहे. माझा अुद्देश पोलीसांचे जनतेच्या बाबतीत वर्तन आणि करप्शन या बद्दल चर्चा करण्याचा आहे. मला गृहमंत्र्यांना असा प्रश्न विचारावयाचा आहे की तुमच्या पोलीस खात्यांत करप्शन आहे. मी बरधापूरच्या बलात्कार केस बद्दल आज अुपप्रश्न केला असता मला अुडवाअुडवीचें अुत्तर देण्यांत आलें. ज्या फौजदाराविरूद्ध चौकशी चालू आहे त्याला तेथेच ठेवणें कितपत योग्य आहे. तो सब-अिन्सपेक्टर अजूनहीं लोकांना धमक्या देत आहे व केस दावण्याचा प्रयत्न करित आहे. अेके काळीं बिंदूनी निझामाबादच्या कॉंग्रेसच्या अध्यक्ष पदावरून असे अुद्गार काढले होते कीं "निझामाचे पोलीस आमची कॉंग्रेसची चळवळ गुंडागिरीकरून आणि आमच्या कार्यकर्त्यांवर खोटे मुकदमे करून त्रास देअून, त्यांना जेलमध्यें टाकून डांबून टाकीत आहेत व कॉंग्रेस चळवळ दाबीत आहेत पण अशाने कॉंग्रेस चळवळ दबणार नाहीं. तेच बिंदू आज अशीं अुत्तरें देत आहेत. मला त्यांना विचारावयाचे आहे की नागनाथ परांजपेच्या केस मध्यें कितपत सत्य आहे.

श्री. रुखमाजी धोंडीबा पाटील :—यह नाम लेना किस हद तक ठिक है।

श्री. वामनराव देशमुख :—अुसी केस के बारेमे मुझे कुछ कहना ह अिस लिये हवाला दे रहा हुं

नागनाथ परांजपे यांचे वर करनसिंग सिखाला हत्यारे पुरविल्याचा आरोप ठेवला आहे मला तुम्हाला विचारावयाचे आहे कीं ही केस खरोखर आहे काय?

श्री. रतनलाल कोटेचा—स्पीकर सर, यह केस अदालतमे चल रहा है, अुसका हवाला देना कहां तक सही है?

श्री. वामनराव देशमुख:—मला हें सांगावयाचें आहे कीं तुम्हीं डाव्या गटाच्या लोकांवर खोटे मुकद्दमे चालवतां. नांदेड चे सभासद येथे हजर नाहींत, नाहींतर त्यांनी परांजप्या संबंधीं माहिती दिली असती. त्यांना ह्या केस मधील खरा प्रकार माहित आहे. तुम्ही अेखादी कमेटी नेमा आणि ही केस खरी आहे कीं खोटी आहे ते पहा.

मोमिनाबाद येथील डि. वाय. अेस. पी. श्री अभ्यंकर यांच्या बायकोने लोखंडी सावरगांवकर देशमुख यांना पंधरा तोळे सोन्याच्या चप्पलहाराची लाच मागितली होती, त्या बद्दल दि. ३० डिसेंबर १९५३ रोजीं हौसमध्यें प्रश्न केला असतां, चौकशी चालू आहे असें सांगण्यांत आलें. श्री अभ्यंकर यांनीं १५ तोळे मागितले म्हणून त्यांची बदली मोमिनाबादेहून नांदेडला केली आहे, पण त्या बाबतींत अजून काहींहि अॅक्शन घेतली गेली नाहीं.

तसेंच हदगांव जिल्हा नांदेड येथील हस्तक नांवाच्या सब-अिन्सपेक्टर च्या विरूद्ध कित्येक वेळा कम्प्लेंट्स (Complaints) केल्या, पण त्याचें हि कांहीं केलें नाहीं. अुलट त्याला

प्रमोशन देअून सर्कल अिन्सपेक्टर केलें आहे. अशा अेक नाही कित्येक गोष्टी आहेत, आणि तुम्ही म्हणता की टीका करूं नका.

मला पुराणांतील गोष्ट आठवते. भस्मासुराला जसा शिवानें वर दिला होता कीं तूं ज्याच्या डोक्यावर हात ठेवशील तो जळून जाअील, त्याच प्रमाणें आमच्या बिंदू साहेबांनी व त्यांच्या कॉंग्रेस आमदारांनी पोलीसांना वरदान देअून ठेवलें आहे. परंतु ते हें विसरले की त्या भस्मासुरानें शिवाच्या पार्वतीचीच मागणी केली. तसेच हे पोलीस विरोधकांना तर जाळीत आलेच आहेत परंतु त्यांनी चिचोळी मध्यें कॉंग्रेसलाहि जाळले. चिंचोळीला पोलीसांनी कॉंग्रेसच्या कार्यकर्त्याविरच गोळी चालवली, आणि तुमच्या आयाबहीणीचें कुंकू पुसले.

मला गृहमंत्र्यांना सांगावयाचें आहे की त्यांनी वेळींच सावध होअून आपल्या खात्याचा कारभार सुधारावा, नाहीतर त्यांच्यावर अविश्वासाचा ठराव येअून ते गृहमंत्री पदावरून ओढले जातील, व अविश्वासाच्या ठरावानें भाजले जातील. आम्ही कित्येक बाबी त्यांच्या निदर्शनास आणून दिल्या परंतु त्यांचा कांहीं अुपयोग झाला नाहीं. बिंदूंच्या राज्यांत दिक्षित आणि गोडसे सारखीं माणसे मोठ्या पदावर चढूं शकतात यावरून तुमचें खातें कोणत्या दिशेने जात आहे, हें दिसून येतें. देवराअीचे रामचंद्रराव तुमच्या राज्यांत पब्लिक प्रॉसिक्युटर होअूं शकतात. त्यांच्या बाबतींत डि. अेस. पी. आणि सी. आय. डी. चे काय रिपोर्ट आहेत ? जे काय रिपोर्ट आहेत ते आपण पाहिले नाहींत. ते रिपोर्ट अगदी काळे आहेत. त्यांच्या संबंधी डाकू, चोर असें लिहलें आहे तरीहि त्यांना तुम्ही पब्लिक प्रॉसिक्युटर बनवता. तुमच्या खात्यांत वसिलेबाजी नाही असे कोण म्हणेल ? गोडसे व दिक्षित, बिंदूंचे भालदार चोपदार झाले आहेत म्हणूनच डाकू चोरांना नौकऱ्या मिळूंशकतात.

श्री. रतनलाल कोटेचा :—अशा रीतीने व्यक्तीगत नांव घेणे चांगले नाहीं. ते लोक येथे अुत्तर देण्यास नाहींत, हे ऑनरेबल मेंबर ने लक्षांत ठेवावे.

श्री. वामनराव देशमुख :—रामचंद्रराव हे कांहीं हौसचे सभासद नाहींत, म्हणून मी बोलूं शकतों. वसिलेबाजी चालू आहे असा माझा आरोप आहे. तुम्ही तो खोटा ठरवा, आणि हौस-मधील सभासदांची अेक चौकशी कमेटी नेमा, आणि चौकशी करा. जर हा चार्ज खोटा ठरला तर मी राजीनामा देण्यास तयार आहे.

श्री. मुरलीधर राव कामटीकर :—येथे जे लोक हजर नाहींत त्यांचे नांव येथे घेअूं नये अशी माझी विनंती आहे.

مسٹر ڈپٹی اسپیکر - عدالت میں کوئی کیس چل رہا ہے تو اسکو ریفر نہ کیا جائے -

श्री. वामनराव देशमुख :—तुमच्या राज्यांत वसिलेबाजी चालू आहे असें माझें म्हणणें आहे.

श्री. आर. बी. देशपांडे (पाथरी) :—माझी विनंती आहे कीं त्यांनी आपला मुद्दा सांगावा पण कोणाचे हि व्यक्तीगत नांव घअूं नये.

مسٹر ڈپٹی اسپیکر - انفرادی طور پر نام نہ لیجئے -

श्री. वामनराव देशमुख :—मी मुद्दा सांगत आहे, आणि त्या करिता मला अुदाहरणें द्यावीं लागतात तुमच्या राज्यांत———

श्री. आर. बी. देशपांडे :—तुमच्या राज्यांत म्हणजे कोणत्या राज्यांत हे जरा स्पष्ट कराल काय ?

श्री. वामनराव देशमुख :—ते तुम्हाला चांगल्या रीतीने माहित आहे. मला सांगण्याची जरूर नाहीं. पूर्वी दाढीवाल्यांचें राज्य होतें. आतां कोणाचें आहे हें तुम्ही ओळखूं शकतां.

मला अेका मुद्द्यावर गृहमंत्र्यांचें लक्ष वेधून घ्यावयाचें आहे. तुम्ही जे गांधींच्या नांवावर सत्तारूढ झाला आहात त्या गांधीचे विचार पोलीसच्या बाबत काय होते यावर जरा विचार करा. मी, महात्मागांधीनी लिहलेला ३ आक्टोबर, १९४५ च्या हरिजन सात्पाहिकामधील अुतारा वाचून दाखवितो—"कॉंग्रेस राज्यांत जे मंत्री गोळीबार करतील ते मंत्रीपदावर न राहता जनतेंत येअून पुन्हा सेवा करतील. पोलीसांनी बंदूकीच्या जोरावर राज्य न करता प्रेमाने राज्य करावें. तसेच पोलीस खात्यावर जास्त खर्च नसावा" पण आज श्री. बिंदूच्या राज्यांत गोळीबार, लाठीचार्ज आणि वसिलेबाजी यांचा सर्रास प्रचार सुरू आहे. माझ्या बोलण्याकडे त्यांनी नीट लक्ष ठेवावे आणि आपल्या खात्यांतील कारभार सुधारावा.

आणखी अेक अुदाहरण मला द्यावयाचें आहे तें रेल्वे पोलीस खात्यांतील आहे. ते सांगतांना मला शरम वाटते कारण आपल्या येथे कांहीं स्त्रिया सुद्धा आहेत. पण काय करावे तुमच्या पोलीसांच्या कारवायाच तशा प्रकारच्या आहेत. परळी येथे सप्टेंबर, १९५३ मध्यें रेल्वे पोलीसांनी अेका मुकद्दम्याच्या तफतिश मध्यें कांही आरोपींना मारले, व त्यांचे मिशाचे केस अुपटून त्यांना कुरानाच्या पानातून अेकमेकास द्यावयास लावले. मी जेव्हां रेल्वे डी. वाय. अेस. पी. ना ही गोष्ट कळविली तेव्हां हा प्रकार थांबला.

म्हणून मला गृहमंत्र्यांना सांगावयाचें आहे की हा जुलूम थांबला नाहीं तर तुमच्या हातून गृहमंत्रीपद गेल्या शिवाय राहणार नाहीं. अेवढे बोलून मी आपलें भाषण संपवितों.

شری سی - ایچ وینکٹ رام راؤ - مسٹر اسپیکر سر - میں نے سی - آئی - ڈی ڈپارٹمنٹ (C.I.D. Dept.) کے فنکشننگ (Functioning) پر ڈسکشن (Discussion) کرنے کیلئے هوم ڈپارٹمنٹ کے اس مد پر کٹ موشن (Cut Motion) لایا ہے - یہ بتانا مقصود ہے کہ یہ ڈپارٹمنٹ عوام کے فائدہ کے لئے کام کررہا ہے یا نہیں ؟ پولس ایکشن سے پہلے اوس وقت کی نظام شاہی حکومت سی - آئی - ڈی - محکمہ کو محض اسلئے استعمال کرتی تھی کہ جمہوریت پسند پارٹیاں اور جمہوریت پسند انسان جو یہاں بستے ہیں اونکی آواز کو دبایا جائے - لیکن آج جبکہ پولس ایکشن ہوگیا عوامی حکومت آگئی اسکے باوجود ہم دیکھتے ہیں کہ اس ڈپارٹمنٹ میں کوئی تبدیلی نہیں ہوئی تو میں یہ کہونگا کہ اوس وقت کی حکومت اپنی رنگ ریلیوں کو باقی رکھنے کیلئے جو توڑ جوڑ کے طریقے اختیار کرتی تھی وہی طریقے اب بھی اختیار کئے جارہے ہیں - اپوزیشن پارٹی کے بارے میں ایک سرکیولر (Circular) نکالا گیا - یہاں اوسکی تاریخ بھی بتائی گئی ہے کہ اپوزیشن پارٹی کے ایم - ایل - ایز - (M.L.A.) کہاں بستے ہیں -

کہاں کام کرتے ہیں - کہاں انکی سسرال ہے - یہ معلوم کرنے کیلئے وہ سرکیولر نکالا گیا ہے - میں اس بارے میں دریافت کرتا ہوں تو صاف صاف یہ کہدیا جاتا ہے کہ پبلک انٹرسٹ (Public interest) کے نام پر یہ بتایا نہیں جاسکتا - کیونکہ میں ضلع کریمنگر سے تعلق رکھتا ہوں اور وہاں کے ڈی - وائی - یس - پی (Dy. S. P.) وہاں کے سی - آئی - ڈی کے لوگوں کو معطل کیا ہے - محض اس بناء پر یہ عمل ہوا کہ انہوں نے اسکو لیک (Leak) کیا - حالانکہ میں بلند آواز میں یہ کہہ سکتا ہوں کہ مجھے یہ انفرمیشن (Information) کریمنگر سے نہیں ملا - خیر کہیں سے بھی ملنا تھا ملا - مگر بیچارے وہ لوگ مفت پٹ گئے - محض اسلئے کہ کریمنگر کے ایم - ایل - اے نے اسکو ظاہر کیا - کیوں اپوزیشن کے ایم - ایل - ایز کے ضمن میں یہ سرکولرس رہتے ہیں ؟ ضلع پر منسٹر جانے کا پروگرام بنایا جاتا ہے تو ہدایت دیجاتی ہے کہ وہاں کے کانگریس کے لوگوں سے مشورہ کر کے پروگرام تیار کیا جائے - میں اس کے لئے چیلنج کرتا ہوں کہ عدالتوں کو بھی یہی حکم دیا جاتا ہے کہ کانگریس پارٹی سے ملکر پروگرام ترتیب دیا جائے - یہی نہیں آپ نے تو اپنے ڈیسنڈنٹس (Dissidents) کے خلاف بھی سی - آئی - ڈی کا ایک جال بچھادیا گیا - سنسرشپ (Censorship) کے بارے میں میں نے بتایا ہے کہ اسکا کیا حال ہے - خیر پالیٹیکس (Politics) کوتو چھوڑئیے - آپ کی حکومت میں جو کرپشن (Corruption) ہے اسکا یہ حال ہے کہ کریمنگر کا ڈی - ای ایک ہی گنہدار کے نام ایک ہی آئٹم پر دو دو جگہ بتلاکر رقم اٹھائے ہیں - میں نے اس بارے میں جب پریس کو اسٹیٹمنٹ دیا تو آپ کے سی - آئی - ڈی کی طرف سے اسکو روک دیا جاتا ہے - میں جاکر پوچھتا ہوں تو کہا جاتا ہے کہ مجھے یہ حق ہے - میں نے روکا ہے - آپ اسمبلی میں جاکر بول لیجئیے - آپ کہتے ہیں کوآپریشن (Co-operation) کوآپریشن - ہم کسطرح کوآپریٹ کریں - اسطرح ہمیں سپرس (Suppress) کیا جاتا ہے - اس سلسلہ میں ایک سے زائد مرتبہ ہوم منسٹر صاحب کو توجہ دلائی گئی کہ حالات بحال ہوچکے ہیں - جو بھی عام باتیں ہیں انہیں اب تو بحال کیا جائے - لیکن اس پر غور نہیں کیا جاتا - سی - آئی - ڈی کا بس یہی کام ہے کہ کہاں کمیونسٹ پارٹی کی میٹنگ ہورہی ہے - کہاں سوشلسٹ پارٹی جلسہ کررہی ہے - ہم میٹنگ کرتے ہیں تو اس کی تفصیل پریس میں آتی ہے - اگر آپ چاہیں تو ہم آپ کے پاس روز کے حالات بھیجنے کیلئے تیار ہیں - لیکن میرا کہنا یہ ہے کہ اس کے لئے سی - آئی - ڈی پر اتنا پیسہ کیوں فضول خرچ کیا جاتا ہے ؟ یہ کہاں تک مناسب ہے ؟ ہم جو کچھ کرتے ہیں وہ علانیہ کرتے ہیں - ہم نے آرمڈ اسٹرگل (Armed struggle) کی اسکا اعلان کیا - اسکو واپس لیا تو اسکا بھی اعلان کیا - چنانچہ آپ دیکھ رہے ہیں کہ دو سال سے جب سے کہ ہمنے آرمڈ اسٹرگل کو واپس لیا ہے اس عرصہ میں کوئی بھی ہتیار نہیں اٹھایا نہ کوئی جیل سے بھاگ نکلا - آپ ایسا کوئی واقعہ ہمارے خلاف نہیں بتاسکتے - آج جمہوریت پسند پارٹیاں اپنی پالیسیز (Policies) رکھکر ان پر چل رہی ہیں - آپ ان کے خلاف اپنی سی - آئی - ڈی کو استعمال کرتے ہیں - میں پوچھتا

ہوں کہ آپ سی ۔ آئی ۔ ڈی ۔ کو کرپشن دور کرنے میں کیوں استعمال نہیں کرتے ؟ ایک سے زائد مرتبہ اسکا مطالبہ کیا جاچکا ہے ۔ ہم نے ایک کیس میں ڈی ۔ ایس ۔ پی کو بتایا کہ فلاں سرکل انسپکٹر ۵۰۰ روپیے طلب کررہا ہے ۔ آپ آئیے ۔ وہ آرمڈ گارڈ کو دیتے ہیں تو سب ؟ انسپکٹر کو معلوم ہوجاتا ہے ۔ اور وہ اس وقت ۵۰۰ روپیے لینے سے انکار کرتا ہے کل لانے کے لئے کہا جاتا ہے ۔ اسے سراغ کون پہنچایا ۔ اڈمنسٹریشن میں جہاں لیکیجز ہیں ریوینیو میں سیلس ٹیکس میں جو لیکیجز (Leakages) ہیں وہاں ان کو کام پر لگایا جاسکتا ہے ۔ ہم نے مطالبہ کیا ہے کہ آپ وہاں سی ۔ آئی ۔ ڈی ۔ کو کیوں استعمال نہیں کرتے ؟ کنٹرول میں سی ۔ آئی ۔ ڈی کو کیوں استعمال نہیں کیا جاتا ؟ کیا انکا یہ کام نہیں ۔ کیا ملک کے مفاد کے لئے یہ مناسب نہیں ۔ کیا سماج دشمن عناصر کے خلاف انہیں استعمال کیا جانا ضروری نہیں ۔ لیکن آج کی موجودہ جمہور پسند حکومت سی ۔ آئی ۔ ڈی کو خود اپنے تحفظ اور بقا کیلئے رکھتی ہے ۔ میرا حکومت پر یہ چارج (Charge) ہے ۔ اس کا نتیجہ آپ چنچولی میں دیکھ رہے ہیں ۔ کل ہی آنریبل ممبر کاروان نے ایک پریس اسٹیٹمنٹ میں صاف صاف یہ کہا ہے کہ حکومت کو چاہئے کہ پولس کو ڈیمو کریسی سکھائے ۔ آج اوس جانب کے آنریبل ممبر نے یہ سوال اٹھایا ہے کہ پولس کے آرمس عوام کو دبانے کیلئے ہیں نہ کہ عوام کے تحفظ کیلئے ہم بھی دو سال سے یہی کہتے آرہے ہیں ۔ میں آنریبل ممبر کاروان کے اس اسٹیٹمنٹ کو ویلکم (Welcome) کرتا ہوں ۔ سی ۔ آئی ۔ ڈی ۔ پر جو خرچہ ہوتا ہے میں اس کے چند فیگرس بتاتا ہوں ۔ اس پر سنہ ۵۳-۵۲ء میں ۱۴ لاکھ کا خرچہ ہوتا ہے تو سنہ ۵۴-۵۳ء میں ۱۸ لاکھ کا خرچہ ہوتا ہے ۔ آپ ایک انٹی کرپشن اسکیم نکالے ہیں ۔ میں پوچھتا ہوں آپ اس مد کو فضول کیوں نکالے ہیں ۔ اسپر پیسہ کیوں خرچ کیا جاتا ہے ۔ اسکے لئے ایک لاکھ ۴۵ ہزار روپیے لیتے ہیں ۔ اس اسکیم کا نام اینٹی کرپشن اسکیم رکھا گیا ہے ۔ یہ بتایا گیا ہے کہ یہ اینٹی کرپشن کمیشن کے رکمنڈیشنس کو عمل میں لانے کیلئے ہے ۔ لیکن اب تک انٹی کرپشن اسکیم کا جو حال ہوا اسکا ذکر اسمیں نہیں ہے ۔ اس کے علاوہ کمیشن نے بھی رپورٹ پیش کیا ہے ۔ چیف منسٹر صاحب اس سے متعلق فرماتے ہیں کہ اس رپورٹ کو وہ ابھی تک نہیں دیکھے ہیں اسکے لئے انہیں فرصت ہی نہیں ملی ۔ جب اس کے لئے فرصت نہیں ہے تو اتنا روپیہ کیوں لیا جارہا ہے ۔ آخر یہ پیسہ کہاں جائیگا ۔ ہم نے ایک سے زائد مرتبہ ولیج آفیشیلس (Village officials) کے سلسلہ میں بتایا ہے کہ پولس پٹیل مالی پٹیل کے لئے آپ مزید پیسہ نہیں دے سکتے ۔ وہ تو دوسری طرف سے حاصل کرتے ہیں ۔ ایسے موقع آپ ہی انہیں فراہم کرتے ہیں ۔ اب انہیں ختم کرنا چاہئے پٹواری کیلئے کوئی آلٹرنیٹیو (Alternative) نکالا جائے تو اسکی پروا نہیں ۔ لیکن پولس پٹیل اور مالی پٹیل پر ۱۰ لاکھ کا جو خرچہ بتلایا گیا ہے وہ کیوں فضول خرچ کیا جارہا ہے ۔ سیت سندھیوں کیلئے جو رقم پرووائیڈ (Provide) کیگئی ہے وہ ناکافی ہے ۔ پھربھی میں اسکی حد تک آنریبل ہوم منسٹر کو مبارکباد دیتا ہوں کہ اسمیں تھوڑا بہت اضافہ کیا گیا ہے ۔

دوسری بات یہ کہ آپ نے گذشتہ سال کے اخراجات میں ٹیر گیس (Teargas) کیلئے (۱۲۹۳۰۰) روپیے بتایا ہے - اسطرح لاکھوں روپیے صرف کئے جارہے ہیں - اس سال میں بھی ٹیر گیس کا مد آپ بتائے ہیں - اور ۱۰ ہزار روپیے اس سال کیلئے الاٹ کئے جارہے ہیں - عوام کی جو پیسفل (Peaceful) جد و جہد ہوتی ہے اسکے مقابلہ میں آپ ٹیر گیس استعمال کرتے ہیں - چھ مہینے سے مزدور پیسفل ستیہ گرہ کررہے ہیں تو ان پر لاٹھی چارج کیا جاتا ہے ان پر ٹیر گیس استعمال کی جاتی ہے - محض اسلئے کہ وہ مجبور ہیں - وہ بھوکے ہیں - میں سمجھتا ہوں کہ گذشتہ سال ھی ٹیر گیس کا جو اسٹاک حاصل کیا گیا تھا وہ اب بھی موجود ہوگا - ایسی صورت میں یہ ۱۰ ہزار روپیے مزید ٹیر گیس خریدنے کیلئے نہیں دئے جاسکتے -

یچ - یس - آر - پی - کے بارے میں سوال کیا جاتا ہے تو کہا جاتا ہے کہ حالات کے لحاظ سے اسکو رکھا گیا ہے - میں پوچھتا ہوں کہ انکو ختم کیوں نہیں کیا جاتا - پہلے تو میں یہ چاہتا ہوں کہ انہیں ڈسبانڈ (Disband) ھی کردیا جائے - اور اگر آپ اس کو رکھتے ہیں تو میں یہ سوال کرونگا کہ آپ انہیں مفت کیوں کھلاتے ہیں - آپ اپنا ایک فائیو ایر پلان (Five Year Plan) رکھتے ہیں - آپ کو لیبر نہ ملنے کی بھی شکایت رہتی ہے - ایچ - ایس - آر - پی - کے لوگوں سے فائیو ایر پلان کا کام کیوں نہیں لیا جاتا - اگر ایسا انتظام کیا جائے تو مناسب ہوگا -

پرچیز آف آرمس اینڈ امیونیشن (Purchase of arms and ammunition) کا مد تین چار سال سے چلاآرہا ہے - حالانکہ آپ کہتے ہیں کہ کچھ بٹالینس کو ڈسبانڈ کیا گیا ہے - اگر دو بٹالینس ڈسبانڈ کئے گئے ہیں تو یہ ۳۶۴۲۸۰ روپیوں کو جیسے کا ویسا ھی کیوں برقرار رکھا گیا ہے ؟ آپ یہ بھی کہتے ہیں کہ مزید کچھ بٹالینس ڈسبانڈ کرتے جارہے ہیں - ایسی صورت میں میں نہیں سمجھتا کہ یہ ایٹم ویسے کا ویسا ھی بغیر کمی کے کیوں بجٹ میں شریک کیا گیا ہے ؟

ٹمپوریری پولس اسٹیشنس (Temporary police stations) کے بارے میں دوسرے آنریبل ممبر نے روشنی ڈالی - مجھے اس بارے میں زیادہ کہنا نہیں ہے - صرف یہی کہونگا کہ آپ ایسے ۸۱ پولس اسٹیشنس رکھکر ان پر ۱۲ لاکھ کا خرچہ کررہے ہیں - یہ بالکل غیرضروری ہے - انہیں ڈسبانڈ کیا جانا چاہئے - یا کم از کم جتنے بھی کم کئے جاسکتے ہیں کیا جانا چاہئے - اگر ایسا کیا جائے تو عوام کے مفاد کیلئے بہتر ہوگا -

رینجس کے سلسلے میں ایک آنریبل ممبر بتاچکے ہیں - مجھے سب ڈویژن کے بارےمیں یہ کہنا ہے کہ ایک ایک ضلع میں ایک سے زیادہ سب ڈیویژنس ہیں - اب حالات کے لحاظ سے ہر ضلع سے کم از کم ایک ایک سب ڈویژن کو ختم کرنا چاہیئے - اس کے تحت کافی بچت ہوسکتی ہے -

سی - آئی - ڈی کی نسبت ایک سے زائد مرتبہ جن امور پر توجہ دلائی گئی ہے ان پر ہوم منسٹر صاحب کو توجہ کرنی چاہیئے - سی - آئی - ڈی - کا مقصد اپوزیشن کو زیادہ سے زیادہ کرش (Crush) کرنا ہے - یہ طریقہ ٹھیک نہیں ہے -

اس میں بالیسی وتھ ریگارڈ ٹودی اینٹی سی ڈنٹ اینڈ اسپلائمنٹ آف کینڈیڈیٹس - (Policy with regard to the anticident and employment of Candidates) کے لئے بنی رکنا گیا ہے - انڈین کانسٹی ٹیوشن آنے کے بعد بھی اس قسم کے الفاظ آج بھی کس طرح استعمال کئے جاتے ہیں - اگر کسی کو نوکری دینا ہو تو اس کے متعلق یہ دریافت کرتے ہیں کہ آیا اس کا سمبندھ کسی اپو زیشن پارٹی سے تو نہیں - اگر کوئی اپوزیشن کا سمپتھا ئیزر (Sympathiser) ہو تو اس کو نوکری نہیں دی جاتی - میں پوچھتا ہوں اگر کوئی اپوزیشن کا سمپتھائیزر ہے تو اس کا کیا گناہ ہے - کیا یہی آپ کی ڈیموکریسی ہے - یہ کہاں کی ڈیموکریسی ہے ؟ اس سلسلے میں آنریبل چیف منسٹر کی توجہ بھی مبذول کرائی گئی - ہوتا یہ ہے کہ زمیندار طبقہ کے لوگ سی - آئی - ڈی میں اپنا اثر و رسوخ استعمال کرکے اس سے فائدہ اٹھانے کی کوشش کرتے ہیں - میں کریم نگر کی ایک مثال دیتا ہوں - وہاں ایک سکندریڈی نامی ٹیچر ہے - وہاں کے بدنام پٹواری کے سلسلے میں کافی شکایتیں ہیں - پٹواری پولیس سے سازش کرکے ان کے خلاف یہ شکایت کرواتا ہے کہ وہ پی - ڈی - یف کے سمپتھائیزر ہیں - وہاں کے پٹواری اور سب انسپکٹر کے ساتھ سازش کرکے یہ شکایت کرتے ہیں کہ یہ پی - ڈی - ایف کے سمپتھائزر ہیں تو اس پرائمری ٹیچر کا جس کو ۳۰ - ۳۲ روپیہ ملتے ہیں دوسرے ضلع پر بھیج دیا جاتا ہے - اگر کوئی کسی کا سمپتھائزر ہے تو اس کا یہ مطلب نہ لیا جانا چاہیئے - اس کے علاوہ ایک سب انسپکٹر کی رپورٹ پر یہ جنب کچھ کرکے اس کو نکال دیا جاتا ہے لیکن ہوم منسٹریل لیول پر رپورٹ کرتے ہیں تو اس کو صحیح نہیں مانتے - کیا اس کو ۴۰-۵۰ میل کے فاصلہ پر کہیں اسی ضلع کے اندر نہیں رکھا جا سکتا تھا ؟ کیا صرف ایک کانسٹیبل اور سب انسپکٹر کی رپورٹ کو منسٹر تک جھٹلا نہیں سکتا - کیا ھاؤز کے آنریبل ممبر کی رپورٹ کو صحیح نہیں مانا جاسکتا - یہ حالات ہیں - جب آپ جمہوریت کے گیت گاتے ہیں تو ان چیزوں کو ختم کرنا چاہیئے - اتنا کہتے ہوئے میں اپنی تقریر ختم کرتا ہوں -

Shri R. B. Deshpande: Mr. Speaker, Sir. I have so far heard several arguments from the hon. Members of the Opposition. I would tell them that it serves no purpose to go into all the details and quote figures and statistics. I am not a statistician nor do I like them. Quoting figures is a mechanical process; there is not much of intellectual thought in it. Therefore when considering the increase in police expenditure, I would look at them from a psychological of intellectual point of view; not merely from a mechanical point of view.

Our time is being wasted since morning in quoting so many types of figures, but no good suggestion is being put forward by the hon. Members of the Opposition.

(Interruptions. Several members rose)

شری بی۔ڈی۔دیشمکھ۔یہ الفاظ میں سمجھتا ہوں کہ ھاؤز کے لئے موزوں نہیں ہیں۔ ''ٹائم از ویسٹڈ،، یہاں جو آنریبل ممبر آتے ہیں ان کے بارے میں یہ نہیں کہا جاسکتا کہ وہ ٹائم ویسٹ کرتے ہیں۔

Shri R. B. Deshpande : Hon. the Deputy Speaker will decide the matter. Hon. Members have no right to dictate. Without wasting the time of the House, why should not the Members of the Opposition give some concrete suggestions to improve the department.

(Interruptions)

مسٹر ڈپٹی اسپیکر۔مناسب یہ ہے کہ ایسے الفاظ استعمال نہ کئے جائیں۔

Shri R. B. Deshpande : I request the hon. Members to have some patience. When I am behaving peacefully, they must also behave peacefully.

Shri G. Sreeramulu : On a point of order, Sir. I want to know from the hon. Member whether the time taken by him is a waste or not. In that way, our sitting here in the Assembly itself is a waste. There is no point in saying such things.

(Interruptions)

مسٹر ڈپٹی اسپیکر - ایک مرتبہ میں کہہ چکا ہوں کہ اس طرح کے الفاظ کا استعمال مناسب نہیں ہے -

شری بی - ڈی - دیشمکھ - اگر ایسا ہو تو آنریبل ممبر کو اپنے الفاظ واپس لینا چاہیئے -

Shri R. B. Deshpande : I should like to withdraw the words, if the hon. Deputy Speaker thinks it is against the decency of the House.

It has been put forward from time to time by the hon. Members of the Opposition that the present police is not efficient. I do not like to accept this statement, I would of

course like to make a difference between inefficiency and inexperience. The members may say that a portion of the Police Department is inexperienced, but they are not inefficient. I can quote hundreds of examples, but there is no time. Just after Police Action so many officers were imported into the State. I should like to ask members on both the sides of the House, if those people were inefficient. Not at all. Sometimes it is stated that the police of this State is also inefficient. There also I do not agree. But there is one defect looked from the psychological point of view—it is my personal opinion and others may differ with me. I often found, during the course of my tours, that there is no proper co-operation between the Muslim Police Officers and the Hindu Police Officers of the State.

I thought deeply over this matter. I admit that there is some lack of co-operation between these Officers, but then I am at a loss to understand why this point should be raised at all here. At least I am not able to make out any reason.

Another point that has been attacked with vehemence by the members of the Opposition is that there is no repatriation of the Officers who came from outside at all. It is unfortunate that the members of the Opposition should at this stage talk of repatriation. This word 'repatriation' that has been repeatedly said by the hon. Members of the Opposition at once reminds me of the sad and sorrowful events that took place all over Hyderabad some-time back in connection with the Mulki and non-Mulki agitation. In spite of all the troubles, our benign Government, the Police Department or the Home Minister so to say—in accordance with the wishes of most of the hon. Members of the Opposition has succeeded in repatriating almost all the Officers, except in a few cases where the circumstances and necessities demanded the retention of certain Officers. I would request the hon. Members not to criticise the Government just for the sake of criticism. When there is criticism there should be some constructive points. I would like to ask why the members of the Opposition do not put forward some constructive points just as some of my friends on this side of the House have the broad-mindedness to do as to how the Police Department should work?

There has been a lot of criticism in this House about cor-[illegible] There is a proverb in Marathi which says that

clapping cannot be done with only one hand; two hands are needed for clapping. The same is the case with regard to corruption. The morale of the whole public has gone down—I am sure there will be the least contradiction in this respect. The public are as much responsible for corruption as the person who takes bribes. Some people go to the extent of compelling the Officers to accept bribes. I would like to ask, who is responsible for increasing this disease of corruption? If the people are honest in their views, and in their intentions and if there is moral integrity, the Officers cannot take bribes. We should not blame the Police Officers alone. What I mean to say is that when we do a certain thing we must try to understand whether we are responsible to a certain extent or not.

One of the members yesterday or day before yesterday happened to pass a very funny remark—I cannot say 'humorous', because humour has got a certain limit. I might in this connection recall the date when I was studying Constitutional Law in my LL B. class written by Dicy, where it is said that the British Parliament can do anything and everything except that it can not make a man a woman and a woman a man. One of the members yesterday happened to say that the Police had gone even to the extent of converting a man into a woman. I would only say 'do not discourage or abuse the Police so much'. Reforms are being carried out in the Police and, as I pleaded in my last speech, let us have some patience. Everything will take its own time. We cannot change everything overnight. It is easy to say so many things, but to do all of them is miracle. I would once again request the hon. Members to make constructive criticism and not destructive criticism.

The other day, the hon. Leader of the Opposition threatened to resign his seat and just now one more Member also said he would resign. I would ask them 'why should they make any delay in resigning'; why should they not resign just now?

Shri K. Venkatrama Rao: What for?

Shri K. Ananth Reddy: There are conditions attached to the resignation.......

Shri R. B. Deshpande: Why should they attach conditions for the resignation. They might say that since such and such a thing has not been done they were resigning....

Shri K. Venkatrama Rao : We said that if the Chief Minister could prove what we said was incorrect we would resign....

Shri R. B. Deshpande : I do not want to be interrupted. Why do the hon. Members not resign once the present Government is not prepared to do a certain thing. Let them resign at once and we are prepared to accept the resignations. Let them not utter such threats. This Government is not a weak Government and it will not be cowed down by threats of resignation.

Some members have criticised the administration of Jails. I was an inmate of the Central Jail in Aurangabad for 15 long months and there is not an iota of truth in the criticism levelled against the Jail administration. The jail administration is being improved to a large extent. The prisoners nowadays are being given very good treatment. As a matter of fact we (the Government) went to the extent of saying that the prisoners should be given a feast every week. The prisoners are being provided with a lot of amenities. In spite of all that is being done, it is being said that there are no reforms at all in the Jail administration. In this respect, I differ greatly with the opinions and criticism expressed by the hon. Members of the Opposition.

There are many more things which have been said by the Opposition Members. I am dead against the introduction of women into Police Department. Some of the hon Members tried to be humorous while speaking on this subject. I do not call it 'humour', because it cannot be 'humour' unless 'wit' is associated with it.

Wit should be seasoned with humour and humour should be seasoned with wit. I have got so many things to tell the House in this connection with reference to the Police Department, but unfortunately there is no time. I would however tell the House one instance. When I was in Parbhani Club about 4 years back, we gathered there to celebrate the Republic day on 26th January and in that connection we arranged a fancy dress programme. This incident will speak to the desirability or otherwise of having women in the Department. We had a beautiful D.S.P.—I do not say handsome. According to the fancy dress programme, he had put on a rose coloured sari. I put on a peasant's dress and nobody could recognise me in that dress. During the course of the entertainment, the question came up. "Where was the D.S.P. ?". It was said that he may be somewhere outside. I said 'Just take

care of him, lest some constable may come and take him off'. What I mean to tell the House is that the introduction of Police Department is highly undesirable. In Australia, Germany, women into this England. America, Russia and other foreign countries, they have got morale and unless we too come up to that standard, it is not desirable to have women in the police department.

One more word about the Police Department. I admit to a certain extent the Opposition members have really said good many points about the operation and practice of the Police. To cite my own experience, when I was going through my constituency I happened to go to one village & as I am in the habit of rising early & performing my Siva Puja, I went to a Brahmin Police Patel's house. There the Police Patel gave me all facilities and I took my meals also there. Somebody gave a report of my stay there to the Police Sub-Inspector of the place who fearing that the Patel might have told me, a congress man, all about him, threatened the patel saying 'You are responsible for telling all about me to a congress-man. Beware of the consequences'. Two months thereafter, with the help of some Marathas he got the Brahmin Police Patel belaboured and his nose cut away. This is the condition of the Police Department. That poor man is now undergoing treatment in the Osmania Hospital and whether he could get his nose restored or not is to be seen. The hon. Home Minister will excuse me if I am frank in this connection. The defect is at the top. If the hon. Minister is kind enough to at least probe into these matters and take strict action, I am quite sure that within a year or two—I cannot say within a month or two the matters will be set right. It is not a joke to run the administration; it is difficult to run ordinary families and these activities of the Police could be considerably checked. We have got also a Deputy Minister incharge of the Home Department. I request them both to take strict action against the criminal activities of the Police Department so as to bring the things to normalcy.

With these words I take my seat.

Shri K. Raja Mallu: Today we are discussing a very important subject because it attracts the opinion of the peasants in the villages and workers in the factories. The hon. Member who has just now closed seems to think that we entertain bad opinions about the police officers. It is not so.

Again, he would like to say that the Police are not inefficient but are rather inexperienced. It is not like that. I say it is their inability because they will be under the influence of the local Congress leaders which we are seeing every day in villages. The local Congress leaders and others working under them exert much pressure on these Police Officers. Recently some thefts occurred in my constituency and all those cases have been brought to the notice of the hon. the Home Minister and it has been represented to him how the local Sub-Inspector and other Police Officers have been influenced by the local Congress people who have tried their best to mislead them. We are even afraid to bring to the notice of the local officers such incidents because they are all amenable to the influence of the Eongress leaders and that is the reason why we have brought the matter to the direct notice of the hon. Minister. As an example, I bring to the notice of the hon. Members of the House about a theft that took place in Khanapur Taluqa where about 80 tolas of gold and about 436 tolas of silver was stolen. On complaint the matter was investigated by the Police who reduced the stolen property to only 38 tolas which was in the beginning 80 tolas of gold. This matter too has been brought to the notice of the hon. Home Minister, and I do not know what action has been taken thereon. When we are spending so much money on the Police Department, it is a matter for consideration that they are, instead of doing their duty properly and helping the poor people, behave in a manner not expected of them. They take undue advantage of the ignorance of our poor people and threaten them and probe even into their house-hold affairs; unnecessarily harass them and take bribes from them. The local officers are not in a position to take any action against such people. What is the reason for this state of things? The reason is clear. Instead of taking any action, they even defend them. Such things are going on.

The defect lies at the bottom also. These Police officers are continuing since the British regime and instead of giving them a good training to enable themselves to behave people in a democratic way, but an altogether different training was given to them as a result of which they are taking undue advantage of the ignorance of the people and giving them troubles. I have brought to the notice of the hon. Minister three or four cases. If I refer to all those cases, one month may not be enough. Such things are occurring daily. When we are spending so much amount on Police and giving them so

many facilities, they must give sympathetic consideration to the grievances of the poor people.

A word on Court-affairs. On the one side, our people are very poor and are not in a position to spend money on Court affairs. They are not even in a position to pay the vakil fees. Often times justice is also much delayed. My appeal is to see that justice is not delayed, it should be cheap and within the reach of the poor people.

శ్రీ ఉప్పల మల్సూర్ :

అధ్యక్షమహాశయా,

మన హైదరాబాదు స్టేటులోని పోలీసు శాఖమీద పెట్టే ఖర్చును గురించి ఇప్పుడు చర్చలు జరుపుతున్నాము. గత రెండు సంవత్సరములనుండి, ఈ పోలీసు శాఖమీద ఎక్కువ ఖర్చు అవుతున్నదని, ఈ ఖర్చు తక్కువ చేయుమని మేము ఈ విధముగా కట్ మోషన్సు తీసుకు వచ్చి, పోలీసు శాఖమీద తక్కువ ఖర్చు చేయాలని ఎన్నో సలహాలు యిస్తూ పదేపదే చెబుతున్నప్పటికీ ఆ ప్రకారం చెబుతూన్నమాటలు అన్ని సర్కైనవి కావనుకునో లేక అపోజిషన్ పార్టీవారు చెప్పుచున్నటువంటి మాటలు "మనం అమలులో పెట్టినట్లయితే మనం ఈ గద్దెమీద కూర్చుండ లేము, ఈ స్థానంనుంచి లేచిపోయే పరిస్థితి వస్తుందనే ఉద్దేశం" తోనో అమలులో పెట్టకుండా ఉన్నట్లు కనిపిస్తోంది. ఈ పోలీసు శాఖను ఎందుకొరకు పెట్టారని అడిగితే ఆ వైపున కూర్చున్నటువంటి ఒక ఆనరబుల్ మెంబరుగారు ఏమన్నారంటే "దేశంలో శాంతిభద్రతలు స్థాపించడం కొరకు, ఈ రాజ్యాంగ గౌరవాన్ని నిలబెట్టడానికి ప్రజారక్షణ కోసము పోలీసును పెట్టామని" చెబుతున్నారు. ఈ పోలీసు ప్రజారక్షణ కొరకు వున్నదా, లేక ప్రజల జీవితావసరాల కొరకు సంపాదించుకునేవారి హక్కులను బెదరించి తీసుకునేందుకొరకు ఈ పోలీసును పెట్టారా? అనేది ఇప్పుడు మనం తెలుసుకొనవలసి యున్నది. పోలీసు శాఖకొరకు ౩ కోట్ల, ౮౯ లక్షల, ౩౯ వేల రూపాయలు ఖర్చుపెడుతున్నారు. ఇన్ని కోట్ల రూపాయలు ఖర్చు పెడుతూ ప్రజల శాంతి భద్రతలను కాపాడటానికి పెట్టినటువంటి ౩౩,౮౬౨ మంది పోలీసులకు అసలు పోలీసుశాఖ అవసరాలకొరకు పని చేస్తున్నటువంటి వారు ఎవరు? అట్టి వారికేమైనా ఈ డబ్బులోనుంచి ఖర్చు పెట్టబడుచున్నదా? పోలీసుకు సేవచేస్తున్నవారికిగాను, ఈ బడ్జెటులో ఏమైనా కేటాయించారా? అనేది మనం ఆలోచించవలసియున్నది. ఈ పోలీసు శాఖను, ప్రజారక్షణ కొరకు, శాంతిభద్రతలకొరకు, పల్లెలలో క్యాంపులు పెట్టి, శత్రువులను పారదోలటానికి ఈ ఏర్పాటు చేశామని చెబుతున్నారు. కాని ఈ పోలీసు ప్రజారక్షణ ఏ విధంగా చేస్తోందనే విషయం చూచినట్లయితే ప్రజలు సంపాదించుకొన్న హక్కులను భగ్నం చేయడానికి ప్రయత్నిస్తోందని ప్రజల రక్షణ కొరకు ఏమాత్రం సహాయం చేయుటలేదని స్పష్టంగా కనబడుతోంది. ప్రభుత్వం ఎవరినైతే వెనుకబడ్డ జాతులవారని గుర్తించిందో ఆ వెనుకబడ్డ జాతులవారి సాంఘిక ఆర్థికాభివృద్ధి ముందుకు పోతున్నదని చెప్పుకుంటున్నారో, వారి మాటలు ముందుకు పోతున్నాయే గాని చేసిన మేలు ఏమీ లేకపోగా ఈ పోలీసు భారము ఆ వెనుకబడ్డజాతులవారి నెత్తిన బడతోందని ఈ ప్రభుత్వం గుర్తించడం

లేదు. ఆ భారము వెనుకబడ్డ జాతులవారి నెత్తిమీద పడి, ఇంకా దరిద్ర దశలోకి దిగజారి పోతున్నారని ఈనాటి పరిస్థితులు స్పష్టం చేస్తున్నాయి. గ్రామాలలో పోలీసు క్యాంపులను పెట్టారు. ఆ క్యాంపులలో ఎవరిచేత పని చేయించుకొంటున్నారు? పోలీసువారు శాంతి భద్రతలను కాపాడటానికి, ప్రజారక్షణకొరకు వున్నారని చెబుతున్నారేగాని, ఆ పోలీసుకు పనిచేసే వారెవరు? వారికి ఎటువంటి రక్షణ కల్పించారు? ఈ నాడు నూటికి ౮౦ మంది కష్టపడు తున్నటువంటి శ్రమ జీవులనుండి ఈ పని తీసుకొంటున్నారు. అసలు ఈనాడు గ్రామాలలో వెట్టిచాకిరి తీసుకొనుట వున్నదా? లేదా? అనే ప్రశ్నకు జవాబు ఇస్తూ ఒక మినిస్టరుగారు ఏమన్నారంటే, ఈనాడు వెట్టిచాకిరి తీసుకోవడమనేది లేనేలేదని చెప్పారు. వెట్టి తీసుకుంటే పైసలు ఇస్తున్నారని కూడా చెప్పారు. ఈ ప్రకారం జరుగుతోందా అనే విషయం మనం ఆలోచించవలసియున్నది. గ్రామాలలో చూచినట్లయితే, యినాము భూమి యిచ్చాం, ఆ భూమిని చేసుకొని తింటూ వెట్టి చేయాలని, చెబుతున్నారు. కాని రెవిన్యూ మినిస్టరుగారు అటువంటిదేమీ లేదని పోలీసుకు పని చేసేదేమీలేదని జవాబు చెప్పారు. కాని గ్రామాలలో పెట్టిన పోలీసు క్యాంపులలో వెట్టి తీసుకుంటున్నారు, ఆ వెట్టి పని వంతు ఇక్కడ వున్నటువంటి ఒక గౌరవనీయ సభ్యునికి కూడా వచ్చిందని ఇక్కడ ఒక గౌరవనీయ సభ్యుడు మాట్లాడుతూ చెప్పారు. ఆ వెట్టి వంతు వచ్చిన గౌరవనీయ సభ్యుడు ఎవరంటే—నేనే (షేం, షేం) నేను ఈ శాసనసభనుండి ఇంటికి వెళ్ళేసరికి గ్రామ పోలీసుపటేలు నూకల లక్ష్మీనరసింహారెడ్డి మా ఇంటికి వచ్చి, వెట్టి వంతు వచ్చింది, మనిషిని పంపమని చెప్పాడట. మా ఇంట్లో 'నాకు తెలియదు' అని చెప్పారు. తరువాత కూడా మా ఇంటికి మూడు నాలుగు సార్లు సేత్సిందిని పంపారు. నేను చెప్పాను "మళ్ళీ వస్తిరా మర్యాద దక్కదు, మెదలకుండా పొమ్మని" చెప్పాను. ఇక్కడ చూచినట్లయితే మినిస్టరుగారు వెట్టిచేయ నవసరం లేదని చెబుతున్నారు. కాని గ్రామాలలో పటేలు పట్వారీలు వంతు వెట్టి వెట్టిచేయాలని చెబుతున్నారు. మా గ్రామంలో వెట్టిచాకిరి కోరితే చేయవద్దని చెప్పాను. బంద్ అయినది. కాని ఒక నెల గడచిన తరువాత అక్కడకు తహశీల్దారు వచ్చాడు. తలఖ్మాల్ చేయాలి మాదిగవాళ్ళు రావాలని సూర్యాపేట తహశీల్దారు నారాయణరావు అంటే వీళ్ళు తలఖ్ మాలుకు పోలేదు. తహసీల్దారు ముందు వెళ్ళి బావిగడ్డమీద కూర్చొని, వెట్టికి రాకపోతే మాన్యపు భూమిని జప్తు చేస్తామని హరిజనులకు చెప్పమని మాలీపటేలును పంపారు. ఆ ప్రకారం భూములను జప్తు చేస్తారని పటేలు ప్రచారం చేశాడు. అప్పుడు అక్కడకు హరిజనులు పోతే తహశీల్దారు ఏమన్నాడంటే "నేను వచ్చింది మీకు తెలియదా? కళ్ళు కనపడ్డం లేదా? మీరు ఎందుకు రాలేదు?" అన్నాడు. అప్పుడు వాళ్ళు నాతో చెప్పారు గదా "వెట్టి చేయము అంటే తహశీల్దారు మా భూములు జప్తు చేస్తానంటున్నాడు" అని చెప్పారు. నేను వెళ్ళి తహశీల్దారుతో చెప్పాను "వాళ్ళను వెట్టి చేయవద్దని నేను చెప్పాను. ఖానూన్‌లో వెట్టి రద్దు అయినది" అని అంటే తహశీల్దారు "అయితే ఈ కొలతలు, డబ్బు వసూలు చేయడం ఎవరు చేయాలి?" అని అడిగాడు. ఈ పనులకు పైసలు ఇవ్వాలి. సేత్సిందీలున్నారు. వాళ్ళచేత చేయించుకోండి—అని చెప్పాను. హరిజనులను ఎందుకు పిలిపించారు? వాళ్ళ భూములను జప్తు చేస్తారని పటేల్ చెప్పాడంటే, జప్తు చేయడానికి రాలేదు. తలఖ్మాలు చేయడానికి వచ్చాను—అని తహశీల్దారు అన్నాడు. కాని అటువంటి అధికారం నాకు వున్నదని అన్నాడు. పోలీసు క్యాంపులలో వెట్టి, పోలీసు పటేళ్ళు, గ్రామ ప్రజలను నిర్బంధపెట్టి పని చేయించు

కొంటున్నారు. ఆనాడు సూర్యాపేటలో ఒక పోలీసు స్టేషనుంటే ఈనాడు ౫ స్టేషన్లు వున్నాయి. ౧౯౪౭ లో సూర్యాపేటలో ఒకటి, తుంగతుర్తిలో ఒక పోలీసు స్టేషనుంటే యీనాడు అక్కడ అయిదు పోలీసు స్టేషన్లున్నాయి. ఆ పోలీసు స్టేషన్లలో ఇన్స్పెక్టర్ల ఇళ్ళవద్ద పని చేయాలి. యింకా జమేదార్లు, మొహర్రిర్లుంటారు. వాళ్ళకు కూడా చేయాలి. కట్టెలు కొట్టితెచ్చి పెట్టాలి. గ్రామాలలో డ్యూటీకి పోయినప్పుడు అక్కడ రైతులను పట్టుకొని పది మానికల గింజలో, పది రూపాయలో, కోళ్ళనో, యివ్వమని నిర్బంధపెట్టి ఒప్పించుకొంటారు. దానికోసం "అక్కడకు పోయి తీసుకరా, యిక్కడకు పోయి తీసుకరా," అని పంపిస్తుంటారు. యెవరైనా యివ్వకపోయి, తిరిగి వచ్చినట్లయితే "మీరు వెళ్ళి వాళ్ళను కలుసుకోలేదు, వూరికే తిరిగి వస్తున్నారు" అని నిర్బంధ పెడుతున్నారు. తుంగతుర్తి సబ్ఇన్స్పెక్టరు సూర్యాపేట తాలూకా కొమ్మాల గ్రామంలో గుర్రానికి గడ్డి తేలేదని, తోమటానికి రాలేదని ౬౦ ఏళ్ళ ముసలి వానిని పిలిపించి కొట్టాడు. ఆ విషయం అక్కడ రైతు వర్కరు గౌండ్ల సాయిలు పోయి అడిగితే అతనిని అరెస్టుచేసి సూర్యాపేట పోలీసు స్టేషనుకు పంపాడు. కేసు నడుస్తున్నది. అసలు సంగతి తెలియదు. కాని కేసు ఇప్పుడు నడుస్తోంది. అదే ఏరియాలో వెలుగుపల్లి గ్రామంలో ౧౩౫౮ ఫసలీలో ఇక్కడ మిలిటరీ గవర్నరు చౌదరీగారు వెట్టిచాకిరీ రద్దు చేశామని చట్టం చేశారు. ఆ చట్టానికి కరపత్రములో చేర్చి, ఆ ప్రకారం వెట్టిచాకిరీ చేయవద్దని ప్రచారం చేస్తే, తుంగతుర్తి అమీనుసాబు అక్కడ హరిజనులను ఒకచోట చేర్చి "రైతు కార్యకర్త ఎ. రంగయ్యా ఎవరైనా వెట్టి చేస్తే చంపేస్తానన్నాడని" హరిజనులతో సంతకాలు పెట్టించి ఆయన మీద ఈ క్రిందీ విధంగా కేసులు పెట్టించాడు. ౧. పోలీసును కొట్టాడని, ౨. వెట్టి చేస్తే చంపేస్తానన్నాడని, 3. ఒక కోమటిని రూ. ౫౦ పార్టీ చందా కొరకు నిర్బంధించాడని కేసులు పెట్టారు. వెట్టిచాకిరీ ఖానూన్ ప్రకారం రద్దయిందని ప్రచారం చేస్తోంటే ఆ ప్రకారం కేసులు పెట్టారు. మా గ్రామం (సిరికొండ)లో నేను వచ్చేసిన తరువాత, అక్కడ వెట్టి తీసుకుంటున్నారని, ౬ మనుష్యులు పని చేస్తున్నారని తెలిసింది. మా రైతు కార్యకర్త "మీరు తప్పుకోండి, వెట్టి చేయవద్దు" అని చెబితే వారు ఆపని నుంచి యిళ్ళకు వచ్చారు. ఆ చట్ట ప్రకారం రద్దయి నప్పటికీ, నిర్బంధంగా గ్రామాలలో వెట్టి తీసుకుంటున్నారు. అక్కడ దోపిడీ వర్గానికి సంబంధించిన చెన్నూరు రామయ్యా ఇంటిలో దొంగతనం జరిగిందని ఒక కార్యకర్తను, దేవరశెట్టి వెంకన్న ఇల్లు చెక్‌చేసి అతనిని బయట నిలబెట్టి అతని ఇంటిలో గుడ్డలు బయటనుంచి వడేసి యీ గుడ్డ నీ ఇంట్లోకి ఎలా వచ్చిందని చెప్పి రైతు కార్య కర్తలను ౫ గురిని అరెస్టుచేసి అదాలత్‌లో కేసులు పెట్టారు. వీటి వాస్తవాన్ని మంత్రిగారు తెలుసుకోవాలి. హాయిగా ఇక్కడ బంగళాలలో నీడక్రింద కూర్చొని అందరు ప్రజలు బాగున్నారని చెబితే ప్రయోజనంలేదు. వెనుకబడ్డ జాతుల వారిని ముందుకు తీసుకు వస్తున్నాము, వాళ్ళ సౌకర్యాలకొరకు డబ్బు ఖర్చు పెడుతున్నాం, వెనుక బడ్డ జాతులవారందరు క్షేమంగా వున్నారంటూ ఇక్కడ కబుర్లు చెబితే సరిపోదు. మనము చేస్తున్న ఖానూన్లు మనమే అమలు పెట్టకపోతే లాభంలేదు. వెట్టి రద్దు అయిందని క్రింది ఉద్యోగులకు సర్క్యులర్ జారీచేసి ఈ ఖానూనును అమలులో పెట్టేటట్లు చేయాలి. అటువైపు ఒక గౌరవనీయ సభ్యుడు మాట్లాడుతూ పోలీసుమీద ఖర్చువద్దు అనే దానికి సూచనలు చేయమని అడిగాడు. శత్రువులను దూరం చేసేందుకు పోలీసును పెట్టామంటున్నారు. ఆ శత్రువులనే వాండ్లు ఎక్కడనుండి వచ్చారు? ఏ దేశమునుండి వచ్చారు. ఈ పోలీసును ప్రజల నెత్తిమీద

పెట్టి వారి జీవితావసరాలను తీర్చకుండా, వారి జీవితావసరాలకు మన ప్రభుత్వం చేయవలసిన సహాయం చేయకుండా, ప్రజలను నిర్బంధపెట్టి పని చేయించుకుంటూ ఈ పోలీసుశాఖ భారమును ప్రజల నెత్తిమీద వేస్తున్నాము. ఆ ప్రకారంగా ప్రజలనే శత్రువులుగా మారుస్తున్నామని ప్రభుత్వం గుర్తించుట లేదు. కడుపులో మంట మండుతూ, ఆకలితో పని చేస్తున్నవారికి ఏమీ చేయకుండా, వారినే ఇంకా ఎదురు దోపిడి చేయడానికి ఈ ప్రభుత్వం ప్రయత్నం చేస్తోంది. పైగా పోలీసులను ప్రజారక్షణ కొరకు శాంతి భద్రతలను కాపాడడానికి వుంచామని చెబుతున్నారు. నేడు పోలీసులు ప్రజల క్షేమంకోసం పని చేస్తున్నారనేది వట్టి కల్ల. మన ప్రజా ప్రభుత్వాన్ని రక్షించడానికి, మనదేశాన్ని శత్రువులనుంచి రక్షించడానికి, పోలీసులు పని చేస్తారనేది పచ్చి అబద్ధము. నేటి ప్రభుత్వం నిలబడేందుకు మాత్రమే, యీ కాంగ్రెసు ప్రభుత్వం నిలబడేందుకు మాత్రమే ఈ పోలీసు పని చేస్తున్నది గాని, ప్రజల శాంతి భద్రతలు రక్షించడానికి గాను ఏ మాత్రమూ పని చేయడం లేదు. పోలీసులను పెట్టినంత మాత్రాన శాంతిభద్రతలు ఏర్పడవు. కడుపులో మండుతూన్న ప్రజానీకముయొక్క కడుపుమంటను తీర్చినప్పుడే శాంతి ఏర్పడుతుంది. ఇప్పుడు నేను ప్రభుత్వానికి చెప్పేదేమంటే, ప్రజల కష్టాలు తీర్చి, యీ పోలీసు ఖర్చును తక్కువ చేసుకొని, ప్రజల అవసరాలకు ఎక్కువ ఖర్చు పెడుతూ ప్రజలు అందరూ ఒకటే అనే భావంతో ఉన్ననాడు శాంతి ఏర్పడుతుంది. అప్పుడే మనది నిజమైన ప్రజా ప్రభుత్వమని అనిపించుకొంటుందని చెబుతూ ఇంతటితో ముగిస్తున్నాను.

شری مادھو راؤ سوامے (قندھار - محفوظ)۔ مسٹر اسپیکر سر - میں نے ہوم منسٹر صاحب کے ڈیمانڈ پر کٹ موشن پیش کیا ھے - یہ ظاھر ھے کہ پولس کو عوام کی جان اور مال کے حفاظت کی ذمہ داری کیلئے رکھا جاتا ھے - لیکن ھم دیکھتے ھیں کہ اس میں ھریجنوں کا کوئی لحاظ نہیں ھے - ھریجنوں کے متعلق مہاتما گاندھی جی نے کیا بتایا ھے اس کو ملحوظ نہیں رکھا جاتا - باوجود اسکے کہ ھریجنوں کے متعلق سرکولرس ھیں لیکن اس کا کوئی لحاظ نہیں کیاجاتا - پہلے تو انٹرویو میں ھی اس بات کا لحاظ ھونا چاھئیے - لیکن کچھ نہیں کرتے - جب ھم ڈیپوٹیشن (Deputation) لیجاکر بتلائے تو اس وقت کچھ لحاظ ھوا - میں بتاتا ھوں کہ ھریجنوں پر کیا کیا اتیاچار ھوتے ھیں - ھریجنوں میں سے ایک سب انسپکٹر کو لیا گیا تھا - لیکن وھاں کا ڈی - وائی - یس - پی جو پرانا مہاپاپی ھے وہ کہتا ھے کہ میں تو اسکو کھپا دونگا - وہ اس پر جھوٹ موٹ کا الزام لگاتا ھے - یہ ظاھر ھے کہ ڈی - وائی - یس - پی کی بات ڈی - یس - پی - مانتے ھیں ڈی - یس - پی - کی بات ڈی - ائی - جی مانتے ھیں - اور ڈی - ائی - جی کی بات آئی - جی مانتے ھیں - اور پھر ھریجنوں کا کہاں کونسا وسیلہ ھے - لاکھ کوشش کریں بھی تو کچھ نہیں ھوتا تو وہ ڈی - وائی - ایس - پی اس سب انسپکٹر پر یہ الزام لگاتا ھے کہ اس نے ایک کانسٹیبل سے ۱۰۰ روپے لئے ایک پٹرومکس اور ایک کیمرہ لیا - حالانکہ کیمرے والا کہتا ھے کہ وہ تو مجھے واپس کردئے ھیں - پٹرومکس والا بھی یہی کہتا ھے کہ وہ تو ایک رات کے لئے مانگ کر لے گئے تھے واپس کردئے ھیں - مگر ظاھر ھے کہ پولس کیس کو بنانے کیلئے کچھ نہ کچھ کرتی ھی ھے - ڈی - وائی - یس - پی - اپنی رپورٹ میں لکھتا

ھے کہ چونکہ مجھے اس کا شبہ ھے اسلئے ایسا عمل کیا جارھا ھے بالاخر وہ ڈسچارج (Discharge) کردیا جاتا ھے - ۸ - ۱۰ مہینے سے وہ فاقہ کشی کررھا ھے - اسکی کہیں داد رسی نہیں ہوتی کیونکہ وہ ھریجن ھے ایک دوسرے تعلقہ میں سب انسپکٹر پولس ھریجن لڑکی کو بلا کر جو جا گیری وفت کے غنڈے تھے انکو بھی پولس اسٹیشن پر بلاتے ھیں - وہ غنڈے وھاں سے تیاری کرتے ھیں - وھاں فسٹ آفیسر تو ھریجن نہیں تھا وہ وھاں سے چلاجاتا ھے - اس پر بھی وھاں پولس اسٹیشن میں آکر پولس سب انسپکٹر کو مارتے ھیں - پیٹتے ھیں - وہ سب انسپکٹر ڈسچارج کیاجاتا ھے - میں ایک اور مثال دیتا ھوں - ایک کانسٹیبل دیہات میں دورہ پر جاتا ھے - اور ھریجنوں کے گھر میں گھسنا چاھتا ھے - وہ آدمی پولس پٹیل کے پاس جاتا ھے - اور بتاتا ھے کہ یہ پی کہا کر گھر میں گھس رھا ھے - گاؤں والے آکر اس کو پکڑتے ھیں اور پوچھتے ھیں - لیکن سب انسپکٹر الٹا اسی شخص کو ڈراتا ھے کہ اس باڈریس آدمی پر تونے حملہ کیسے کیا - ایسی کئی مثالیں ھیں - دیکھاجائےتو یہ ڈپارٹمنٹ یہاں سے وھاں تک غلط ھے - ھریجنوں سے ھمدردی تو جتائی جاتی ھے - لیکن مرھٹی میں ایک کہاوت ھے کہ ( ) اسطرح کہتے ھیں -

اس سے ثابت ھوگا کہ حکومت کس حدتک ھریجنوں کی مدد کررھی ھے - اور ان پر کتنا اتیاچار ( ) اور انیائے ( ) ھورھا ھے - مہاتما گاندھی کے دیشوں کے انوسار کہاں تک عمل ھورھا ھے - اور کہاں تک کانسٹیٹیوشن پر عمل کررھے ھیں - ھریجنوں کےلئے سرکولرس تو نکالے جاتے ھیں کہ ملازمت میں انہیں ساڑھے بارہ فیصد لیاجائے - اگر انکے کوالیفیکیشن کم بھی ھو تو انہیں لیا جائے - لیکن یہ صرف کاغذی عمل ھے احکام الماریوں ھی میں بند ھیں - اور رشوت بھی بے حد بڑھی ھوئی ھے - ھمیں معلوم ھے کہ ڈی - ایس - پی لاکھوں روپئے رشوت لے کر بھگا دیتا ھے - اصل دیکھاجائے تو ایک ڈپارٹمنٹ بھی رشوت سے خالی نہیں ھے - میں رشوت کے بارے میں ایک مثال دیتاھوں - ایک نواب صاحب تھے - وہ روزانہ ایک سیر دودھ پیا کرتے تھے - دودھ میں پانی نہ ملایاجانے کے لئے انہوں نے ایک سی - آئی - ڈی کو رکھا - وہ شخص آدھا سیر دودھ خود پی لے کر آدھا سیر دودھ میں پانی ملا کر نواب صاحب کو دینے لگا - نواب صاحب نے دیکھا کہ دودھ تو اور پتلا آرھا ھے - انہوں نے ایک دوسرے سی - آئی - ڈی کو اس کی نگرانی کے لئے رکھا - وہ پہلے آدمی سے بولا کیوں استاد الگ الگ ھی - پہلے شخص نے کہا نہیں آپ بھی اپنا حصہ لے لیجئے - اب وہ دونوں تین پاؤ دودھ نکال لیکر پاؤسیر دودھ میں تین پاؤ پانی ملا کر نواب صاحب کو دینے لگے - اب تو نواب صاحب اور پریشان ھوئے - انہوں نے ایک اور سی - آئی - ڈی کو نگرانی کے لئے رکھا - وہ آکر ان دونوں پہلے کے لوگوں سے کہنے لگا کہ تم لوگ ایسا کیوں کرتے ھو - وہ بولے آؤ یار تم بھی شریک ھوجاؤ - وہ بھی ان میں شریک ھوگیا اور دودھ پر کی بالائی بھی نکال لیجانے لگی - نواب صاحب نے دیکھا کہ اب تو دودھ پر بالائی بھی نہیں آئی - انہوں نے ان لوگوں کو بلا کر پوچھا - ان میں سے ایک شخص جیب میں بالائی رکھکر نواب

صاحب کے پاس گیا ۔ اور جب نواب صاحب نے پوچھا کہ دودھ پر بالائی کیوں نہیں آرہی ہے تو اس نے جیب میں سے بالائی ہاتھ میں نکال لیکر نواب صاحب کی سوچھوں پر سے ہاتھ پھرا کر بتاتے ہوئے بولا ۔ یہ دیکھئے نواب صاحب بالائی تو ہے ۔ اتنی زیادہ ہے کہ آپ کی موچھیں تک بالائی میں بھر گئے ہیں ۔ نواب صاحب کچھ افیون کھاتے تھے ۔ وہ سمجھ گئے کہ ہاں ہاں ٹھیک ہے ۔ اسی طرح آج ہماری حکومت کا حال ہے ۔ غریب طبقہ کو تو حکومت کچھ دینا نہیں چاہتی ۔ جسکے ساتھ ۶۰-۷۰ سال سے شریک رھکر یہ راج حاصل کیا ۔ اگر عوام اور غریبوں کی بھلائی کیلئے کچھ نہیں کیا گیا تو یاد رکھئے کہ جن لوگوں نے پھوٹ ڈالکر حکومت کرنے والوں کو بھگایا ڈنڈے بازی سے راج کرنے والے کو جانا بڑا تو میں نہیں سمجھتا کہ یہ حکومت بھی رہ سکے ۔ اور نہ یہ ڈپارٹمنٹ ۔

ڈپٹی اسپیکر ۔ اب وقت ختم ھوچکا ہے ۔ ھاؤز برخواست ھونے سے پہلے میں یہ اعلان کرنا چاھتا ھوں کہ یہ سشن ۹ اپریل تک اکسٹینڈ (Extend) کیا گیا ہے ۔ سوالات بھیجنے والے آنریبل ممبرس نوٹ کرلیں ۔

اب ہم کل تک اڈجورن ھوتے ہیں۔

8.00 p.m. The House then adjourned till Half Past Two of the Clock on Tuesday, the 16th March, 1954.